DEMOKRASİNİN BUNALIMLARI

ANTONIO POLITO İLE BİR SÖYLEŞİ

RALF DAHRENDORF

A. Emre Zeybekoğlu çevirisiyle

İTHAKİ > KURAM

ithaki

Ralf Dahrendorf (1929-2009). 20. yüzyılın önde gelen sosyolog ve felsefecilerinden. Nazi karşıtı faaliyetlerinden dolayı babasıyla birlikte temerküz kamplarına yollandı. Almanya'da klasik filoloji, sosyoloji ve felsefe eğitimi aldı, hocalık yaptı. Aynı zamanda Baden-Württemberg Parlamentosu'na seçilerek siyaset hayatına da atıldı. 1974 sonrası London School of Economics'te hocalık, ardından Oxford Üniversitesi'ne bağlı St. Anthony's College'da rektörlük yaptı. 1988'de İngiliz vatandaşlığına geçti, "Sir" unvanı aldı ve Lordlar Kamarası'nda üye oldu. Çağdaş topluma dair eleştirel gözlemleriyle tanındı.

Demokrasinin Bunalımları
Ralf Dahrendorf

Özgün Adı:
Dopo la democrazia

İthaki Yayınları - 1057

Yayın Koordinatörü: *Tuğçe Nida Sevin*
Yayına Hazırlayan: *Berke Özenç*
Kapak Tasarımı: *Şükrü Karakoç*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *Özge Boz*
1. Baskı, Aralık 2015, İstanbul

ISBN: 978-605-375-505-0

Sertifika No: 11407

© İthaki, 2015
© 2001, Gius. Laterza & Figli
Çeviren © A. Emre Zeybekoğlu, 2015

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com
Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652

Ralf Dahrendorf

DEMOKRASİNİN BUNALIMLARI

ANTONIO POLITO İLE BİR SÖYLEŞİ

Çeviren
A. Emre Zeybekoğlu

İthaki

İÇİNDEKİLER

Demokrasi	7
Küreselleşme [Globalleşme]	15
Yerelleşme [Glokalisierung - Glokalleşme]	29
Avrupa	37
Amerika	59
Demos [Halk]	73
Aracılar	89
Antipolitik	99
Etik	109
Yeni Demokrasi	123

DEMOKRASİ

İki yüzyıl boyunca liyakatini gösterdikten sonra demokrasi, günümüzde açıkça, çıkış noktası bilinmeyen ağır bir kriz içinde. Şu anda gerçekleşen dönüşümü atlatarak bildiğimiz şekliyle varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğini bile kestiremiyoruz. Günümüzde hemen hemen dünyanın tüm ulusları, yönetim şekillerini "demokrasi" olarak adlandırmaktalar. John Dunn'a göre, "insanlık tarihinde ilk kez tek bir baskın devlet şekli, yani modern, demokratik, anayasal ve temsili cumhuriyet" mevcuttur. Siz de şöyle demiştiniz: "Doğu Avrupa'daki komünist rejimler 1989'dan sonra birbiri ardına yıkıldıkları zaman, demokrasi nihai bir zafere ulaştı gibi bir görünüm ortaya çıkmıştı." Ancak eklemiştiniz: "Ama bugün, henüz 10 yıl dolmadan, bunlardan çoğu artık o kadar emin değiller." Gerçek yönetme gücü, açıkça -asla daha sağlam bir biçimde değil- giderek azalan bir şekilde halkın, "demos"un ellerinde. Karar mevkii giderek uzaklaşıyor ve zaman zaman artık teşhis edilemez hale geliyor. Küreselleşme ve uluslararasılaşma [Internationalisierung] demokratik karar alma süreçlerinin asli temelini giderek zayıflatıyor. Bu bariz tezat ve buna ilişkin yanıtlarınızla ilgili sizinle sohbet etmek istiyorum. Ancak öncelikle: Kötümser değerlendirmeme katılıyor musunuz?

Demokrasinin günümüzde ağır bir kriz içinde bulunduğu konusunda size katılıyorum. Bununla birlikte modernlik yolunun her köşesinde bir kriz teşhisinde bulunanlardan da değilim. Her yeni başlangıç noktasında bir sondan –demokrasinin veya tarihin sonu gibi– bahsedenlerin naifliğini

de pek paylaşmıyorum. Bu nedenle, sözcüklerimi dikkatle seçiyorum. Ancak 1989'da tasavvur ettiğimiz demokrasi şekli, kuşkuya yer bırakmayacak denli ciddi ve derin bir müşkülat içinde. Serbest seçimler dahi artık tatmin edici ve sürdürülebilir çözümler sunmaktan uzak gibi gözüküyor.

Daha önce olduğu gibi şimdi de klasik demokrasinin ilkelerine inanmama ve onun yılmaz bir savunucusu olmama rağmen, demokrasinin anayasal temellerini asla nihayete ermemiş kökten değişimler ışığında yeni baştan düşünmek zorunda olduğumuza da keza inanıyorum. Bugün "post-demokrasi" olarak adlandırabileceğimiz bir aşamaya artık ulaşmış olduğumuzu söyleyebilirim, ancak bu durum bizi, yeni bir demokrasi projesi üzerinde çalışmak yükümlülüğünden kurtarmaz.

Yanlış anlaşılmaları önlemek için sorayım: Öncelikle demokrasiden ne anladığınızı açıklayabilir misiniz acaba? Demokrasi genel oy mudur, parlamentarizm midir, çoğunluk ilkesi midir, siyasal hakların ve yurttaşlık haklarının korunması mıdır, bir anayasanın mevcudiyeti midir? Nedir demokrasi?

"Demokrasi" sözcüğü mutat gündelik dilde kendi gücünden şüphesiz çok şey yitirdi. Büyük Britanya'da liberal demokratik gruba mensup yirmi üç Lord, kendi aralarında "yeni" Lordlar Kamarası'nda bulunacak üç Lord'u seçtikleri zaman, kazananlar "demokratik olarak seçilmiş" diye nitelendiriliyordu. Görüldüğü gibi, seçimleri –her tür seçimi– demokrasi ile özdeşleştirmek yanılgıya yol açabilir. Öte yandan, dünyanın şimdiye dek otoriter rejimlerin hüküm sürdüğü bölgelerine demokratik ilişkilerin nüfuz ettiğinden bahsederken "demokrasi" kavramı ile kastedilen, bütün bir modern değerler yelpazesidir: Tabii ki *özgürlük*, ilkin Tocqueville'in demokrasi olarak tanımladığı *eşitlik* ve ardından *kardeşlik*. Böylelikle "demokrasi" kavramı, "iyi bir toplum"un eşanlamlısı haline gelmiştir ki bu da bir yanılgı-

dır. O nedenle bu kavram kargaşasından kaçınmak ve Karl Popper ve John Stuart Mill'in yardımlarıyla, açıkça tanımlanmış bir terminoloji kullanmak istiyorum.

Demokrasi, üç temel soruya mantıklı bir yanıt vererek siyasal iktidarın kullanımına meşruiyet kazandırmayı amaçlayan bir kurumlar topluluğudur. Bu sorulardan ilki şudur:

1. İçinde yaşadığımız toplumlarda şiddete başvurmadan değişim yaratmayı nasıl sağlayabiliriz?

Demokrasinin en basit tanımını Karl Popper vermiştir: Kan dökmeden yönetimden özgürleşmeye imkân tanıyan bir rejim. Bu tanım belki çok dar ve basit olmaktan ziyade veciz; ancak içerdiği imalar gerçekte son derece karmaşık.

Bu nedenle, bununla bağlantılı olarak demokrasinin yanıt vereceği iki soru daha sormak istiyorum:

2. "*Checks and balances*" [kontrol ve denge] sisteminin yardımıyla iktidar uygulayıcılarını nasıl denetleyebilir ve iktidarlarını kötüye kullanmamalarını nasıl temin edebiliriz?

Winston Churchill'in, diğer tüm yönetim biçimleri görmezden gelinirse, demokrasinin en kötü yönetim biçimi olduğu şeklindeki meşhur sözüne katılmıyorum. Bu büyük adamı parlamentonun, seçimlerin, partilerin vs. kendi iktidar uygulamasına getirdiği sınırlamalar aslında rahatsız ediyordu. Bu, birçok büyük ve daha az büyük adam bakımından da böyledir, ancak demokrasinin bu kadar uygar bir yönetim biçimi olmasının nedeni tam da budur. Bizi hem tiranlıktan hem de büyük adamların tiranlığından korur.

Nihayet, demokrasinin yanıt verdiği son soru şudur:

3. Halk -bütün yurttaşlar- iktidarın kullanımına nasıl ortak olabilir?

Demokrasi, yönetimi denetlemeyi ve şiddete başvurmadan onu iktidardan düşürmeyi mümkün kılan kurumları

yaratan halkın sesidir. Bu anlamda "*demos*", halk, demokratik kurumlara meşruiyet sağlayan egemendir.

O zaman demokrasi, temelde iktidarı denetlemek midir?

Benim tanımım, iktidar uygulamasını sınırlandırma yönünü kesinlikle vurguluyor. Ama yanlış anlaşılmasın: Elbette ki iktidar daha çok yaşam olanağı yaratmak için zorunlu bir araçtır. Yukarıda formüle edilmiş üç soruyu, sonuçta herhangi bir değişiklik olmaksızın, daha aktif ve olumlu bir demokrasi anlayışını ön plana çıkartarak başka türlü sormak da mümkündür. Bu sorular şu şekilde de sorulabilirdi:

1. Halkların iradesi ve gayretleri nasıl eyleme dökülebilir, yani gerçekleştirilebilir?

2. Bu süreç, sorunların (parlamento aracılığıyla) makul bir şekilde tartışılarak net sonuçlara (yasa yapımı) ulaştırılacağı şekilde nasıl inşa edilmelidir?

3. İktidarı uygulayanlar (yönetimler), eyleme önderlik edecek inisiyatifi ele alacak konuma nasıl getirilebilir?

Demokrasinin durgunluğunun yol açtığı son derece yaygın hoşnutsuzluğun, tercihimizi soruları ikinci tarzda sormaktan yana kullanmamıza yol açabileceği bir çağda yaşıyoruz. Mancur Olson "*Aufstieg und Niedergang von Nationen*" [*Ulusların Yükselişi ve Çöküşü*] adlı eserinde tercihini bu yönde kullandı. Ancak daha önce olduğu gibi şimdi de, demokrasinin günümüzde içinde bulunduğu krizin daha çok, yeni ekonomik ve politik gelişmeleri kontrol altına alamamak ve bunlara meşruiyet kazandıramamaktan kaynaklanan bir kriz olduğuna inanıyorum. Bu nedenle, soruları ilk şekilde olduğu gibi sormayı tercih ediyorum. Çünkü bu üç sorunun hepsi, tek bir sorunu açığa vuruyor. Örneğin, iktidarı ellerinde bulunduranları oradan düşürmeye yarayan bir araç olan seçimler, artık arzu edilen etkiyi yaratmıyor gibi görünüyor: Bazen bir iktidar değişikliği oluyor ve aradan iki ay geçtikten sonra insanlar yine memnuniyet-

sizleşiyor ve en küçük bir geçici kriz belirtisi ortaya çıktığı zaman, kısa bir süre önce seçmiş oldukları hükümete ateş püskürüyorlar; benzin fiyatlarının artışı olayında olduğu gibi... Seçmenler, tüketimle ilgili belirli bir davranış kalıbını siyasete aktarıyor ve kullandıktan sonra attıkları bir kola şişesine benzer şekilde demokrasiyi adeta bir tüketim nesnesi olarak görüyorlar. Parlamentolar iktidarlarının büyük bir kısmını kaybettiler. Yasama alanında daha az, hükümeti denetleyen organ niteliğini ise daha çok...

Demokrasinin içinde bulunduğu krizin özü bana kalırsa, ana hatlarıyla verdiğim yanıtların, yalnızca belirli bir bağlamda, yani yalnızca geleneksel ulus-devletlerde geçerli olması olgusunda yatar. Başka bağlamlarda ne gibi bir geçerliliğe sahip olacaklarını söylemek zor. Bu nedenle demokrasinin krizi ile ulus-devletin krizi arasındaki bağıntıyı merkezi bir nokta olarak dikkate alacağım. Ulus-devlet sınırları içinde, günümüze dek bu üç soruya yanıt veren demokratik kurumlara –benim de şiddetle inandığım gibi– inansak bile, değişim zorunluluğu karşısında gözlerimizi kapayamayız. Bu nedenle, artık varolmayan bir dünyayı belli bir hüzün ve melankolik bir hatıra eşliğinde açıklayacağım ki bu söyleşi sırasında zorunlu müdahaleler ve değişimler hakkında söyleyebileceklerime de bu duygu eşlik ediyor.

Demokrasinin temel değerleri arasına hukuk devleti ilkesini, "the rule of law"u [hukukun üstünlüğü] katmadınız. Neden?

Bana göre liberal düzen iki farklı unsurdan oluşuyor: Bunlardan biri demokrasi, diğeri hukuk devleti, yani aralarında herhangi bir fark gözetmeksizin tüm yurttaşların yasalara tabi kılınmaları. Her iki unsur eşit derecede önemli, ancak sırf bu nedenle özdeş de sayılamazlar. Hukuk devletinin önemli unsurlarını bünyesinde barındıran ancak kesinlikle demokratik olmayan ülkeler varolmuştur: Bunu söylerken

Prusya'yı kastediyorum. Ve demokratik olan ancak çok zayıf bir hukuk devleti niteliği [*Rechtsstaatlichkeit*] taşıyan ülkeler de olmuştur: Amerikan tarihinin erken aşamasındaki Birleşik Devletleri, düşünüyorum bunu söylerken. Rusya örneğin, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra tamamen demokrasinin kurulmasına odaklandı ve bu arada hukuk devletinin kuruluşunu mazur görülemez bir biçimde ihmal etti ki bu yüzden büyük bir bedel ödüyor. Münferit de olsa, günümüzde İran gibi, hukuk devleti niteliğine dair hiçbir iz taşımaksızın demokrasi yolunda ilerleyen ülkeler de var.

O halde, demokrasi ve hukuk devleti bir ve aynı şey değil. Hukuk devleti de sorduğumuz üç soruya belli yanıtlar veriyor. Böylelikle, örneğin hukuksal denetim olanağı, iktidarın denetlenmesi için bazı "*cheks and balances*" mekanizmalarını teminat altına alıyor. Bazı yerlerde iktidar sahiplerini şiddete başvurmaksızın iktidardan düşürmek için yasal yöntemler geliştirilmiş; örneğin, Amerikan Anayasası'nda başkanlık makamı iki seçim dönemi ile sınırlanmış. Ancak hukuk devleti, "*demos*"un demokratik sürece katılımının nasıl teminat altına alınacağı konusunda fazla bir şey söylemez.

Bu yüzden, günümüzde ortaya çıkan bazı sorunların, yeni ve daha büyük politik mekânlarda yer alan sözde demokratik kurumların yapılandırılması yolundan ziyade, hukuk devletinin uluslararası düzeyde yaygınlaştırılması aracılığı ile çözülebileceği şeklindeki melankolik sonuca ulaşmaktayım. Bunu söylerken ikircikliyim çünkü demokrasinin ulus-devlet düzeyinde, eskiden olduğu gibi şimdi de yetkin bir yönetim biçimi olduğuna inanıyorum. Ancak ulus-devlet ötesinde –politik kararların alındığı birçok uluslararası ve çok uluslu düzeyde– pratik olduğuna inanmıyorum. Demokrasi sorununu uluslararası düzeyde sürekli yenilenen seçimler yoluyla çözmek isteyen ve bunu

isterken de Avrupa'daki hükümetleri düşünen veya derhal bir dünya hükümetini aklına getiren her kimse bana kalırsa hayalcidir. Örneğin, hukuk devletine ilişkin unsurların Avrupa Birliği'nde yaygınlaştırılması, benim gözümde Komisyon Başkanı'nın doğrudan seçilmesine göre çok daha gerçekçi ve çok daha kolay uygulanabilir bir yoldur.

Sorunların analizi ve olası çözümlerine gelmeden önce, demokrasinin içinde bulunduğu krizin liberal politik düşüncenin galebe çalmasının bir sonucu olup olmadığını sormak istiyorum. Kabaca söylersek demokrasi, bir elit tarafından yönetilen toplumlarda liberal bir fikir olarak ortaya çıktı. 20. yüzyılda kitlelerin siyasal sürece itiş kakış girmeleri ile kendi içinde bir münakaşaya tutuşmak zorunda kaldı. Bugün birçok kişi, liberalizmin bu meydan okumayla başa çıkamayacağı ve bunun sonucunda ekonomik alana doğru geri çekildiği ve bu alanda tüketici veya mahkeme önünde davacı olan yurttaşların ihtiyaçlarına yanıt verdiği, ancak yurttaşlık haklarını 'tout court' [düpedüz] ihmal ettiği, yani yurttaşların siyasal haklarını savunmak ve geliştirmekle hiç ilgilenmediği görüşünde.

Liberalizm çok çeşitli ve birbirinden farklı amaçlar uğruna kullanıldı. Özünde benim için, "liberal düzen" olarak tanımlayacağım özgürlük durumunu ifade ediyor. Demokrasi gibi, belki liberal düşünce de bir kriz içinde. Ancak liberalizmin devletin ekonomik ve toplumsal güçlerin serbest gelişimi üzerinde yalnızca sınırlı bir etkiye sahip olması gerektiğini vurgulayan bir yönü her zaman vardı. Hem burjuva toplumu [*Bürgergesellschaft*] hem de pazar ekonomisi belirli temel kuralları kabul eder ancak bireylerin hiçbir sınırlamaya tâbi olmadan özgürce etkinlik gösterdikleri alanlar da vardır; bu anlamda geçtiğimiz on yıl, son derece olumlu gelişmelere sahne oldu. Yani pazar ekonomisinin belli aşırılıklarının liberalizmin ilkelerine karşı etkili bir argüman olduğuna inananlardan değilim. Öyle olduğu kabul

edilse bile bu ancak kuralları yeni baştan düşünmek için bir argüman olabilir.

Bir yanda liberal düzen, öte yanda güçlü bir burjuva toplumuna eşlik eden güçlü bir pazar ekonomisi eskiden olduğu gibi şimdi de liberalizmin hedefleridir. Bu anlamda özel bir kriz göremiyorum. Kendilerini liberal olarak tanımlayan partilerin bir kriz içinde olduğundan bahsedilebilir şüphesiz, hatta bundan bahsetmek zorunludur ve bu anlamda söz konusu olan, gerçekte siyasal liberalizmin içinde bulunduğu krizdir. Ancak bununla özel olarak meşgul değilim; liberal partilerin kaderinden çok, özgürlüğün kaderi hakkında kaygı duymamız gerektiğine inanıyorum.

KÜRESELLEŞME [GLOBALLEŞME]

Şimdi demokrasinin krizi olarak tanımladığımız olgunun nedenlerini daha net bir biçimde çözümlemeye çalışalım.

Bunlardan ilki –ki siz bu noktaya işaret etmiştiniz– demokrasiyi giderek küreselleşen bir dünyada, kararların geleneksel demokratik karar alma yöntemlerini aşan bir düzlemde alındığı bir dünyada işlevsel kılmak. Eric Hobsbawm özetle, demokrasinin var olmak için "içinde uygulanabileceği politik bir mekâna ihtiyaç duyduğunu, bunun da alışıldığı üzere bize ulus-devlet olarak güven telkin eden 'devlet' olduğunu" yazdı. Bu çözümlemeye katılıyor musunuz?

Evet, katılıyorum. Geçmişin büyük yazarlarını yeniden aklımıza getirelim. Amerikan Anayasası'nın Kurucu Babaları arasında yer alan James Madison kendisini özellikle, demokrasinin uygulanabilir olduğu siyasal birlikler sorununa adamıştı. Ona göre fazlasıyla küçük birimler, duygusal açıdan yüklü bir hizipleşme politikasına öncülük eder. Demokrasinin uygulanması için makul büyüklükteki bir mekânda bulunan halk temsilcileri kendi seçmenlerinin çıkarlarını kesin olarak bilmeli ve birbirleri ile tartışabilmek için merkezi bir yerde toplanabilecek konumda olmalıdır. O zamanlar on üç devletten oluşan Birleşik Devletler'in yüzölçümünün çok büyük olup olmadığı sorusuna Madison'ın verdiği yanıt "hayır" idi. Yalnızca iletişimin giderek kolaylaşıp hızlanacağı öngörüsünde bulunduğu için değil, aynı zamanda o zamanki kolonilerde yaşayan insanlar arasında

belirli duygusal bağlar kurulması açısından makul bir alan olduğuna inandığı için...

Birkaç on yıl sonra John Stuart Mill, mekânsal boyuta "ulusallık" [*Nationalität*] olarak adlandırdığı kültürel dayanışma unsurunu ekleyerek bu düşünceleri derinleştirdi. Kastettiği, kelimenin dar, etnik anlamında "ulus" değildi, aksine bir halkı belirli bir mekânda bir arada tutan belirli değerler üzerinde yazılı olmayan bir mutabakattı.

Ulus-devlet kavramı elbette, özellikle günümüzde karmaşık ve muğlak bir nitelik taşır. Ama ben, bu önemli yazarların kesinlikle haklı olduklarını düşünüyorum: Liberal düzen, içinde faal olduğu mekân ne çok küçük ne de çok büyük ise ve belirli kültürel ortaklıkları barındırıyorsa daha iyi işler. "İnsanlığın bir bölümünün" diye yazıyordu Mill, "bir 'ulusallık' [*Nationalität*] oluşturduğu, eğer bu insanlar, başkaları ile kendileri arasında var olmayan karşılıklı sempati duygusu ile birbirlerine bağlıysalar söylenebilir; bu duygudan hareketle başkaları ile yapmaktansa kendi aralarında işbirliği yapmaya hazırdırlar ve kendi aralarında bir ortak yönetim kurmayı dilerler." Bu ortaklığın ne kadar sıkı olmak zorunda olduğu elbette tartışmalıdır. Örneğin Mill, ortak bir dili son derece önemli sayıyordu. İsviçreliler bu teze haklı olarak tezat oluşturabileceklerdir. Amerika bugün, iki yüz yıl öncesine göre daha büyük bir ülke ve İngilizcenin yanısıra İspanyolca da kamusal yaşamda önemli bir rol oynuyor. Ancak şurası kesin ki, orta dereceli bir büyüklük ve –Mill'in "*united public opinion*" [müşterek kamuoyu] olarak adlandırdığı– ortak bir kültürün belirli unsurları, demokrasi için, en azından bizim tanımladığımız gibi bir demokrasi için optimum bir ortam oluşturuyor gibi gözüküyor.

Ama günümüzde ulus-devletin zayıflaması ve iktidarın çok uluslu örgütlere ve şirketlere doğru kayması olgularıyla karşı

karşıyayız. Hem ekonomi hem de savunma ve güvenlik alanlarında alınan önemli kararların giderek daha büyük bir kısmı Birleşmiş Milletler, Avrupa Komisyonu, Dünya Bankası, G-7 ve NATO gibi demokratik olmayan platformlarda alınıyor.

Sorunun özü tam da burada yatıyor. Kararlar demokrasinin geleneksel mekânının sınırlarını aşmış durumda. Bu nedenle başta sormuş olduğum üç soruya verilecek hiçbir yanıt yok. Şiddete başvurmaksızın dönüşüm mü? Eğer kararlar erişilemeyen bir alanda ve demokratik eylemlerimizle hiçbir şekilde etkileyemeyeceğimiz kişiler tarafından alınıyorsa ve iktidar bu kişilerin ellerindeyse, kimi veya neyi iktidardan düşürmek gerekiyor? İktidarın denetlenmesi mi? Bu denetimi uygulamak için etkin ve açıkça tanımlanmış yöntemlere sahip değiliz. Ancak her şeyden önce: Halk karar alma sürecinde sesini nasıl duyuracak?

Günümüzde yaşamsal önem taşıyan kararlar artık *Bundestag*'ta, *Westminster*'da veya *Capitol*'de[1] değil, başka yerlerde alınmaktadır. *Euro*'ya geçen ülkelerde uygulanacak faiz oranları Frankfurt'ta tespit ediliyor. İki büyük işletme birleşmek istiyorsa, bu iş için Brüksel'den izin almak zorunda. Belgrad'ı bombalama kararı NATO tarafından veriliyor. Rusya'ya uluslararası alanda yeni borç verilip verilmemesi konusundaki karar Uluslararası Para Fonu tarafından alınıyor. Bu kararların geçerli oldukları mekân her zaman açık bir biçimde tanımlanmaz. Her zaman denetlenebilir veya düzeltilebilir olduğu anlamına gelmese de, kararların alındıkları yer kural olarak bilindiği için uluslararası örgütlerle ilgili sorunlar şüphesiz daha hafif. Ancak eğer kararlar uluslararası şirketler tarafından alınıyorsa mesele çok daha karmaşık bir hal alıyor; bu kararların neye ilişkin olacağını saptamak artık o kadar kolay değil. Örneğin büyük bir konsorsiyum, Galler'de mi yoksa Normandiya'da mı yatırım ya-

1 Amerikan Kongresi'nin Washington D.C.'de bulunduğu mevki. *–çn*

pacağına veya Fransa'daki fabrikaların mı yoksa İtalya'dakilerin mi kapatılması gerektiğine karar verirken durum budur. Buna benzer kararlar, binlerce insanı etkiler ve yol açtıkları sonuçlar, ulusal yönetimler tarafından verilen birçok karardan daha ağırdır. Bu kararlar üzerinde nasıl etkide bulunulabileceğini kolaylıkla tasavvur etmek mümkün değildir ve kesinlikle söylenebilecek olan şudur ki bu kararların demokratik süreçlerle hiçbir ilgisi yoktur.

Birçok açıdan denetimsiz bir özgürlüğün tadını çıkaran uluslararası sermaye akışının yarattığı etkileri ele alalım. Yeni bir "*dot.com*" firmasının büyümek için zorunlu araçları bulup bulamayacağı, bizim pazar olarak adlandırdığımız gizemli bir şebekeye [*Netzwerk*] bağlıdır. George Soros'un sterline karşı giriştiği para spekülasyonunun İngiliz ekonomisi ve politikası üzerinde vahim etkileri oldu; korkunç miktarda kazanç sağlayan Soros üzerindeki etkisini ise tamamen göz ardı ediyorum. On yıl sonra Soros'un, uluslararası denetimin zorunlu olduğunu iddia eden grubun en büyük taraftarı haline gelmiş olmasını ve zamanında kendisinin yakaladığı başarıya gelecekte başkalarının erişmesini engelleyen kurallar konulmasını talep etmesini manidar buluyorum.

Demokratik süreçlerin ötesinde yer alan bu kararlar kompleksi bugün demokrasinin iktidarsız gözükmesine yol açıyor. Bilginin evrensel düzeyde ve anında erişilebilir olması –küreselleşmenin özü– demokrasinin geleneksel kurumlarının çevresinden dolanılmasına izin veriyor. Bu nedenle muazzam derecede önem taşıyan sorular ortaya atıldı. Bunlar yine, yukarıda değindiğim üç sorundur: Bu tür kararların hedefi olan halkın çıkarları nasıl ileri sürülebilir? Bu kararlar bir "*checks and balances*" sistemi aracılığıyla nasıl denetlenebilir? Uluslararası sahnenin, iktidarı ellerinde bulunduran küçük bir grup tarafından sürekli tahakküm

altına alınmaması nasıl teminat altına alınabilir?

Benim tezim, her ne kadar güncel de olsalar, bu sorulara verilecek bir yanıtın artık olmadığı yönünde. Bugün artık, demokrasinin ve kurumlarının bu sorulara yanıt verdiğinden bahsedilemez.

Yani ulus-devletlerde demokratik karar arayışına artık yer yok mu?

Ben o kanıda değilim. Yalnızca küreselleşmenin etkilerini görmekle yetinmemeliyiz; bireyler için büyük önem taşıyan ve eskiden olduğu gibi şimdi de ulus-devletler tarafından alınan birçok karar olduğunu da hesaba katmak zorundayız. Özellikle, "sosyal politika" olarak adlandırabileceğimiz kompleksi kastediyorum: Eğitim, gelir düzeyi, sosyal yardım ve genel olarak refah devleti.

Son zamanlarda okuduğum kitapların en ilginç olanlarından birinde, "*Just Capitalism*"de yazar –Adair Turner– son derece önemli bir görüşü vurguluyor: Ulusal yönetimler, diyor yazar, ortalığı istila eden belirli bir küreselleşme tanımının bizi inandırmaya çalıştığının tersine, siyasal eylem için çok daha geniş bir manevra alanına sahiptir. Bir örnek verelim: Yüksek kamusal harcamaların, ülkelerin rekabet yeteneklerini güya sınırladığı sürekli olarak iddia ediliyor. Güvenli ve işleyen bir demiryolu sistemi İngiliz ekonomisini zayıflatmaz. İsveç veya Almanya'da kamusal görevleri yerine getirmek için vergi artışı yoluna gidiliyorsa bu, rekabetin bundan zorunlu olarak zarar görmesine yol açmaz.

O halde küreselleşme, önemli ve ülkeden ülkeye değişen kararların alınması bakımından ulus-devletlerin artık hiçbir olanağa sahip olmadıkları anlamına gelmez. Büyük Britanya ile İtalya'yı sık sık karşılaştırırım: Bu karşılaştırma, her iki ülke yaklaşık olarak aynı nüfus büyüklüğüne, aynı Gayrı Safi Yurt İçi Hâsılaya [GSYİH] ve aynı kişi başı gelir

düzeyine sahip oldukları için makuldür. İki eşit derecede zengin ülke; bununla birlikte birbirlerinden çok farklılar. Bu örnek, farklı ekonomik ve toplumsal yapılara sahip ülkelerin, buna rağmen aynı ölçüde başarılı olmalarının gayet mümkün olduğunu gösteriyor. Küreselleşme asla, Amerikan örneğini takip etmeyen her ülkenin yeni dünya ile irtibatını kaybetmeye mahkûm olduğu anlamına gelmiyor.

Ne yazık ki birçok uluslararası örgüt, tek olasılık olduğu inancıyla, dünyanın geri kalanına Anglo-Amerikan modeli empoze etmeyi arzulamak gibi uğursuz bir alışkanlık geliştirmiş durumda. Uluslararası Para Fonu münferit ülkelerin ulusal politikalarını etkilemek isterken değil, Chicago Üniversitesi iktisatçılarının kuramlarını kendi gelenekleri olan ve bu gelenekleri takip etmeleri halinde muhtemelen daha iyi sonuçlara ulaşacak olan ülkelere uygulamak isterken yanlış yapıyor. Bu olguyu idrak etmek eskiden komünist olan Orta Avrupa ülkelerinin geleceği açısından büyük önem taşıyor ve söz konusu olguyu teşhis etmemek Rusya'nın yapmış olduğu temel yanlıştır.

Küreselleşmeden türetilmiş sözde gerçekleri dogmatik bir şekilde kabul etmek günümüzde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Hatta Blair tarafından desteklenen ve Avrupa ekonomisini Amerikan ekonomisine benzetmeyi amaçlayan Lizbon'daki AB Zirvesi ile yürürlüğe konan sürecin de benzer bir hata olup olmadığını kendi kendime soruyorum. Çeşitlilik ile küreselleşme belirli sınırlar dâhilinde kesinlikle uzlaştırılabilir. Bu, ulusal demokratik politikaya ne kadar alan kalacağını gösterdiği için demokrasi bakımından da önemlidir.

Yakınlarda kozmopolit ve güçlü olan, çıkarları hem ulusal sınırları hem de bu tabakanın temsilcilerinin içinde yaşadığı ve –eğer öderlerse– vergilerini ödedikleri sınırları aşan yeni bir "küresel sınıf"ın oluşumunu tasvir ettiniz; milliyetçiliği

tanımayan, ulusal demokratik süreçlere karşı müsamahasız olmasa da kayıtsız bir tavır takınan insanları; fazlasıyla kendilerine özgü bir dünyada yaşayan ama ekonomi ve finans dünyasına hükmeden, kültür endüstrisini yönlendiren, modaları ve trendleri belirleyen insanları tasvir ettiniz. Bu noktada demokrasi için bir tehlike görüyor musunuz?

Birçok açıdan evet. Bu fenomeni açıklarken marksist olmasa da ona yakın bir analiz tarzı kullandım. Tarihte bazen kendimizi yeni üretim güçleri ile karşı karşıya buluruz. Ancak "*New economy*" olgusunda "üretici" sözcüğü, burada üretim söz konusu olmadığı için yanlış sözcüktür. Söz konusu olan daha çok, bilgi teknolojileri ile ilgili olan yeni ekonomik ve toplumsal güçlerdir. Bu gelişim çerçevesi içinde de, geçmişte sık sık olduğu gibi, zenginleşen ve Rosabelle Moss Kanter'in masun servetler olarak adlandırdığı şeyler üzerinde –üç "C" üzerinde: *concepts* [kavramlar], *competence* [yetki] ve *connections* [bağlantılar]– tasarruf imkânına kavuşarak bunları iktidara tahvil eden yeni bir toplumsal sınıf oluştu. Bu yeni sınıfın, geleneksel kurumları serpilmelerinin önünde bir engel olarak görmeleri ve bu engellerin ya yok edilmesi ya da görmezden gelinmesi gerektiği kanısında olmaları şaşırtıcı değil; çünkü bu bir tarihsel sabite [*Konstant*]. Aynı şey feodal toplumun hüküm sürdüğü sırada, tüccarlar ve zanaatkârlar için yeni ekonomik olanaklar sunan mekânlar olan şehirlerin gelişimi sırasında gerçekleşti.

Günümüzde gerçekleşen de buna benzer bir şey. Bilgi teknolojilerinin patlama yapması, sınırlı sayıda insana belirli ve yeni olanakların kapısını açtı. Yeni patlamış olan, ekonomik bir dönüşüm durumuna özgü finansal sabun köpüğü elbette buradan çıktı. Ancak borsadaki çöküşlerden sonra dahi ayakta kalan bir şey var: Yeni bir dünya yaratmak isteyen ve bu arada çok zengin olan yeni bir kişi kategorisi.

Bu toplumsal grubu son derece ilginç buluyorum. Bu in-

sanlar sürekli seyahat ediyorlar; bir havaalanının *Business Lounge*'unda saplanıp kalsalar ve durmaksızın cep telefonuyla, "Neredesin? Honolulu'da mı? Seni şanslı seni, ben Frankfurt'ta takıldım kaldım. Ama sözleşme akdedildi..." gibi aramalar yapsalar da, durmadan sınır aşıyorlar. Gerçi bu sınıf, sayılarına bakılırsa görece küçük bir sınıf ama bu pek bir şey ifade etmiyor. Marx'ın *Komünist Manifesto*'yu yazdığı dönemde, Avrupa nüfusunun yüzde birinden fazlasının kapitalist olarak tanımlanabileceğini sanmıyorum. Ama yine de zamanında bu sınıf, tartışmasız bir şekilde dünyanın dinamik gücü idi. Bugün toplam nüfusun yüzde birinden daha çoğunun dar anlamda bu sınıfa mensup olduğuna da pek inanmıyorum. Ancak bu küresel sınıf çevresinde dolanan çok sayıda kişi ekonomik ve kültürel davranış tarzı bakımından bu sınıfın etkisi altında ve onların modasını, tercihlerini ve davranış tarzlarını taklit ediyor. Bugün, ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerdeki nüfusun yüzde yirmisinin bu sınıfın gölgesinde yaşadıklarını söylemenin abartılı olmayacağını düşünüyorum. Bununla, bu sınıf üyelerinin Akdeniz'deki yatlarında çalışan tayfayı veya Acapulco'daki villalarında çalışan hizmetlileri değil, – "*dot.com*"lardan medyaya, oradan tiyatroya, filmlere ve spora kadar– onların faaliyetine bağımlı olan ve yakın veya uzak bir tarihte küresel sınıfın bir parçası olmak için çabalayan herkesi kastediyorum. Çünkü trendleri belirleyen, rotayı çizen, kültürel bir hegemonya kuran sınıf bu sınıf.

Gözlerimizin önünde gerçekleşen bu büyüleyici fenomen hakkında daha şimdiden çok sayıda kitap yazıldı. Bu kitaplardan birinde, tam anlamıyla bu sınıfı savunan bir kitapta bu yeni katmanın temsilcileri, özellikle gençlik üzerinde muazzam derecede etkili olan "yeni simyacılar" olarak tanımlanmakta. Bu katman genç; hatta fiziksel açıdan da genç olduklarını söylemek cüretinde bulunacağım;

çünkü 40'lı, 50'li yaşlarını sürenler bu gruptan ayrılıyor; bu yaşam tarzına artık doymuşlar; mevkilerini terk ediyor, çocuklarıyla ilgileniyor ve kitap yazmaya başlıyorlar.

Bu sınıf demokrasi için hangi anlamda bir tehlike teşkil ediyor?

Demokrasinin geleneksel kurumlarından uzaklaşma yönünde doğal bir eğilim göstermeleri anlamında... Sadece dünya üzerinde sınırsız hareket etme olanağı dahi, demokratik ulusal politika tarafından konulmuş tüm sınırların aşılmasından doğan bütün avantajların her an teyit edilmesi demektir.

Bununla, bu insanların davranışının sırf kişisel zenginleşmeye yönelik sinik bir çabanın sonucu olduğunu söylemek istemiyorum asla. Tabir caizse, sınıf bilinci diye bir şey vardır. Meritokrasi[1] ve gelişimin devamlılığını da içeren uzun vadeli düşünce bu bilincin baş tacı ettiği değerler arasında sayılabilir. Örneğin ben, bu "sınıfın" güçlü bir ekolojik bilince sahip olduğuna ve küresel çevreyi korumaya çalıştığına kaniyim. "Küresel" olan her şey ona göre iyidir. Kesin olarak reddettiği şey ise ulusal boyuttur. Buna karşılık "yerel" boyutla huzur içinde bir arada yaşar; çatışmaya girmez: Doğaya karşı, arazi üzerindeki evine karşı, kendisini çevreleyen manzaraya karşı sevgi duyar; organik besinleri, yerel pazarları ve köy cemaatini [*dörfliche Gemeinschaft*] tercih eder. Buna karşılık ulusal yönetimleri ve bunların koydukları yasaları berbat ve anakronik bir engel sayar. Bu anlamda demokrasinin geleneksel kurumları düzleminde alınan kararlara aldırış etmemeye doğal olarak eğilimlidir.

Bu küresel sınıfın tesisi sonucu demokrasi bakımından ortaya çıkan diğer tehlike geleneksel toplumsal dayanışmanın zorunlu olarak tahrip olmasıdır ki bu durum yeni eşit-

1 *Meritokrasi*, yönetim erkinin, yetenek ve kişilerin bireysel üstünlüğüne dayandığı yönetim biçimidir. Bu yönetim şeklinde idare erki, üstün özellikleri olduğu düşünülen kişiler arasında paylaştırılır. –*çn*

sizliklerin doğumuna yol açar. Bu eşitsizlik geleneksel kurumların içine dek sızmıştır. Daha geçenlerde Oxford Üniversitesi'ndeki otuz profesörün, üniversitenin bir parçasını oluşturan, yani üniversitenin mali kaynakları ile kurulmuş olan (Dolar veya Euro üzerinden hesaplanınca) milyonlar değerindeki müesseseleri yönettiklerini okudum. Ama aynı üniversitede, yılda en çok elli bin Euro kazanan ve görece fakir olan yüzlerce doçent de görev alıyor. Bu büyüklükte bir toplumsal ayrım büyük üniversitelerde daha önce hiç olmamıştı.

Küresel sınıfın sorunu bir yığın insanı kapsamaması, yani kapı dışında bırakmasıdır. Yeni eşitsizliklerin yaratılması elbette her kapitalist gelişimin ayırt edici bir özelliğidir. Endüstri toplumunun oluşumunun başlangıç aşamasında aynı şey yaşanmıştı. Bir farkla: O zamanlar kapitalistler fakirlere iş gücü olarak ihtiyaç duyuyordu. Ancak küresel sınıf bugünün fakirlerine ihtiyaç duymuyor.

Bu anlamda burada yeni bir fenomen ve yeni bir siyasi riziko söz konusu. Bu sınıfların bir parti şeklinde örgütlenmesi ve seçim sürecine müdahale etmeleri anlamında değil... Tony Blair gibi siyasi liderlerin yeni küresel sınıfın milyonerlerini memnuniyetle çevrelerine topladıkları doğrudur. Ve Lordlar Kamarası'nda bu beyefendilerden bazılarının daima büyük bir zevkle yer aldıklarını gözlemledim. Hatta Üçüncü Yol fikrini her şeyden önce teşvik edenlerin bu toplumsal gruptan olduğunu söyleyebilirim. Bu sınıfın üyeleri sık sık partilere büyük finansal destek sağlar ancak demokratik sürece asla katkıda bulunmaz. Küresel sınıfın ulusal politika düzleminde gerçekte ulaşmak istediği şey, yönergelerin tasfiyesi ve vergi oranının düşürülmesidir. Salt bir ülkeye aidiyet can sıkıcı bir durum olarak algılanmaktadır. Madonna İngiltere'de yaşamayı Amerika'da yaşamaya tercih ediyor ama İngiltere'deki hastaneler hoşuna gitme-

diği için çocuğunu dünyaya getirmek amacıyla Amerika'ya gidiyor. Büyük Britanya'daki sağlık sektörünün kamusal finansmanı hakkındaki siyasi tartışmalara hiçbir ilgi duymadığı kesin.

Ama bu barışçıl bir süreç değil. "Küresel olmayan" sınıflar tepki gösteriyorlar. Her şeyden önce, demokratların içerideki düşmanı olarak kavradıkları küreselleşmeyi protesto etmek suretiyle kararlarda etkili olmak şeklindeki demokratik haklarını korumak isteyen gençler var. Bu küreselleşme karşıtlarının çoğu, sivil toplum örgütlerinin demokratik bir biçimde seçilmiş olan hükümetlerden daha demokratik olduğuna canı gönülden inanmakta.

Severek anlattığım bir olay var; kanımca durumu tam olarak özetliyor. Zamanın İtalya Başbakanı Giuliano Amato, Washington'da böyle bir gösteriye tanık olmuş ve protestocuların sözcüleri kendilerinin halkı temsil ettiklerini söyledikleri zaman şu sözlerle karşı çıkmıştı: "Hayır, halkı ben temsil ediyorum çünkü halk, kendisini temsil etmesi için benim hükümetimi seçti, sizi değil." Amato zeki ve ironik bir adamdır. Göstericilerin dünya halklarının temsilciliğini talep ettiklerini gayet iyi biliyordu; kendi hükümeti ise yalnızca İtalyan halkı tarafından seçilmişti. Yine de bu olay ulus-devletlerin ve parlamentoların, eskiden olduğu gibi şimdi de, büyük bir uygarlaştırıcı fikri –demokrasiyi– temsil eden tek ifade biçimi olduklarını hatırlatması açısından yararlıdır. Bu protesto eylemleri, halkların kendi çıkarlarını uygun bir biçimde temsil etmedikleri için kendi seçtikleri hükümetleri reddetmeleri gerektiği mesajını verir.

Buradan bir tür politik sitüasyonizm [durumculuk][1] or-

1 Ahlak alanında sitüasyonizm, herhangi bir eylemin iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesinin duruma bağlı olduğunu iddia eden öğretidir. Sitüasyonistler hiçbir ahlak kuralının her durumda uygulanabilir nitelikte olmadığını, çoğu durumda yanlış gibi gözüken şeyin yeterince iyi bir amaç taşıyorsa bazı durumlarda doğru olabileceğini iddia ederler. –*çn*

taya çıktı: Nerede uluslararası –özel veya kamusal– bir örgütün toplantısı gerçekleşse, farklı ülkelerden gelen insanların güçlü ve öfkeli bir seferberlik hareketine giriştiklerini görüyoruz ki bunu mümkün kılan şey de küreselleşme ve internet. Bu da küreselleşen bir dünyada şu soruya etkin bir yanıtın olmadığını gösteriyor: Halklar iradelerini nasıl ifade edebilirler? Bunun böyle devam etmeyeceği yönünde güçlü, derin bir biçimde kök salmış ve yaygın bir duygu hüküm sürüyor. Şüphesiz ki bu duyguya sahip olan herkes protesto etmek için Seattle'a, Prag'a veya Cenova'ya gitmiyor ama göstericiler bir tür evrensel sempati duygusunun zevkini çıkarıyor. Ve bu da önemli bir politik sorun yaratmak için yeterli zaten.

Bu hoşnutsuzluk duygusuna verilebilecek iki olası yanıt var: Bunlardan biri, halklara ses kazandırmak için kendilerini bir araç olarak sunan sivil toplum örgütlerinin verdiği olumlu yanıt. Diğeri ise, şu anda yaşanan süreçlerin kökten reddi ve ulusal politikaların ekonomiyi denetim altında tuttuğu, çökmüş bir dünyaya romantik bir özlem duyma eğilimi. Vivianne Forrester'in giriştiği en son tartışmayı okudum ve kitabını hazin bir belge olarak algıladım. Bu kitapta, onun üzerinde yaşamayı arzu ettiği dünyaya ilişkin ipuçları bulmayı ümit ediyorsanız hayal kırıklığına uğrarsınız; yalnızca dünün dünyasını buluyorsunuz. Bu gibi tavırlar, 20. yüzyılın eşiğindeki Almanya'yı hatırlatıyor; endüstrileşme yoluna girildiği sırada politik bir boyut kazanan kültürel kötümserlik [*Kulturpessimismus*][1] benzer fenomenler ortaya çıkardı. Modernizmin romantik eleştirisi efsanevi bir

1 *Kulturpessimismus* gündelik eğilimler ve kültürel gelişmeler karşısında duyulan kötümserlik duygusunu ifade eder. Bu tezahür antik dönemden beri varolsa da daha çok Aydınlanma Çağı'nın baş tacı ettiği ilerleme düşüncesinin karşıt kutbu olarak 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmış olan bir akımı temsil eder. Bu akıma kapılanlar içinde bulundukları toplumsal düzenin veya genel olarak uygarlığın çöküşü (dekadans) temasını işlerler. –*çn*

geçmişte kalan, sözde daha iyi bir dünyaya ilişkin anıları o zamanlar da teyit ediyordu. Bu Aydınlanma karşıtı ve ulusalcı güçlü bir duygusal anafordu ki, nasyonal-sosyalist "kan ve toprak" mitosunun zihinsel temellerinden birini bu oluşturur.

Beni endişeye sevk eden şey budur. Şiddet içeren gösteriler –elbette hoşuma gitmese de– beni paradoksal bir biçimde çok daha az huzursuz ediyor; bunların ardında en azından "demokrasiyi demokratikleştirmek" iradesi var. Yeniden Amato'ya gönderme yapalım: Bunlar halka sözünü dinletme imkânı vermeyi ve bir denetim sistemi kurmayı sağlayacak kurumsal çözümler bulma çabalarıdır. Bu iki tavırdan hangisinin üstün geleceğini gözlemlemek çok önemli. 21. yüzyılda da modernite karşıtı köktenciliğin, Taliban örneğinde olduğu gibi, tehdit edici bir seçenek olarak varlığını sürdürdüğünü unutmayalım.

YERELLEŞME
[GLOKALİSİERUNG-GLOKALLEŞME]

Küreselleşmeye karşı bir başka politik tepki de yerelcilik [Lokalismus]. Yerelcilik demokrasinin yerel düzlemde daha iyi işlediği tasavvuru üzerinde temellenir. Bu nedenle iktidarın devrini, özerkliği ve hatta bağımsızlığı talep eder ve çözümü herkesin görüşlerini, değerlerini ve bazen etnik çağrışımları paylaştığı için kendi komşusuna güvenebileceği daha küçük cemaatlerde arar.

Yerelcilik ilerici bir fikir olarak gözükebilir. Ama siz de demokrasinin temellerini tehdit ettiğine inanmıyor musunuz? Demokratik yönetim sistemine dair büyük fikir, son tahlilde herkes için eşit bir eylem alanının, herkesin kültürel, siyasi ve etnik kökeninden bağımsız olarak eşit hak ve ödevlere sahip olduğu tarafsız bir devletin yaratılmasını öngörüyordu.

Küreselleşmenin muğlak bir eğilim olduğunu biliyoruz. İnsanlar kendilerini engin bir dünyaya açıyorlar ve aynı zamanda yanı başlarındaki bir komşuluğun sağladığı güveni arıyorlar. Böylelikle küreselleşme, aynı zamanda yerele güçlü bir biçimde yönelişe, kararları bu düzleme taşıma çabasına yol açtı. Sorunuzun içindeki sahte "yerellik" düzlemine ilişkin açıklamaya tamamen katılıyorum. Bir tarafta tarihsel olarak ortak çıkarlar etrafında şekillenmiş bir cemaat olan köy ve şehir yer alıyor. Günümüzde "yerelliğin", sözde türdeş bölgelerin modern boyutunun icadı ise başka bir şeydir.

Bu ikinci tür yerelciliğin, sohbetin başlangıcında yaptığı-

mız demokrasi tanımı ile bağdaşmadığı kanısındayım. Birçok nedenden ötürü... Çağımızın en büyük temalarından biri türdeşlik arayışı; birçoklarının kendileri gibi olanlarla, her açıdan kendilerine en çok benzeyenlerle bir arada bulunma arzusu... Oysa demokrasinin sahip olduğu en büyük güçlerden biri etnik, dinsel veya siyasal açıdan farklı insanların bir arada yaşamasını ve ortak değerleri kabul etmesini mümkün kılmasıdır. Eğer hepimiz etnik açıdan türdeş cemaatlerde yaşasaydık bu, şüphesiz oldukça korkutucu bir dünya olurdu; etnik açıdan kusursuz bir türdeşliğin hiçbir yerde olmadığını görmezden gelerek söylüyorum... Türdeşliği hedefleyen cemaatler kaçınılmaz bir biçimde kendi içlerinde hoşgörüsüzlüğe, dışa karşı ise saldırganlığa eğilim duyarlar. Bu nedenle, yerelciliğin aşılması ulus-devletin kuruluşu sırasındaki en büyük başarılardan biri ve son derece uygarlaştırıcı bir etkendir. Bu, çoğu kez tam bir başarı ile taçlanmamış karmaşık ve zor bir süreçtir şüphesiz. Ama birliğini coğrafi veya (Fransa'daki gibi) tarihsel etkenler değil, anayasal etkenler temelinde kurarak uluslararası sahneye çıkan Birleşik Devletler'in getirdiği yenilik buydu. Büyük Britanya'da bu süreç daha yavaş ve daha karmaşık bir biçimde gerçekleşti; İskoçya'da hâlen devam ettiğini söyleyebileceğimize inanıyorum; İrlanda hakkında ise susmakla yetiniyorum. İtalya ve Almanya, ulus-devletin kuruluşu hedefine gecikmeli olarak ve yarım yamalak ulaştı. Her halükârda söz konusu olan, demokrasinin kuruluşu ile yakından bağlantılı olan modernliğin büyük zaferi idi. Bu hedef "ulusal" değil, bireysel özgürlükleri garanti altına almak için ulus-devletin yardımıyla kurumlar inşa eden "ulusal-liberal" hareketleri kuvveden fiile çıkardı.

Şu anda gözlemlediğimiz fenomen dar anlamda yerelcilik değil, daha ziyade, liberal düzenin değerlerini kasıtlı bir biçimde tehdit ettiği için özellikle reddettiğim bölgeciliktir

[*Regionalismus*]. Eğer söz konusu olan, yalnızca şehirlerin ve mahalli idarelerin kendi kaderini tayin hakkı olsaydı, sorun daha az yakıcı olurdu. Ama sözde bölgesel özerklik savunucuları veya –uç durumlarda– etnik temizlik taraftarları bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Bu eğilimi yerelleşme[glokalleşme] olarak tanımladınız...

Evet. Bugün siyasal kararların bir yandan ulus-devletlerden dışarıya, çoğu kez bilinmeyen ve uzak makamlara doğru, öte yandan eşzamanlı olarak içeriye, sıklıkla kendi içinde demokratik olmayan siyasal birimlere doğru kaydığını gözlemliyoruz. Bunu söylerken yalnızca Bossi ve Haider gibi kişilerin saldırganlıklarını değil, kendi içinde hiçbir liberal yön barındırmayan, müphem bir bölgeselci romantizmi düşünüyorum. Bu söylediğim İskoç ve Galler ulusçuluğu için de geçerlidir.

Peki, "kendi kaderini tayin" fikri konusunda ne düşünüyorsunuz? Tom Bentley'in demokrasinin içinde bulunduğu krize ilişkin son yanıtı şöyle: "Tek çıkış yolu antik demokratik kendi kaderini tayin düşüncesine dönüştür". Buna katılıyor musunuz? Ve "kendi kaderini tayin etmek" ne anlama geliyor?

Kendi kaderini tayin, her şeyden önce, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaygınlık kazanan önemli bir düşüncedir. Ancak aynı zamanda iki yanı keskin bir kavramdır. Birbiriyle karıştırılmaması gereken iki farklı anlam kazanmıştır. Kendi kaderini tayin fikri ile ifade edilmek istenen esasen yalnızca, halkın tebaadan değil yurttaşlardan oluştuğu ve kendi kendisini yönetme hakkına sahip olduğu idi. Bu nedenle, hiçbir oligarşi –ne geleneksel aristokrasi ne de modern *nomenklatura*[1]– meşru olduğunu hiçbir şekilde iddia

1 Latince 'isim listesi' anlamına gelen *nomenclatura*'dan Rusça'ya geçmiş olan sözcük, Sovyetler Birliği'nde hükümet, endüstri, tarım, eğitim gibi alanlarda kilit mevkileri elinde bulunduran ve hepsi Komünist Parti üyesi olan bürokratik elit grubu nitelemektedir. Milovan Djilas tarafından 'yeni bir sınıf' olarak tanımlansa da bu grup, Marksist termi-

edemez. Halk egemenliği esastır ve demokrasinin temelini de bu oluşturur.

Bu şekilde anlaşılacak "kendi kaderini tayin" kavramına inanıyorum şüphesiz. Ama kavramın, ilk bakışta birbirine benzer gözükmekle birlikte, gerçekte aralarında temel bir farklılık bulunan iki ayrı anlamı var. İkinci anlamı "kendi kaderini tayini" sıkı siyasal sınırlara bağlar ve bu sınırlar içinde yaşayan insanlar için egemenlik hakkı talep eder. Neredeyse fark edilmeyecek bir biçimde, yurttaşlardan oluşan bir halk, bir "devletin halkı"na [*Staatsvolk*] –kısa bir zaman sonra etnik açıdan (veya dilsel, dinsel, kültürel,... açıdan, yani bir şekilde) türdeş bir grup olarak anlaşılan bir halka– dönüşür. Bu bağlamda anlaşılan 'kendi kaderini tayin', 20. yüzyılın 20'li yıllarından beri birçok felakete yol açan sebep oldu. "Etnik temizlik" pratiğinin ardında bu yatıyordu. Kendi içindeki azınlıklara karşı hoşgörüsüz, komşularındaki diğer etnik gruplara mensup olanlara karşı saldırgan siyasal birliklerin –devletlerin– oluşumuna önderlik etti.

Balkanlar bu yanlış yol adına birçok örnek sunar. Yalnızca Makedonya'yı, eski Yugoslavya'yı düşünmeniz yeter. Elbette Arnavut asıllılar Sırp asıllı yurttaşlar ile ülkelerinin yönetimine katılmak konusunda aynı haklara sahiptirler. Bir ülkede yer alan bütün bir halkın "kendi kaderini tayin etmesi" yalnızca ve yalnızca budur. Ancak bundan, Arnavutların –veya Sırpların– kendi devletlerini, bir Arnavut veya Sırp Makedonyası kurma hakları olduğunu çıkartmak ilkenin tehlikeli bir biçimde ters yüz edilmesidir. Bu anlayış yayılacak olursa dünyanın saldırgan ve hoşgörüsüz mini devletlere bölünmesine ve heterojen ve eşit demokratik haklara sahip yurttaşlarıyla varolan ulus-devletlerin insan-

---

nolojide teknik anlamda toplumsal bir sınıf oluşturmaz; nitekim Troçkistler de bu grubu tanımlarken "sınıf" yerine "kast" sözcüğünü tercih ederler. –*çn*

lık tarihine kazandırılmasını sağlayan büyük ilerlemenin sonunun gelmesine yol açar.

Belki de bu yönde, önü alınamayan tarihsel bir eğilim vardır...

Bazen bu bölünmenin derin tarihsel kökenleri olduğu ve tarihsel olarak belirlenmiş birimlerin yeniden şekillenmesinden başka bir şey olmadığı yönünde görüşler ileri sürülüyor. Bu doğru olsaydı bile mükemmel bir argüman olmazdı bana kalırsa. Fethi amaç edinen, birçok zalim savaşa yol açmış olan tarihsel yapılara kim gerçekten geri dönmek ister ki? Zaten bu argüman doğru da değildir. "Etnik açıdan temizlenmiş" yeni siyasal birimler, gerçekte modern dünyanın ürünüdür; modern dünyada yer alan vicdansız liderler, kişisel bir amaca –iktidara– ulaşmak için halkı seferber edip sindirirler... Tarihe baktığımızda Arnavutlar ve Sırpların Makedonya toprakları üzerinde görece barışçıl bir biçimde bir arada yaşamış olduklarını, ilkin modern demagogların kendilerine bir iktidar temeli sağlamak için barışı yok ettiklerini görüyoruz. Bu anlamda yeni "etnik açıdan saf" bölgeselcilik kavramı bence, küreselleşmenin yan ürünü olarak tanımlanabilir.

Sorunuza dönecek olursak: Tom Bentley gibi genç ve ilerici bir kuramcının, kendi kendilerini yöneten küçük siyasal birimleri niçin hayal ettiğini anlayabiliyorum. Muhtemelen Atina'yı, antik Roma'yı, Rönesans dönemindeki İtalyan şehir devletlerini ve benim doğum yerim olan Hamburg gibi Hansa Birliği'nde yer alan şehirleri düşünüyor. Ama bu siyasal birimler tam anlamıyla demokratik bir 'kendi kaderini tayin' ilkesine pek örnek oluşturamazlar. Bunlar daha ziyade, küçük bir azınlığı oluşturan hali vakti yerinde yurttaşların bütün hakları ellerinde bulundurdukları oligarşilerdi. En fazla, modern "kendi kaderini tayin" ilkesini önceleyen bir form sayılabilirler; heterojen bir yurttaşlar

topluluğunun "kendi kaderini tayin" etmesi bakımından da durum böyledir. Kadınlar da siyasal haklara fakirler kadar az sahip oldukları ve ayrıca antik dönemde kölelik hüküm sürdüğü için bu yönetim şekilleri çağımızdaki demokratik "kendi kaderini tayin" ilkesi için elverişli bir model oluşturamazlar.

Bununla ne demek istediğimi açıklamama izin verin lütfen, çünkü bu, demokrasi konusundaki tartışmamızın belirleyici noktalarından birini oluşturuyor. "Kendi kaderini tayin," optimal bir demokrasinin başka sözcüklerle ifadesi olabilirdi. Bu, heterojen bir nüfusun, kamusal görevlerin etkin bir biçimde üstesinden gelmek konusunda katılımda bulunduğu ülkeler bakımından özellikle geçerlidir. Amerika Birleşik Devletleri bunun için mükemmel bir örnektir. Aynı şey, şimdiye dek bu kavramı kullandığım anlamda, birçok ulus-devlet için de geçerlidir; İtalya, Büyük Britanya ve diğer Avrupa ülkeleri bunlar arasında sayılabilir.

"Kendi kaderini tayin" kavramı daha dar anlamıyla, hakiki [*genuin*] yerel cemaatler –köyler, mahalli idareler ve daha büyük şehirler gibi nev'i şahsına münhasır bir kimliğe sahip olan birimler– için de kullanılabilir. Bu birimler yeterince küçükse "kendi kaderini tayin" ilkesi çok somut bir şekle bürünür: Ahali görevlerin üstesinden gelmek için yalnızca kamusal makamları işgal ederek değil, çok çeşitli biçimlerde katılım gösterir. Daha büyük birimler –dünyanın büyük metropollerini de bunlar arasında sayıyorum– son derece heterojen bir nüfusun nasıl bir arada yaşayıp, aynı zamanda belli ölçülerde kendi kendisini yönetebildiğine ilişkin bir model sunar. Bu noktada, kendi seçim bölgem olan Londra'yı düşünüyorum; Londra, kelimenin gerçek anlamında bir mikrokozmos; engin dünyanın bir aynası ve her zaman başarılı olmasa da kendi kendisini yönetmeye çalışıyor; en azından buna çabalıyor.

Ulus-devlet ile yerel cemaat arasındaki yolun ortasında demagoglar ve vicdansız siyasal liderler için bir cazibe merkezi olan bölgeler [*Regionen*] yer alıyor. "Kendi kaderini tayin" adı altında sınırlar çizmek istiyorlar. Çoğu kez, hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak şiddete başvurmaya hazırlar. Eğer başarırlarsa, yeni ortaya çıkan birim her zaman, ayrılıktan öncesinden göre daha az liberal oluyor. "Kendi kaderini tayin" ilkesinin bu kötüye kullanımı günümüzde demokrasi için en büyük tehditlerden birini oluşturuyor ve bununla mücadele etmek son derece zor; bu nedenle bu tehlikeyi burada tutkulu bir şekilde tasvir ettim.

AVRUPA

Biz Avrupalılar ulus-üstü bir kurumda demokrasiyi uygulamanın ne kadar zor olduğuna hemen her gün tanık oluyoruz; Avrupa Birliği'ni kastediyorum. Anlaşılan o ki demokratik yönetim şekillerinin geleneksel mekanizmalarının hiçbiri bu düzleme aktarılabilir nitelikte değil. Nice'te görülmüş olduğu üzere, çoğunluk ilkesinin ortak formülasyonu üzerinde bile uzlaşmak mümkün değil.

Avrupa Birliği'nde demokrasiyi uygulamak aslen neden bu kadar zor?

Bu, birçok açıdan bugün karşı karşıya olduğumuz en büyüleyici sorun. Avrupa'da demokrasiden bahsetmek, Avrupa'dan, Avrupa'nın ne olup ne olmadığından bahsetmek demek. Avrupa Birliği'nin, kendisini devasa boyutta bir ulus-devlete –bir Birleşik Avrupa Devletleri'ne– dönüştürebileceğine hâlâ inanan idealistler ve *Avrofanatikler* [*Eurofanatiker*] var. Ancak giderek artan sayıda Avrupalı –ki ben de kendimi onlar arasında sayıyorum– Avrupa'nın ne olduğu ve olabileceğine ilişkin doğru tanımın bu olmadığı görüşünde. Avrupa'ya mensup olan devletlerin, Philadelphia'da toplanan ve şöyle diyen 13 eski koloni ile pek az ortak yanı var: "Aramızda pek çok farklılık var gerçi, ama ortak olduğumuz noktalar farklılıklarımızdan daha çok ve bu nedenle, bu ortak noktaları dile getirecek merkezi bir yönetime ihtiyacımız var."

Avrupa'daki durum bundan farklı. Avrupa'da, her biri uzun bir tarihe ve bu tarih içinde kuşkusuz bazı ortak nok-

talara sahip olan, yine de 18. yüzyıl sonunda Amerika Birleşik Devletleri'ni kurmuş 13 devleti birleştiren şeyden çok daha azına sahip olan çok sayıda ülke var. Avrupa nereye varırsa varsın, varacağı yer hiç şüphesiz Avrupa Birleşik Devletleri'nden farklı bir yer olacak.

Avrupa Birliği'nin, Birliğe zaten üye olan ülkelerin katılım için başvurmaları durumunda, yeni katılımcı ülkeler için konulan kriterleri yerine getirmedikleri için başvuruları reddetmek zorunda kalacağına ilişkin artık pek de yeni olmayan şakayı mutlaka biliyorsunuzdur. Çünkü Avrupa Birliği'nin yapısı, Polonya'dan, Macaristan'dan ve Slovenya'dan talep ettiği demokratik kriterleri karşılamıyor. Tarihsel bir saçmalıkla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz: Demokrasiyi güçlendirmek meyanında yaptıklarımız, bizatihi demokratik değil.

Niçin demokratik değil? Yanıt kısmen temel anlayışın bizzat kendisinde yatıyor. Avrupa Ekonomik Topluluğu –ve ondan da önce Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu– kurulduğu sırada, bu yeni oluşumun tasarlanması ve yapılandırılmasının ardında yatan öncelikli kaygının demokrasi olmadığı konusunda pek şüphe yok. Merkezi zorunluluk daha ziyade, karar alabilmek için etkin bir mekanizma yaratmaktı. Bunun varacağı nokta tipik bir Fransız çözümü idi: İki çıkar kategorisi birbiri ile uzlaştırılmak zorundaydı: Avrupa'nın çıkarları ile ulusal çıkarlar. Bu nedenle, iki kuruma ihtiyaç vardı: Biri, Avrupa'nın çıkarlarını temsil etmek ve tekliflerde bulunmakla yükümlüydü; ikincisi, ulusal çıkarları temsil etmeli ve karar almalıydı. Komisyon ve Bakanlar Konseyi [*Ministerrat*] bu şekilde ortaya çıktı. Parlak bir fikir ama demokratik olmaktan başka her şeye benziyor... Avrupa ve Avrupa'nın çıkarları, ulusal olan her şeyi arka plana atan bir kurum olan Komisyon'da savunulacak, ancak kararlar ulusal çıkarların uzlaşma yolu aradığı Konsey'de

alınacak şekilde yapılandırıldı. Bu nedenle oybirliği kuralı baştan itibaren geçerli oldu; oybirliğinin sağlanamaması ise eskiden olduğu gibi hâlâ travmatik bir durum oluşturuyor.

Başlangıçta üye ülkelerin parlamentolarında yer alan temsilcilerden oluşturulmuş olan "Meclis"in, bana kalırsa, orijinal düşünceye sonradan yapılan bir eklenti olduğunu, karar almak bakımından son tahlilde gerekli olmadığını ve uzun süreden beri buna uygun bir muamele gördüğünü eklemek isterim.

Ancak Avrupa'nın kurumsal yapısı çok değişti...

Şimdiye kadar orijinal düşünce üzerinde yalnızca ufak değişiklikler ve uyarlamalar yapıldı. Ama Avrupa'nın doğum vesikası, genetik donanımı, DNA'sı aynı kaldı. Bu uyarlamalar bize ne getirdi? Komisyon'un zayıflamasını ve bunun sonucunda "Avrupa'nın çıkarına" ilişkin orijinal [asli–*ursprünglich*] düşüncenin bulutlanmasını... Karar yetkisinin yanı sıra giderek daha çok 'yasa koyucu inisiyatif' üstlenen Konsey'in güçlenmesini... Eskiden olduğu gibi şimdi de gerçek bir parlamentodan esaslı bir biçimde daha güçsüz olmasına rağmen, "*co-decision-making*" [ortak karar alma] sistemi ile bir tür parlamentoya dönüşmüş olan Meclis'in de tartışmasız bir biçimde güçlenmesini... Ancak bunlardan hiçbiri demokratik yapılar yaratmadı. Bütün açıklığıyla söylememe izin verin: Bakanlar Konseyi oturumlarında gizli yasalara göre karar veren bir politik oluşum demokrasiye hakarettir. Bu, her türlü geleneksel demokratik kurum dışında karar alan bir oluşumdur.

Peki, daha az demokratik yollarla alınan bu kararlar ne kadar önemli? Bunları gözde büyütmek yanlışına düşmemeye dikkat edilmelidir. Avrupa'nın büyük sorunlarından biri, [sözleşmelerin veya anayasaların] başlangıç kısımlarının şaşaalı dili ile –Roma antlaşmalarında olduğu gibi "giderek daha sıkı" bir birleşmenin gerçekleştirilmesi yüküm-

lülüğünün kutsanmasından tutun da, başbakanların ve dışişleri bakanlarının attıkları parlak nutuklara kadar– hakikaten çok farklı gözüken gerçeklik arasındaki uçurumdur. Üye devletlerin çoğunluğu kendi ülkelerinin GSYİH'sının yüzde 40'ından fazlası üzerinde tasarruf yetkisine sahipken, Avrupa'nın GSYİH'sının yalnızca yüzde 1,2'si Avrupa Birliği tarafından idare edilmektedir. Küreselleşme ile ilintili olduğundan bahsettiğimiz kararların Avrupa yurttaşlarının yaşamı üzerinde, Avrupa Birliği'nin verdiği kararlara göre çok daha büyük bir etkiye sahip olduğuna inanıyorum.

Eğer Avrupa Birliği gerçek bir demokrasi olsaydı sohbetimizin başlangıcında formüle ettiğimiz üç soruya yanıt bulabilmesi gerekirdi. Oysa bu sorulardan üçüncüsüne baktığımızda –halkın kendi iradesini nasıl ifade edebileceği sorusuna– Avrupa demokrasisi için elzem olan bir "Avrupa halkı", bir Avrupa "*demos*"u hiç varolmadığı için bu sorunun Avrupa düzlemine aktarılamayacağını hemen fark ediyoruz. Oysa bu, ulusal demokrasilerdeki kurumlara tekabül eden kurumların yapılandırılması için kültürel bir temel varsayımdır, bir *conditio sine qua non*'dur [onsuz olmaz şart]. Bir örnek verelim: İtalya partilerin, İtalyan olmayan adayların Avrupa Parlamentosu'na seçilmeleri için ara sıra da olsa çaba gösterdikleri belki de tek ülkedir. Maurice Duverger seçildi, David Steel ise seçilmedi. Bu girişimlerin müteredditdoğası ve başarısızlığı, "Avrupa halkı" diye bir şeyin hiç varolmadığının kanıtıdır. Bu, ulusal parlamentoların Avrupa'daki karar alma süreçlerine daha güçlü bir biçimde katılmalarını teşvik etmeyi gerektiren çok önemli bir sorundur.

"Demokrasi testlerimden" ilkinde, şiddete başvurmaksızın nasıl değişim sağlanabileceğini sormuştum. Bu, Avrupa Birliği'nde nasıl bir görünüm biçimi kazanabilir? Santer-Komisyonu'nun görev değişiminin ne kadar zor olduğunu

hatırlar mısınız? Tuhaf bir durumdu: Komisyon Mart ayında "azledildi" ama Temmuz ayında, Köln'deki AB zirvesi sırasında hâlâ mevcuttu, hatta Eylül ayında dahi hâlâ iş başındaydı. Bazı üyelerinin, bu komisyonun yerine geçen komisyondaki görevleri teyit edildi. Gerçi bu çok etkileyici bir örnek değil. Sorun Avrupa Birliği'nde yönetimle ilgili görevlerin yaygın bir biçimde dağılmış olmasında yatıyor. Bir değişiklik istendiği zaman, neyin değiş tokuş edilmesi gerektiği hiç bilinmiyor ve Konsey'de esas değişiklikler daha çok –ara sıra yeni insanların görev başına gelmelerini sağlayan– ulusal düzeydeki seçimlerin peşi sıra gerçekleşiyor.

Bir de, bence düzeltilebilecek olan denetim sorunu, "*checks and balances*" var. Buna daha sonra döneceğim. Bununla beraber temel kanaatim, Avrupa'da –bazen önemli kararlar da dâhil olmak üzere– kararların alınma tarz ve usulünün demokrasinin ilkeleri ile bağdaşmadığı yönünde. Daha da kötüsü, ulusal demokrasiler düzleminde bu sorunlar için bildiğimiz kurumsal çözümlerin, gelecekte Avrupa için uygulanamayacak olmasıdır.

Ama Avrupa Federasyonu içindeki iktidarın paylaştırılması ve demokratik bir meşruiyete kavuşturulması adına yeni kurumsal çözümler bulmak için bir olanak bulunmalı. Örneğin, Komisyon Başkanı'nın veya AB hükümetinin doğrudan seçilmesi fikri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Açık konuşmak gerekirse, bunun bir çözüm olacağını sanmıyorum. Olası çözümler üzerinde düşündüğüm zaman aklıma Komisyon'dan çok, ulusal çıkarları temsil eden kurumlar geliyor. Komisyon'un daha demokratik bir Avrupa'da büyük bir geleceğinin olduğuna gerçekten inanmıyorum. Tek inisiyatif hakkının sıkı bir biçimde Komisyon'un ellerinde olduğu bir duruma geri döneceğimize de inanmıyorum. Daha önce AB komiseri olduğum için bu konuyla ayrıntılı bir biçimde meşgul oldum. Brüksel yalnızca, açık ve

ivedi bir hedefi olduğu zamanlar güçlü gibi gözüküyordu.

Bu kabilden iki evre vardı: İlki Topluluğun ilk kurulduğu, "Ortak Pazar"ın kurucu altı devletin öncelikli hedefi olduğu zamanlar, diğeri "iç piyasa"nın yapılandırılmasının söz konusu olduğu Delors devri. Her iki durumda da hedefleri belirleyen kurum Komisyon değildi ama hedeflere ulaşılmasının kendi ellerinde olması olgusundan kuvvet aldı. Sonuçta tüm kararlar üye devletlere bağlı olsa da, her iki durumda da Komisyon süreci ilerletmek iktidarı üzerinde tasarruf yetkisine sahipti. İkinci durumda, iç piyasanın yaratılmasında, hedef çok daha karmaşıktı ve gerçekleştirilmesi sırasında Delors'un şimdiye kadarki en iyi Komisyon Başkanı olduğu ortaya çıktı. Birçok düzenleme için muvafakat elde etmeyi başardı ki böylece sözde "entegrasyonalistler" o zamanlar uzun mücadeleler sonucu ele geçirilen alan içinde bugün hâlen etkinlik gösteriyorlar. Delors, tabir caizse, hükümetlerin ilk düğümlerini attıkları çadırı genişletti. Ama Ortak Pazar çadırını terk ederek yeni yollara adım atıldığı anda –hem Schengen Antlaşması hem dış politika hem de savunma politikası ile– Komisyon'un gücü azaldı ve karar yetkisi başka ellere, Xavier Solana vakasında olduğu gibi, Bakanlar Konseyi'nin özel görevlilerinin ellerine geçti.

Ama Prodi Komisyonu'nun gerçekleştirmesi gereken büyük ve tarihi bir plan var: AB'nin genişlemesi. Bu yeni bir haberci olabilir mi?

Aslında bunun ne kadar ileri gideceğini ve ne kadar yakın bir sürede gerçekleşeceğini görmek ilginç olacak. Ama büyük hayallere kapılmıyorum. Avrupa'nın çıkarının gereğini yerine getiren Ortak Pazar'dan farklı olarak AB'nin genişlemesi, ulusal çıkarların daha güçlü bir biçimde ön plana çıktığı ve daha çok ağırlık taşıdığı durumlardan biri. Büyük Britanya'nın katılımı hakkında Komisyon'da yapılan bir tartışmayı anımsıyorum. Almanya'nın temsilcisi ola-

rak, bir Fransız komiserinin yanında oturuyordum. Şöyle dedi: "Şurası çok açık: Eğer üye devletler Londra ile katılım müzakerelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasını isterse, müzakerelerin kaçınılmaz bir biçimde başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açacak bir dizi sorum olur." Bu tür durumlarda Komisyon'un olsa olsa bloke etme yetkisi vardır. Ama Paris'teki hükümet Büyük Britanya'ya geçit verdiği zaman, Fransız komiser ve tüm Komisyon bütün itirazlarından vazgeçti. Aynı şekilde bugün Polonya'nın katılım müzakerelerini akamete uğratabilecek birçok sorun var. Ama müzakerelerin başarılı olup olmadığına karar verecek olan organ Komisyon değildir.

Komisyon'un görevi, Bakanlar Konseyi'nin politik kararlarının başladığı yerde sona erer ve giderek Ortak Pazar'la sınırlanacaktır. Komisyon, belirli ölçüde Ortak Pazar'ın temsilcisidir. Kalan her şey, farklı bir şekilde yapılandırılmış kurumlara ihtiyaç duyar. Mario Monti gibi güçlü ve bağımsız bir komiser bile gücünü Ortak Pazar içindeki rekabetten sorumlu garantör olarak hareket etmesi olgusundan alır. Örneğin, dış ilişkilerle meşgul olsaydı salt bir hükümet ajanı olurdu; şimdi olduğunun tam tersi... Bana kalırsa Komisyon sahip olduğu yetkilerin sınırına ulaşmış durumda ve bu yüzden gelecekte de önemli bir rol oynayacağına inanmıyorum. Bugün dolaşımda olan fikirler, Alman federalizmi modeli taklit edilerek oluşturulmuş kurumsal yapıları hedefler: Avrupa'nın iki meclisi olarak Bakanlar Konseyi ve Parlamento. Bunlardan biri "ülkeler/eyaletler meclisi" [*Länderkammer*], diğeri "günün birinde Avrupa halkına dönüşeceği umulan şeyin meclisidir" [*die Kammer von etwas...*]. Bu sistemin kamuoyu açısından daha temsil edici olarak telakki edilip edilemeyeceği tartışmalıdır ama ben yine de bunu Avrupa'daki kurumları gerçek bir parlamenter demokraside yer alan kurumlara yaklaştırma denemesi olarak görüyorum.

Bu, Romano Prodi'nin temsil ettiği şeyin tam zıddı...

Bence Prodi görevini yanlış yorumladı. Esasen Prodi bu yanlışı yapan ikinci Komisyon Başkanı; ilki Roy Jenkins'ti. Her ikisi de Komisyon Başkanı'nın görevinin belli ölçülerde bir başbakanınki ile aynı olduğuna inanıyorlardı veya hâlâ inanıyorlar. Bu bir hata. Komisyon Başkanı, hükümet başkanları [*Regierungschef*] tarafından alınan kararları gerçekleştirmekle görevli bir kurumun zirvesinde yer alır. Bu nedenle, başkanın doğrudan seçilmesini anlamsız buluyorum. Demokratik meşruiyet açısından da anlamlı değil. Başkan doğrudan seçilecek olursa Avrupalıları, seçmenlerden dörtte üçünün hiç tanımadığı veya kendilerine hiçbir şey ifade etmeyen bir adayı seçmeye davet etmiş oluruz. Tabii doğrudan seçimin anlamsız olması gerçeği, o noktaya doğru yaklaşılamayacağı anlamına gelmez. Avrupa'da alınan neredeyse tüm kararlar hükümetler arasındaki uzlaşmaların sonucudur. Bu nedenle, günün birinde Fransa'nın AB'nin tarım politikasının sürdürülmesi karşılığında Almanya'ya yeni kurumsal çözümler konusunda tavizler vermeyeceği öngörülemez. 2004 yılında, yeni bir AB hükümetler konferansı çerçevesinde bir Avrupa Anayasası'nın oluşturulması için Nice'te alınan karar bir mübadele eyleminin sonucudur: Berlin –daha büyük bir nüfusa sahip olmasına rağmen– artık Konsey'de Fransa kadar oy hakkı elde edemediği için bu vaatle ödüllendirildi.

Klasiklere dönelim. "Farklı uluslardan oluşan bir devlet içinde özgür kurumların varolması hemen hemen imkânsızdır. Cemaatçi bir bütünlük duygusu olmayan bir toplulukta, özellikle bu topluluk farklı dilleri okuyor ve konuşuyorsa, temsili bir rejimin etkinliği açısından temel bir koşul olan 'müşterek kamuoyu' oluşamaz" diyen John Stuart Mill'e katılıyor musunuz?

Katılıyorum ama bir şey eklemek istiyorum: "*Tamamen* farklı uluslardan oluşan bir devlet içinde özgür kurumla-

rın varolması hemen hemen imkânsızdır" – *'tamamen'* vurgusunu kültürel, tarihsel ve ekonomik farklılık anlamında kullanıyorum. "Ulusallık" kavramını onun gibi kullandığımız sürece Mill'e katılıyorum. Bugünkü anlamda değil... Örneğin, farklı ulusların bir arada yaşadığı İsviçre'de demokrasi mükemmel bir biçimde uygulanabiliyor. Birleşik Krallık da farklı uluslardan oluşuyor. Ama bu ülkelerden hiçbiri, uzaktan dahi olsa Avrupa Birliği ile karşılaştırılabilir nitelikte değil. Bugünkü Avrupa Birliği ile olmadığı gibi, genişledikten sonra ortaya çıkacağı şekliyle yarınki Avrupa Birliği ile hiç değil...

Buna rağmen Avrupa, en büyük başarılarını daha az demokratik bir biçimde yol aldığı zaman kazandı. Avrupa halklarına "Euro"yu gerçekten isteyip istemedikleri sorulacak olsaydı bugün muhtemelen ortak bir para birimine sahip olmayacaktık. Bu, Avrupa projesinin özü itibariyle demokratik olmadığı anlamına gelebilir mi?

Demokrasiyi ulus-devletlerin parlamenter yönetim ölçütlerine göre ölçersek o anlama gelebilir. Ulus-devletlerin ötesinde demokrasi için elverişli kurumlara rastlamıyoruz. Elbette bu, bizi Avrupa'da demokrasi konusunda düşünmekten alıkoyan bir argüman değil. Tam tersine, bu sorun bizi demokrasinin ilkelerini yeni baştan düşünmeye ve bu ilkelerin, dünyanın ulus-devletlerin sınırlarından taşarak genişlemekte olduğu bu yeni durumda nasıl uygulanabileceğini sormaya teşvik etmeli.

Bu ilkelere mümkün olduğu kadar yaklaşacak kurumsal formlar aramak ve bulmak zorundayız. Bir ilke var ki, ulus-devlet düzlemi ötesinde uygulanması çok zor: Siyasal eylemin baş aktörü olarak halkın rolüne ilişkin olan ilke; onun egemenliği, kendi fikrini ve kendi iradesini dile getirme olanağı... Şiddet içermeyen değişim için yollar bulabiliriz; etkin bir denetim sistemi kurmak için araçlar bulabiliriz.

Ama halkın sesini duyurması için hiçbir olanak bulamayacağız. Önümüzdeki onyıllarda tüm dünyada karşımıza çıkacak olan demokrasi ile ilgili temel sorun budur; çünkü insanlar fikirlerini dile getirmek istiyorlar ve bunun ulusüstü düzlemde nasıl gerçekleşebileceği hakkında hiçbir fikrimiz yok: Geniş katılımlı gösteriler yoluyla mı, etkin ama meşruiyeti aynı şekilde tartışmalı olan medya yoluyla mı, yoksa internette yürütülen tartışmalar yoluyla mı ki bu da önemli ama sırf –başta ben olmak üzere– birçok insan bu ortama katılmadığı için hakiki bir demokratik mecra değil şüphesiz.

Açık konuşmak gerekirse, Avrupa halkları hiç de Avrupa Birliği'nin gelecekteki kurumlarına dair tartışmalara özellikle ilgili gibi gözükmüyor. Aksine AB Zirvesi en az itibar gören uluslararası toplantılar arasında sayılıyor, hatta uğruna gösteri yapmaya bile layık bulunmuyor.

Bu doğru ve ilginç bir fenomen. Örneğin, "*Euro*"yu ele alalım. Bazıları "*Euro*"ya geçişin Ortak Pazar'ın tamamlanması anlamına geldiğini düşünüyor. Bazıları ortak para birimini siyasal birliğin başlangıcı olarak görüyor. Ve buna rağmen "*Euro*", insanlar tarafından daha ziyade teknik bir sorun olarak algılanıyor. Bu sorunun büyük bir hararetle tartışıldığı İngiltere'de bile, siyasal partiler "*Euro*"yu seçim kampanyalarının odak noktasına yerleştirmediler. Bunu kim denediyse, –örneğin muhafazakârlar– kısa zaman sonra geri adım atmak zorunda kaldı. Politikacılar her sabah işe giden insanların zihinlerini olası her şeyin meşgul ettiğini bilirler –firmalarının akıbeti, çocuklarının okulları, annelerinin tedavi göreceği hastane–; yalnızca "*Euro*" değil... Hatta ortak para biriminin –özellikle Kıta Avrupa'sında– Avrupa'nın aldığı birçok teknik karardan biri olarak görüldüğünü söyleyebilirim. Ve banknotlar bir kez basıldıktan sonra bu süreç daha da kuvvetlendi; "*Euro*", hakkında pek

de konuşulmayan bir para biriminden fazla bir şey değil artık.

Bu, yine de ilginç bir durum. Hepimiz önemli olan tek şeyin ekonomi olduğuna inanmış durumdayız: "It's the economy, stupid" [Önemli olan ekonomidir, budala!]. Ama daha sonra Avrupa'da bir ekonomi ve para birliği kurmanın siyasal bir birlik kurmaktan çok daha kolay olduğunu tespit ediyoruz. Sanki insanlar son kertede, paralarının bağımsız olmasından çok siyasal bağımsızlığa önem veriyorlar.

Acaba bu, Avrupa halklarının hâlen güçlü bir "demokratik içgüdü"yle yanıp tutuştuğunun bir kanıtı mıdır?

Avrupa, insanlar için iki anlama geliyor: İlk olarak, uluslararası işbirliği için gerekli olan teknik ölçütler. Ölçü ve tartıların birörnekleştirilmesine kimsenin itirazı yok. (Büyük Britanya'da "inç"ten ve "*foot*"tan [ayak] vazgeçmenin korkunç bir egemenlik kaybı olduğuna hâlâ inanan birçok kişi olmasına rağmen) kimse bir İtalyan "metre"sinin, bir Fransız "metre"si ile aynı uzunlukta olmasının mantıklı olup olmadığı konusunda tereddüt etmiyor. Öte yandan, her ülkede ulusal politikacılarla ete kemiğe bürünen "politika" var; temel bir demokratik telakkinin parçası oldukları için insanlar bu politikacıları korumak istiyor: Bu politikacıları kendileri seçtiler, kendileri görevden alabilirler. Ayrıca birçok Avrupalı, özellikle Kıta'da bulunanlar, ekonomiyi ölçü ve tartı gibi "teknik" bir şey olarak görüyor. Kuvvetle muhtemeldir ki bu bir hata. Ülkelerin ekonomik sistemlerinin kendilerine özgü, kültürel yönleri de vardır. Paradoksal bir örneği ele alalım: Brüksel birdenbire, hisse senedi mülkiyeti temeline oturmuş modern bir ekonominin düzgün bir biçimde işlemesinin önünde bir engel teşkil ettiği için aile işletmelerine sınırlamalar getirecek olsa İtalyanlar buna ne derdi? Böyle bir şey elbette olmaz; bunu yalnızca, ekonomik değerler içinde de temel kültürel farklılıklar bulun-

duğunu açıklamak için söylüyorum. Yine de Ortak Pazar bu değerlere karşı bir tehdit olarak algılanmadı. Teknik bir şey olarak telakki edildi; duygusal bir şey olarak değil... "*Euro*" ile ilgili teorim, bir zamanlar duygusal çağrışımlarla yüklü olan bu para biriminin, artık ödemeler kredi kartı ile yapıldığı için, çok seyahat edildiği için, ödeme aracı olarak dolar kullanıldığı için ve yarın liret veya frank yerine "*Euro*" ile ödemek sorun edilmeyeceği için sembolik anlamını yitirdiği yönünde. Uzun vadede, nobel ödüllü Robert Mundell'in kehanette bulunmuş olduğu gibi "*Euro*"nun da başka bir para birimine katılacağına inanıyorum: Çok da uzak olmayan bir gelecekte yeknesak bir küresel para birimine...

Elbette bu iki görüş tarzı sürekli değişiyor ve gelecekte gerçekleşecek şeyleri, yani kamusal yaşamın diğer hangi alanlarının gelecekte saf teknik sorunlar olarak algılanacaklarını görmek gerekecek. Örneğin, savunma sektöründe gerçekleşenleri gözlemlemek ilginç. Fransa parlamentosunda savunma topluluğu planı başarısızlıkla sonuçlandığı için ekonomi Avrupa'nın çıkış noktası oldu. Günümüzde bu plan yeniden benimsenmekte. Ve yapılan anketlere göre, burada da teknik olanla duygusal olan arasındaki sınırlar değişti, çünkü uluslararası işbirliğinin doğal bir yönü olarak ortak savunma fikrine karşı kamuoyunun direnci azalmış durumda.

Yavaş ve zahmetli de olsa Avrupa milliyetçiliği gibi bir şeyin ortaya çıkabileceğine inanmıyor musunuz?

Buna ilişkin bir belirti görmüyorum. Ekvador veya Doğu Timor'dan geri dönen genç Almanların ve İngilizlerin tam bir kesinlikle şöyle söylediklerine sıkça şahit oluyorum: Avrupa'nın dışındayken Avrupalı olduğumu kavradım. Onlara soruyorum: Bununla kendinizi Selanik veya La Coruña'da evinizde hissettiğinizi mi söylemek istiyorsunuz? Pek de ikna edici olmayan yanıtları "Evet, üç aşağı beş

yukarı öyle," şeklinde oluyor. Korkarım Avrupa için duyulan coşku, Ekvador veya Doğu Timor'un, kendi yaşadıkları ülkeden farklı ülkeler olduklarına dair banal saptama ile sınırlı. Bir Avrupa milliyetçiliği için bu çok az.

Yine de, şimdilerde yeni bir şeyler de oluyor. Kısa bir süre önce İtalya'da bir grup işadamı ile karşılaştım. Küçük bir anket yaptık. Onlardan şunu öğrenmek istedim: "Hangi amaçla, giderek daha sağlam bir Avrupa Birliği'ne sahip olmalıyız?" Çeşitli seçenekler sundum. Bunlardan biri, "yeni savaşları önlemek için", diğeri "refahı arttırmak için", bir başkası "Almanya'yı denetim altına almak için" idi. Sonuç beni şaşırttı: (Oyların % 60'ını elde eden) "refahı arttırmak" seçeneğinden sonra ikinci sırada, ankete katılanların % 30'u daha güçlü bir Avrupa Birliği'nin amacının, Birleşik Devletler'e karşı daha büyük bir rekabet yeteneği kazanmak olduğu yanıtını verdiler. Ve düşünün; İtalya'dan, Amerika karşıtı duygular beslemeyen bir ülkeden bahsediyoruz. Amerika ile rekabete odaklı bu bakış açısı giderek önem kazanıyor. Bu bakış açısı, "*Euro*" ile dolar arasında yaşanan bir meydan muharebesi senaryosu üreten gazetelerde yankı buluyor. Piyasa olaylarını bir savaş olarak telakki etmek doğrusu oldukça aptalcadır; ihtiyacımız olan son şey bu. Ama bu düşünce tarzı bir zihniyeti açığa vuruyor.

Yaptığınız analizden, Avrupalı bir politik sınıfın eksikliğini Avrupa'nın sorunlarından biri olarak gördüğünüz sonucu çıkıyor. Kısa bir süre önce Giuliano Amato, Avrupa'nın [önde gelen] simalarını [europäische Persönlichkeiten], kamuoyunun da katıldığı demokratik bir müzakere çerçevesinde birbirine raptetmeyi teklif etmişti; tıpkı Birleşik Devletler'deki "Federalist Papers"[1] gibi... Bu sizce olası mı?

1 "*The Federalist*" olarak da bilinen "*Federalist Papers*", Kurucu Babalar tarafından (Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay) Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın onaylanması için Ekim 1787-Ağustos 1788 yılları arasında 77'si *The Independent Journal* ve *The New York*

Avrupalı bir politik sınıfın eksikliği baştan beri Brüksel'in en büyük zayıflıklarından biriydi. Brüksel'in itinayla beslediği tutuculuk politik bir sınıf yaratmıyor; aksine, Avrupa Birliği yapısı dışında yer alan hiç kimsenin anlamadığı tuhaf bir dil konuşan ve kendi başkentlerinde söyleyecek fazla bir şeyi olmayan Süper-Avrupaseverlerden [*Europhil*] oluşan bir azınlık yaratıyor. Örneğin, Avrupalı siyasal partiler her koşulda bürokratik bir teşekkül olarak işlev görürler. Sosyal demokrat Blair sosyal demokrat Schröder'in Üçüncü Yol'a artık ilgi göstermediğini saptayacak olursa, Üçüncü Yol'la ilgilenen muhafazakâr Aznar'la suç ortaklığı yapmakta tereddüt etmez. Kendimi ihtiyatlı ve zaman zaman şüpheci bir Avrupalı olarak görsem de, Avrupa'ya inanmış biri olduğum için bundan üzüntü duyuyorum. Hakiki bir Avrupalı politik sınıf olmamasına da esef ediyorum. Giuliana Amato'nun zekâsını takdir ediyor ve politik bir sınıf yaratmak yönündeki çabalarında kendisine başarılar diliyorum. Ama açıkçası ben, kurumlar hakkında 2004 yılı dikkate alınarak yapılan tartışmayı geliştirmek için ne kadar yararlı görünürse görünsün, böyle bir harekâtın başarısı konusunda oldukça karamsarım.

Ne olduğu pek de belli olmayan tuhaf bir nedenden dolayı Avrupa, hâlen ayakta olan tek siyasal ütopyadır; özellikle sol için... Başlangıçta tam tersi geçerli olduğu için bu durum beni şaşırtıyor. Avrupa Birliği, Hıristiyan Demokratlar'ın büyük programı idi. De Gasperi, Adenauer ve Schuman'ın projesiydi. Solda yer alan birçok parti büyük bir kesinlikle bu projeye karşı çıktı. Alman Sosyal Demokratlar, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu aleyhine oy kullandılar ve Roma Antlaşmaları'nın onaylanması sırasında dahi hâlâ karşıydılar. Aynı şey Fransız sosyalistleri bakımından da geçerliydi.

Packet dergilerinde yayımlanmış olan 85 makalenin toplamına verilen isimdir. –*çn*

İtalya'da –*Avrokomünizm* [*Eurokommunismus*][1] safhasında dahi– Berlinguer İtalya'nın Avrupa para birliğine ilişkin daha önceki planlara katılması aleyhinde oy kullandı. İngiliz İşçi Partisi de benzer bir direnç gösterdi. Solun yakın zamanlarda farklı bir çizgi izleme kararı, her ne kadar toplumda büyük bir yankı bulmasa da, ayrı bir çözümlemeye tâbi tutulmayı hak ediyor. Sol cenahtan Avrupa'ya karşı tutumumu anlaşılmaz bulan bazı arkadaşlarım var, çünkü Avrupa onlar için daha iyi bir gelecek düşünü elle tutulur hale getiriyor.

Ortanın sağında yer alan partiler, şimdilerde neredeyse her yerde daha büyük bir şüphe duymaya eğilim gösteriyorlar. Bu rol değişimi belki de sağın veya solun ayırt edici bir niteliği ile açıklanabilir. Sağ, düşmana ihtiyaç duyuyor ve zamanında Sovyetler Birliği, Avrupa bütünleşmesini onların gözünde meşru kılan güçlü bir düşman olarak emirlerine amadeydi. Buna karşılık sol, ütopyalara dinmez bir ihtiyaç duyar.

Eğer bir Avrupa "demos"u yoksa buradan –birçoklarının 2004 yılı için tasavvur ettikleri bir amaç olan– bir Avrupa Anayasası'nın olamayacağı sonucu mu çıkar?

1 *Eurokommunismus*, Batı Avrupa'daki bazı komünist partilerin 1975'ten itibaren savundukları, Sovyet tarzı sosyalizme mesafeli duran siyaset çizgisini belirtir ve 1970'ler ve 80'ler boyunca medyada ve siyasette kullanılmış, ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte tarihe intikal etmiş olan bir kavramdır. Avrokomünistler Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin diğer komünist partilere karşı öne sürdüğü liderlik iddiasını reddetmiş ve proleterya diktatörlüğü sloganından vazgeçerek Batı Avrupa'daki çoğulcu parlamenter sistem içinde sosyalizme doğru giden demokratik bir yol bulunması gerektiğini savunmuşlardır. Böylelikle *Avrokomünizm* toplumun yeniden örgütlenmesi konusunda devletin bir devrimle alaşağı edilerek proleterya diktatörlüğünün kurulmasından sonra sosyalizme ve komünizme ulaşılacağını iddia eden Leninist teorinin esaslı bir kısmını reddeder ve devleti ve kapitalist üstyapı kurumlarını sosyalist yapılanma sırasında kullanılacak araçlar olarak algılar. (Bkz. www.de.wikipedia.org ve Friedrich Haffner, *Grundbegriffe der Marxistischen Politischen Ökonomie des Kapitalismus*, Colloqium Verlag, Berlin, 1978, s. 38.) –*çn*

Bana kalırsa Avrupa Anayasası gibi bir şeyi şimdi kaleme almak yanlış olur. Nüfusun hiçbir gerçek ihtiyacı temeline oturmayan yeni anayasaların biteviye kaleme alındığı zaman ne olduğunu anlamak için illa Latin Amerika'ya bakmak zorunda değiliz. Latin Amerika'nın bir anayasalar mezarlığı olması tesadüfi değildir. Ve ben Avrupa'nın da bir anayasalar mezarlığına dönüşmesini istemiyorum. Bir Avrupa Anayasası için şiddetle bastıran Almanya'nın en önde gelen politikacıları, mükemmel bir anayasa metni için iyi bir örnek olmakla birlikte, Alman halkı nezdinde kök salamamış olan Weimar Anayasası'nın kaderini düşünmelidirler; bu anayasa ilkin, paradoksal biçimde, kendi içinde öngörülmüş olan kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi otuzlu yıllarda anayasayı yürürlükten kaldırmak için kullanıldığı zaman askıya alındı. Gerçek bir halk iradesi temeline dayanmayan anayasalar yarardan çok zarar getirebilir.

Avrupa demokrasisinin içinde bulunduğu durumla ilgili çok kötümser bir tablo çizdiniz. Aynı zamanda sorunun çözümünün, kurumların ulus-üstü düzlemde ulus-devletler modeline göre yapılandırılmasında yatıyor olamayacağını söylüyorsunuz.

Peki, Avrupa Birliği'ni demokratikleştirmek için ne yapabiliriz?

İlk testime, yani barışçıl bir siyasal değişimin nasıl gerçekleşebileceği sorusuna bakacak olursak, Avrupa Birliği'nde olduğu gibi genel olarak uluslararası kuruluşlarda da görev süresinin katı bir biçimde sınırlanmasını acil bir zorunluluk sayıyorum; Amerikan başkanlık seçimindeki gibi vekâlet süresinin uzatılamaması, aksine, zaman açısından katı bir biçimde sınırlanması gerekir. Başka bir ifadeyle, AB komiserleri vekâleten üstlendikleri görevlerini beş yıl sonra kesin bir biçimde terk etmek zorunda olmalıdırlar. Bu şekilde, yeniden atanmaları için gizli bir seçim

kampanyasına girişmelerinin veya üye devletlerin güçlü figürlerinin sempatisini kazanmak için kararlarına bu yönde harcayacakları çabaların rehberlik etmesinin önüne geçilebilir. Vekâlet görevinin sadece bir kez yerine getirilebileceğine ilişkin bu zamansal sınırlama, AB içindeki diğer görevler için de geçerli olmalıdır. Bu, akla yakın olmakla birlikte kolayca uygulanabilecek bir önlem değildir. Çünkü "*do ut des*" [ben sana vereyim, sen de bana ver] sistemi Avrupa Birliği'nde derin bir biçimde kök salmış durumda.

Buradan yola çıkarak bu kuralın Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve diğer tüm uluslararası kararlar için de geçerli olması gerektiğini düşünüyorum.

"*Checks and balances*", yani gücün denetimi söz konusu olduğunda etkin önlemler daha kolay bir biçimde uygulamaya konabilir. Bu noktada, her şeyden önce, yasama ve yürütmenin aldıkları kararların hukuksal açıdan denetlenebilmesi olanağı var. Alınan bütün kararları belirli temel kurallara göre ölçen mercilerin bulunması zorunludur. Avrupa Birliği'nde bu amacı taşıyan mekanizmalar zayıftır ama güçlendirilebilir. Ayrıca denetçilik enstrümanına yer verilmiş. Denetçilerin atanma usulü, mesleki yetkileri ve eylemlerinin etkinliğinin eleştirilere konu olduğunu bilsem de, şu anda Avrupa Birliği'ndeki işleyiş biçiminden son derece memnunum. Yine de bu, önemli bir nokta. Santer Komisyonu'ndan hesap sorulduğu zaman, Parlamento'dan çok Sayıştay, halktan toplanan paranın bazı Komisyon üyeleri tarafından düzensiz bir biçimde harcanmış olduğunu ortaya çıkarma liyakatine sahip oldu.

Bir de, daimi seçimlerle yenilenen Avrupa Parlamentosu'nun görevine ilişkin sorun var. Gücünün sınırlı olduğu kabul edilmek zorunda olsa da, Parlamento varlığını koruyor. Parlamento, Avrupa Birliği'nin kurumlarından biridir; iktidar uygulayıcılarından eylemleri konusunda hesap so-

ran ve kamusal bir tartışmayı teşvik eden komisyonların yardımıyla denetim icra eden organlardan biridir.

Ve ne zayıf ne de kuvvetli bir parlamentonun bulunduğu daha geniş ölçekli uluslararası perspektiften bakıldığında, bu örgütlerin demokratik eksikliklerini gidermek ve uzun erimli kararlar alabilmek için neler yapılabilir?

Bugün, demokrasinin karşı karşıya bulunduğu yeni bir sorunu çözmek zorunda olduğumuza inanıyorum. Uluslararası düzlemde tartışılan ve karara bağlanan sorunların çoğu daha ziyade teknik sorunlardır. Ve böylesi sorunlar "*common sense*" [sağduyu] hükmüne yer vermez, uzmanlık bilgisi gerektirirler. İmdi, geleneksel demokrasinin temel varsayımlarından biri, bütün yurttaşların yönetenlerin kararlarını yargılayacak konumda olmalarıdır. Ancak günümüzde "*common sense*", yurttaşların sahip oldukları sağlıklı akıl yetisi bunun için yeterli değil. Örneğin, Avrupa Merkez Bankası'nın para politikasını veya Dünya Ticaret Örgütü'nün uluslararası ticarete ilişkin kararlarını ele alalım. "*Common sense*" olsa olsa muzun doğru formunun yaklaşık olarak ne olması gerektiğine ilişkin saptamaları içeren anlamsız AB yönergelerinin foyasını ortaya çıkarmaya yeter. Ancak günümüzde sıradan yurttaşlar, son derece teknolojik bir yığın sorun hakkında nesnel temele sahip bir fikri kolaylıkla oluşturamamaktadır. Bu nedenle, bu sorunların çözümünü bağımsız teknik mercilere emanet etmenin demokratik ilkelere en uygun hal tarzı olduğuna inanıyorum. Bu, bana kalırsa ulus-devletlere de tavsiye edilebilir.

Benim de mensup olduğum bir kurumun propagandasını yapmakla itham edilmek istemem ama Büyük Britanya'da Lordlar Kamarası'nın bu görevi mükemmelen yerine getirdiği kanısındayım. Lordlar Kamarası'nın üyeleri, liyakatleri ve hayattaki muvaffakiyetleri nedeniyle atanırlar ve böylelikle geniş bir yetki yelpazesini kapsarlar. Lordlar Kamarası'nın

birçok üyesinin –para politikasından genetiğe kadar– her tartışmaya katıldığını ve neden bahsettiklerini tam olarak bildiklerini her seferinde şaşkınlıkla tespit ediyorum. Lordlar Kamarası aynı zamanda, sonraki seçimleri dikkate alma zaruretinden muaf olan bir üst uzmanlık kurumu [*Gegenexpert*] ve bağımsız uzmanlardan oluşan bir kurum olarak işlev görür; çünkü üyeleri ömür boyu atanır. Uluslararası düzlemde henüz benzer bir çözüm bulamadık ama bulmaya çalışmamız gerektiğini düşünüyorum. Yalnızca özel bir inisiyatif de olsa, Davos'taki Dünya Ticaret Forumu'na paralel olarak Porto Alegre'de gerçekleşen toplantı bu açıdan mükemmel bir fikirdi. Bu toplantının, yüksek derecede teknik sorunlarda bağımsız ve yetkin bir denk-ağırlık [*Gegengewicht*] ihtiyacını giderdiği söylenebilir.

Nihayet çözülmesi en zor olan, en çetin soruna gelelim: Ahali [*Öffentlichkeit*], halk bu sürece nasıl katılabilir? Burada belirleyici olan şey şeffaflıktır. Mesela, Avrupa Birliği Konseyi'nin yasa koyucu olarak etkinlik gösterdiği zaman aleni olarak toplanmasını önemli buluyorum. Bunun niçin başka türlü olması gerektiğine dair hiçbir sebep göremiyorum. Kararların aleniyeti sorununu, yani medyanın ve internetin rolünü de ele alalım. İnternet, ilgililer için bütün önemli bilgilerin her yerde el altında olmasını garanti eder. Bu haliyle geniş bir kitleyi bilgilendirmek için yeterli değildir ama bilgiye erişmek isteyen herkese bu imkânı tanıması şeklindeki basit olgu, potansiyel olarak bir "halk aracılığıyla denetim şekli"ni teminat altına alır. Bu nedenle, internette ifade özgürlüğünün ve bilginin el altında olmasının sınırlandırılması yönündeki talepleri ikna edici bulmuyorum.

Nümayişlerin, gösterilerin, sivil toplum örgütlerinin propagandasını yaptıkları gibi, eleştiri hakkının aktif bir biçimde kullanılmasının –şiddete dönüştükleri takdirde son derece tartışmalı ve kabul edilemez olan *adhoc* nümayişle-

rin– demokratik dünyamızda iktidarla halk arasındaki uçurumun ne kadar büyük olduğunu bize hatırlattığını da eklemek istiyorum. Bu uçurumu aşmak için başka bir imkân bulamadığımız sürece ve –kararların giderek daha uzak ve erişilmez yerlerde alındığı düşünülecek olursa– seçilenler, halkı karar alma sürecine katmak için başka bir yol açmadıkları sürece bu gösteriler hayra alamettir. Çünkü dikkatimizi önemli bir noktaya çekerler: Yani halkın bu durumu hazmetmediğine işaret ederler.

Uluslararası düzlemde alınan kararların demokratik denetimi sırasında şimdiye dek dikkatsiz ve ilgisiz görünen ulusal parlamentolar daha güçlü bir rol oynayabilirler mi?

Bu, gerçek ve inceden inceye araştırılmamış bir olasılıktır. Parlamento –o zamanlar adı Meclis'ti [*Versammlung*]– doğrudan halk tarafından seçilmediği sıralarda AB Komiseri idim. Ve söylemek zorundayım ki o zamanlar birçok açıdan bugünden iyiydi; çünkü Meclis üyeleri parlamentolardan geldikleri için ulusal bir temelde tasarrufta bulunuyorlardı. Buna karşılık bugün, kendi ülkelerinde arkalarında gerçek bir destekle tasarrufta bulunan politikacılar, yapacak daha iyi şeyleri olduğu için Avrupa Parlamentosu'na gitmiyorlar. Avrupa Parlamentosu'nda gerçekleşen bütün büyük ve önemli oylamalarda düzinelerce üye hazır bulunmuyor; özellikle Fransızlar ve İtalyanlar...

Ama ulusal parlamentoların heyet ve komisyonlarının uluslararası düzlemde alınan kararları tetkik etmek için geniş bir oyun sahası var. Yalnızca bu müdahalenin zamanı konusunda anlaşmazlık hüküm sürüyor: (Danimarka Parlamentosu'nda olduğu gibi) karar almadan önce –ancak bu durum Brüksel'de müzakere masasına oturan bakanların müzakere özgürlüğünü sınırlar–, ya da (Lordlar Kamarası'nda olduğu gibi) karar alındıktan sonra... Örneğin, İngiltere Başbakanı G-7 toplantısının bitiminde

Westminster'da bir rapor sunar ama Uluslararası Para Fonu veya Dünya Ticaret Örgütü'nün aldığı kararlara ilişkin buna benzer bir şey hiç olmamaktadır. En güçlü demokratik meşruiyeti haiz olan ulusal parlamentoların uluslararası görevlerine şimdiye dek şüphesiz değerinin altında kıymet biçilmiştir.

AMERİKA

Tocqueville'in klasik eserinden, Larry Siedentop'un "Avrupa'da Demokrasi" hakkındaki en yeni eserine kadar Birleşik Devletler sürekli örnek alındı. Ancak özellikle son yıllarda Amerikan demokrasisinin işlev yeteneği konusunda da bazı kaygılar oluştu. Bunun da belli bir sebebi var. En son ABD başkanlık seçimi,[1] halk iradesinin olgun bir biçimde ve tam olarak dile getirilmesinden çok, bir zar oyunu şeklinde tezahür etti. Siz de demokrasinin, dünyanın en uzun ömürlü anayasasının anayurdunda bile dara düştüğü izlenimini edindiniz mi?

Zarın tamamen kabul edilebilir bir demokratik yöntem olduğunu söylememe izin verin. Eğer yeni Amerikan başkanının seçimi gerçekten kura ile yapılmış olsaydı, en azından adaylardan herhangi birinin kayırılmadığından veya haksızlığa uğramadığından emin olabilirdik. Birleşik Devletler'deki seçim yöntemi ile ilgili sorun zarlar değil, bu yöntemin manipüle edilmiş olabileceğine dair haklı şüphedir. John F. Kennedy'nin seçimi sırasında durum buydu, George W. Bush'un seçimi sırasında da durum muhtemelen çok farklı değil. Seçimi kendi arzu ettikleri sonuca götürecek araçlar –partiler veya adaylar– her iki durumda da iş başındaydı.

Bu, Birleşik Devletler'deki siyasal seçimlerde uzun süredir rastlanan bir sorun. Kendimize sormamız gereken soru şu: Bu olgu, Amerikan demokrasisinin oluşturduğu parlak örneği gözden düşürmeye yeterli midir?

1 Antonio Polito burada, George W. Bush'un ilk kez ABD Başkanı olarak seçildiği başkanlık seçimine atıfta bulunuyor. –çn

Ben [Amerikan demokrasisinin] bütünü itibariyle değerini yitirmediğine inanıyorum. İlkin Amerikan Anayasası kayda değer, hatta belki de siyasal tarihin en kayda değer belgesi olduğu için... İki yüzyıldan uzun bir süredir ayakta ve yürürlüğe girdiğinden bu yana bazı ekler yapılmışsa da, bu ülkedeki demokrasiye eskiden olduğu gibi şimdi de iyi bir temel sağlıyor. Açık konuşmak gerekirse, hakkında aynı şeyin söylenebileceği başka bir anayasa göremiyorum. İkincisi, Amerikan Anayasası'nın Kurucu Babaları'nın arzu ettiği noktaya ulaşıldı: İcra ve denetim gücünün ayrılığı ve işbirliği noktasına... Başkan ile Kongre ve Senato arasındaki dönüşümlü oyun, şaşırtıcı bir biçimde iyi işleyen orijinal düşünceye uygundur. Aynı şekilde federal yapı da, yani eyaletlerle merkezi yönetim arasındaki ilişki de iyi işlemektedir. Ve üçüncü olarak anayasa belirli bir esnekliğe, sürekli yenilenen koşullara uyum sağlama yeteneğine sahip olduğunu kanıtlamıştır.

Bu nedenle, Amerikan demokrasisi birçok açıdan model oluşturur. Bu, basitçe kopyalanabilecek bir şey değildir ama dünyada hangi yönetim şekli en iyi biçimde işlemektedir sorusunu kendimize sorduğumuzda, bakmamız gereken tek modeldir.

Ama Amerikan demokrasisinin giderek daha çok bir oligarşiye dönüştüğüne inanmıyor musunuz? Bush'lar tam da Kennedy'ler gibi bir hanedan. Clinton'lar da bir hanedana dönüşmeye başladılar. Şu anki yönetimde yer alan birçok kişi Karun kadar zengin. Kim Beyaz Saray için adaylığını koymak istese, inanılmaz miktarda paraya ihtiyaç duyuyor. Son başkanlık seçimleri partilere üç milyar dolardan yüksek bir rakama mal oldu ki bu paranın altı yüz milyonu televizyon reklamlarına akıtıldı.

Bana kalırsa bütün demokrasiler oligarşik bir unsur içerir. Hiçbir yerde halkın tümü faal olarak siyasal hayata ka-

tılmaz; politik açıdan faal yurttaşların katılım oranının dünyadaki diğer tüm ülkelerdekinden muhtemelen daha yüksek olduğu İsviçre'de bile durum budur. İsviçre'de nüfusun yaklaşık yüzde 15'i siyasal hayata herhangi bir biçimde faal olarak katılır; diğer endüstrileşmiş ülkelerde bu oran yüzde 5'i bile bulmaz. Her yerde bu yüzde 5'in yanı sıra, iktidara erişimi denetleyen sınırlı bir çevre vardır. Bush olayında elle tutulur çıkarlar, özellikle enerji sektörü rol oynadı. Bu yakadan diğer bir politik örneği anmak adına: Tony Blair de bu tür etkilerden bağışık değil. Formula-1'in başkanı Bernie Ecclestone'un, *New Labour*'ın [Yeni İşçi Partisi] büyük finansörlerinden birinin, yüksek bir bedel karşılığında İngiltere'den sigara reklamı için izin aldığını öğrendiğimiz zaman Bush'un petrol lobisi ile içli dışlı olduğunun keşfedilmesine göre daha büyük ve nahoş bir şaşkınlığa yol açtı bu. Buna benzer olaylarda büyük ekonomik çıkarlara yakınlığın, yönetenlerin aldıkları kararları en azından etkilediğini kabul etmemek mümkün değil.

Oligarşik bir unsur her zaman ve her yerde oyunun bir parçasıdır. Bununla beraber, asıl önemli olan şudur: Bu oligarşi devamlı, izole ve denetlenemez nitelikte midir? Yoksa demokratik süreçler aracılığıyla değiştirme olanağı var mıdır? Amerika'daki iki parti arasında yaşanan iktidar değişiminin, her defasında hâkim durumda olan oligarşinin nüfuz yeteneğini garanti altına aldığını, ama aynı zamanda kırılgan olmasına yol açtığını düşünüyorum. Bush'un arkadaşları, güçlerini Bush'un ardıllarının yönetimi sırasında da koruyacaklarından asla emin olamazlar; yeni başkan yine cumhuriyetçi olsa bile emin olamazlar; hele demokrat olursa hiç... Birleşik Devletler'de yeni bir başkan iktidara gelirse Washington'da binlerce görev ve mevki el değiştirir. Ve bunun böyle olması iyidir, çünkü seçimlerden sonra halkın oyunun hakikaten bir değişime yol açmasının teminatı budur.

Paraya ilişkin sorun daha belirleyicidir. Önseçimlerde yenilgiye uğramış Demokrat adaylardan biri olan Bill Bradley bana şöyle bir hesap yapmıştı: "Kongre'ye seçilmek için bir milyona, Senato'ya seçilmek için on milyona, Başkan seçilebilmek için yüz milyona ihtiyaç var." Ve bu rakamlar asla abartılmış değil. Son seçimde seçilmiş olan senatörlerin bazıları on milyondan çok daha fazla para harcadılar. Bu, adayların ya çok zengin olmak ya da eğer seçilmek istiyorlarsa kendilerini çok zenginlere bağımlı kılmak zorunda oldukları anlamına gelir. Modern kapitalizm çağında bu, demokrasinin büyük bir sorunudur.

Yeni başkanın bazı kararlarının, mesela iklimi korumayı amaçlayan Kyoto Protokolü'nü imzalamayı reddetmesinin kısmen kendi seçim kampanyasını finanse edenlere verilmiş bir taviz olduğu varsayılabilir.

Mümkündür ama nasıl ve hangi noktaya dek olduğunu söylemek zor. Açıkçası, birinin Bush'a giderek masasının üzerine elli milyon dolarlık bir çek koyup, "Eğer Kyoto sözleşmeleri ile hiçbir şekilde uğraşmak istemediğini dünyaya açıklarsan bu para sana aittir," dediğini sanmıyorum. Kabul etmemiz gereken şey daha ziyade, Bush'un Kyoto sözleşmelerinin gerçekten etkin olabileceğine veya bu sözleşmeleri pratiğe aktarmanın Birleşik Devletler'in çıkarına olacağına hiç kimsenin inanmadığı bir toplumsal çevre içinde yaşadığıdır. Bana kalırsa Bush bu çevrenin inançlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Evvelemirde para ile kandırılmak zorunda değildir. Başka bir deyişle, lobilerin Amerikan politikası üzerindeki etkileri son derece rafine ve karmaşıktır. Ve Bush'un avantajı birçok şeyin güpegündüz gerçekleşmesidir. Gerçek şu ki Bush'un politik kanaatleri tesadüfen onu çok parası olan kişilerin arkadaşı haline getiriyor. Bu şekilde onun, mali yardım ve destek elde etmek için kanaatlerini değiştirmeye ihtiyacı yok. Asıl sorun başka bir yerde: Avrupa'daki birçok

enerji kurumunun çevreyle dost teknolojilere yatırım yapmakta ve bu nedenle Kyoto'yu desteklemekte orta vadeli bir çıkarları varken, Birleşik Devletler'in enerji lobisinin zararlı madde emisyonlarının azaltılmasında doğrudan bir çıkarı yok. Bu, bize elli yıl içinde olacakları dikkate almadan "daha çok üretmeyi ve daha çok satmayı" buyuran Amerikan kapitalizminin büründüğü şeklin "naifliği" hakkında bir fikir veriyor. Doğal kaynakların Amerikan ekonomisi tarafından israfı her türlü mantığa aykırı. Yani Bush rüşvetçi olmaktan çok, o dünyanın bir parçası yalnızca.

Lobiler ve şirketler yurttaşların artık seçimlere hiç katılmamaları olgusundan da mümkün olduğu kadar yararlanıyorlar.

Mesele insanların artık seçmemeleri değil. Mesele bundan çok daha büyük ve vahim ve bana kalırsa Amerikan demokrasisinin en ağır sorunu budur. Seçim hakkı olanların tahminen yarısı kendilerini seçmen kütüklerine yazdırmıyorlar bile. Bu nedenle, seçmenlerin büyük bir kısmı seçim hakkından oluyorlar. Amerikan nüfusunun güçlü bir biçimde seferber edilmesi nedeniyle daha da ağırlaşan bir sorundur bu. Ayrıca bir de seçime katılmayanlar var; kaydolanların gerçekte yaklaşık yarısı oy sandığına gidiyor. Her iki fenomen birlikte paradoksal bir durum yaratıyor. Bütün seçmenleri alın; kaydolmamış olan yarısını düşün; kalan yarısının da yine seçimlere katılmayan yarısını düşün; geriye kalan, demokratik seçmen potansiyelinin dörtte biridir ki bu kitle başkanı seçer; çoğunlukla başkan verilmiş oyların yarısını bile almaz. Amerikan başkanlarının büyük çoğunluğu seçmenlerin yüzde 10'u-12'si tarafından seçilir.

Bu durum, Avrupalıların çoğunluğu gibi beni de şaşırtıyor. Gerçi ilkesel açıdan, daha güçlü bir seçmen katılımını arzu eden, ancak her şeye rağmen seçimlerden sonra başkanın güçlü bir meşruiyete sahip olduğunu ve Amerikalıların büyük çoğunluğu tarafından –hatta onu seçmemiş olan

kişiler tarafından da– Birleşik Devletler'in başkanı olarak algılandığını tam bir inançla dile getiren ve gerçekten ve samimiyetle demokrasi savunucusu olan birçok Amerikalı arkadaşım var. Her ikisi de tüm seçmenlerin yüzde 70'inin katıldıkları seçimlerde oyların ancak yüzde 40'ını aldıkları halde Bayan Thatcher ve Bay Blair'in Büyük Britanya'da milletvekillerinin yüzde 60 ila 70'ini oluşturan bir parlamento çoğunluğunu ellerinde bulundurduklarını unutmayalım. Bu nedenle meşruiyeti seçmenlerin oy miktarına bağımlı kılmak istemiyorum. Yalnızca Amerika'nın gerçekten göze batan bir örnek olduğuna işaret etmek istiyorum.

Bu kayıtsızlık Amerikan demokrasisinin Tocqueville'i derinden etkilemiş olan temel bir ilkesine ters düşüyor gibi gözüküyor; yani yurttaşların kamusal görevlere katılım derecesinin yüksek olmasına...

Bundan o kadar emin değilim. Şimdiye dek yalnızca federal seçimlerden bahsettik. Her ne kadar buna inanmak Avrupalılara zor gelse de, başkanlık seçimleri Amerikan vatandaşları için yerel seçimlere göre çok daha az önemlidir. Avrupa'da bizim Birleşik Devletler'deki başkanlık seçimine Peoria, Illinois'deki ortalama bir yurttaşa göre daha ilgili olduğumuzu söylemek abartılı olmaz. Bu, Başkan'ın siyasal programının birçok Amerikalının yaşamı üzerinde, biz Avrupalılarınkine göre çok daha az etkisi olmasına bağlanabilir. O kadar ki bir keresinde biri, Beyaz Saray'daki iktidar sahibi eğer demokratik dünyanın önderi ise, Avrupalılar olarak bizim de onu seçme hakkımızın olması gerektiği gibi paradoksal bir talepte bulunmuştu.

Şaka bir yana, söylemek istediğim şu: Birleşik Devletler'deki başkanlık seçimi Amerika'daki demokratik hayatın yalnızca kısmi bir veçhesidir ve en önemli veçhesi de değildir. Ve bu yaşam hâlen Tocqueville'in tasvir ettiği hayata uygundur. Halkın yerel seçimlere ilgisi hiç şüphesiz büyük-

tür ve okul idaresinden emniyet müdürlüğüne, yargıçlıktan şerifliğe kadar geniş bir görev yelpazesi için talip olan adaylar seçilmeyi beklerler. Oy pusulası bir gazete yaprağı kadar büyüktür. Amerikan demokrasisinin New York'tan bakıldığında belki çok da net gözükmeyen ama Ohio ve Wisconsin'in küçük şehirlerinde hâlen sağlık ve zindelikle çarpan kalbi burada yatar. Ayrıca 'burjuva toplumu' olarak adlandırdığımız topluluğun varlığını sürdürmesi için kamusal yaşama ve yerel inisiyatiflere katılıma olanak veren birçok kanal vardır.

Bu katılımın azaldığına ilişkin belirtilerin olduğu tartışma götürmez ama hâlen geniş ve derin bir biçimde kök salmış bir temele sahiptir. Amerika'nın küçük yerleşim birimlerinden birinde kısa süreliğine de olsa yaşamış olan herkes, kamusal yaşama katılması için en azından davet edilmiştir. Buralarda, küçük yerleşim birimlerinde, Amerikan demokrasisinin en iyi yönü ortaya çıkar. Çünkü altı günden mi, altı aydan mı, yoksa altı yıldan beri mi orada yaşadığınızın hiçbir önemi yoktur, derhal birçok ihtiyari örgüt, kiliseler, kulüpler ve derneklerden oluşan bir kamusal hayata katılmak için bütün haklara sahip bir yurttaş olarak görülürsünüz.

Belediye seçimleri ve 'burjuva toplumuna' katılım Amerikan demokrasisinin karakteristik yönünü, federal düzlemdeki siyasal yaşama göre çok daha açık bir biçimde ortaya koyar. Demokratik süreçlere ve seçimlere katılmanın çoğunlukla merkezi yönetimin işlevleri ile ilgilenmek anlamına geldiği Avrupa'da gerçekleşenlerle Amerika'dakiler arasındaki tezat burada kendini gösterir. Büyük Britanya yerel özerkliği fiilen yok eden ve şimdi bunu bin bir zahmetle canlandırmaya ve yılların akışı içinde giderek Londra'da yoğunlaşmış olan iktidarın bir kısmını buraya iade etmeye çalışan bir ülke adına trajik bir örnektir; yine de bu süreç

çok müstereddit ve ikircikliidir. Bu anlamda Amerika eskiden olduğu gibi şimdi de, işleyen bir demokrasi temeline sahiptir.

Amerikan demokrasisinde günümüzde çok bariz bir hal alan, sağ ile sol arasındaki ideolojik ve programatik farklılıkların azalması olgusu, Bush ve Gore vakasında olduğu gibi daha sık bir biçimde kararsız seçim sonuçlarına yol açıyor. Avrupa politikası da giderek daha belirsiz farklılıkları ortaya koyduğu için bu tehlike bizim açımızdan da söz konusu. Bu nedenle burada da her bir oy eskiye oranla daha büyük bir ağırlık elde edecek mi? Bu ne şekilde gerçekleşecek?

Sağ ile sol arasındaki bazı temel seçmen tercihlerinin kayıplara karışması olgusuna hak ettiğinden çok değer biçilmemeli. Amerika'daki seçim kampanyasının tam da sonuna doğru, iki adayın bazı sorunlar karşısında bariz farklı pozisyonlar aldıkları ortaya çıktı. Gore, Kyoto Protokolü'nü hiç şüphesiz onaylamak isterdi. Birleşik Devletler'deki siyasi tartışmalarda önemli bir rol oynayan "*Medicare*" konusu etrafında gelişen tartışmalarda da, Clinton yönetiminin, yapmak niyetinde olduğu şeyleri pratiğe aktaramamış olsa da, birçok Cumhuriyetçi adaydan temelde farklı bir programa sahip olduğu görülür. Birçok Cumhuriyetçi aday, halkın sağlık alanında kendi başının çaresine bakmak ve masrafları devlet yardımı olmaksızın kendi ceplerinden ödemek zorunda olduğu görüşündeydi.

Bana öyle geliyor ki bunlar asla ufak tefek farklılıklar değil. Günümüzde piyasa temeline oturan, devlet müdahalelerini azaltan ve her hükümet programının zorunlu koşulu olan arz yönelimli ekonomi politikası üzerinde genel bir mutabakat şüphesiz var. Ama bir hükümet ekonomik büyümeyi sağlayan kaynaklardan, vergileri ve kamusal harcamaları azaltmak amacıyla yararlanırken, diğerleri bu kaynakları kullanarak eğitim ve ulaşım alanında yatırım

yapmak isteyebiliyor. Yani program farklılıkları ve politik farklılıklar asla ortadan kalkmış değil.

Amerikan demokrasisinin son on yıllardaki büyük sorunlarından biri, –niteliksel açıdan bakıldığında– patlama tarzında artış gösteren, sürekli yeni, sözde yurttaşlık hakları yönündeki talepler. Çünkü çoğunlukla söz konusu olan, gerçek anlamda haklardan ziyade toplumsal ihtiyaçlar. Ama belirsizlik ne kadar büyükse, hukuksal korunma yönünde yapılan çağrı da o kadar yüksek perdeden dile getiriliyor. Bu durum, avukatların gelirini ve yargıçların şimdiye dek parlamenter demokrasinin görev alanına giren saf politik erimli sorunlar üzerindeki etkilerini arttırıyor. Siz de, "Amerika'da yasa, iktidar oyununun bir parçasına, kişisel veya kamusal tartışmalardaki silaha dönüştü... Birçokları için silahın yerini avukat aldı" demiştiniz.

Bu ilginç bir gelişim. Amerikan Anayasası'nın Kurucu Babaları "*Federalist Papers*"ı kaleme alırken Alexander Hamilton yargıçların gerçek iktidarı nasıl elde edebilecekleri sorusunu ortaya attı. 18. yüzyıl sonu Amerikası'nda bu beyefendilerin, verdikleri kararlara saygınlık kazandırmak için yargıçlık makamının ne kadarlık bir bölümünü fiilen ellerinde bulundurdukları sorulabilirdi. Yargısal iktidarın zayıflığı Hamilton'ı büyük ölçüde kaygılandırıyordu. Meselenin nasıl bir gelişim gösterdiğine bakın: Tam tersi yönde... Abartmak istemiyorum ama mahkemeler son başkanlık seçimlerinde kilit bir rol oynadılar ve şimdi, Bush'un başkan seçilmesinin en önemli sonucu Federal Mahkeme'ye yeni yargıçların atanması olacak, deniyor. Muhalifler bunun uzun vadede, yani Başkan'ın görev süresini çok aşan bir gelecekte Amerikan demokrasisinin karakterini etkileyeceğinden endişe ediyorlar. Çünkü Bush gidecek, yargıçlar kalacak. Ancak ömür boyu atanan, azledilemeyen ve bu nedenle kendilerini seçen siyasi iktidara karşı büyük bir özerkliğe sahip olan Federal Mahkeme üyelerinin bağım-

sızlıklarına ilişkin geçmişte birçok örnek var.

Bu arada birçok sorun siyasi arenadan alınarak yargı organının yetki alanına aktarılmıştır. Bu, özellikle gelecekte yargıçların –seçilmiş halk temsilcilerinden– daha büyük bir etkide bulunacakları, siyaset ile ahlak arasında sınır oluşturan alandaki konular bakımından geçerlidir. Örneğin, kürtaj sorununda böyle bir durum söz konusu idi; yalnızca Amerika'da da değil... Ölüm cezası bakımından da aynı şey geçerlidir. "*Affirmative action*" [olumlu edim],[1] yani kadınların ve etnik azınlıkların eşitlik haklarının aktif bir biçimde yaşama geçirilmesi, Amerika'da mahkeme kararlarının sonucu idi. Bu büyüleyici bir gelişimdir: Sistemin en zayıf üyesi, –yargısal iktidar– en güçlü üyesine dönüşmüştür.

Ve bu, asla sadece Amerika'ya özgü bir fenomen değil. Avrupa'da da bu durum giderek daha sık gözleniyor. Savaş sonrası Alman demokrasisinde Anayasa Mahkemesi'nin etkisi güçlüdür; o kadar güçlüdür ki, yargıçlar bir karar vermeden önce parlamenterler çoğunlukla nihai oylamada bulunamazlar. Almanya'da Anayasa Mahkemesi parlamento kararlarını belli ölçüde etkileyebilir. Birleşik Devletler'de Federal Mahkeme kendi yetkisine girmediğini düşündüğü sorunlarda vaziyet almayı çoğunlukla reddeder. Büyük Britanya'da yargı organının siyasi iktidar üzerindeki etkisi çok azdır. Parlamentodaki çoğunluğuna dayanan Blair hükümetinin seçilmemiş bir karşıt-kuvveti bertaraf etmek için veraset yoluyla lord sıfatını haiz kişileri [*Erblord*] birkaç hafta içinde Lordlar Kamarası'ndan uzaklaştırması dramatik bir olaydı. Bunlardan bazıları, vekâlet görevlerinin bütün bir yasama dönemi boyunca geçerli olduğu itirazında bulundu ve hükümete şu soruyu sordular: "Hangi hukuksal temele dayanarak bize laubali ve keyfi bir biçim-

1 "*Affirmative action*" Türkçeye "pozitif ayrımcılık" olarak çevrilmektedir ve bu yanlış çeviri ile yerleşikleşmiş durumdadır. Galât-ı meşhur fasîh-i mehcurdan evladır, denilip böyle de çevrilebilirdi. –*çn*

de yol veriyorsunuz?" Bakanın özlü yanıtını hiçbir zaman unutmayacağım: "Parlamentonun egemenliği temelinde." Westminster'dan "seçim diktatörlüğü" olarak bahsedildiği zaman kastedilen şey budur. Şundan emin olunabilir ki, Almanya'da benzer bir durumda böylesi bir karardan zarar görmüş olan kişiler mahkemeye başvururlardı ve Anayasa Mahkemesi'ndeki dava yıllar süreceği için bugün hâlen parlamentoda yer alıyor olurlardı.

Peki ya yargısal gücün sosyal politika alanına karışması?

Bu, çok daha tartışmalı bir sorun. Eğer temel hakları toplumsal talepler temelinde tanımlamaya başlarsak, asıl insan haklarının korunması üzerinde tahripkâr bir etki yaratabilecek olan bir yola girmiş oluruz. Bu, komünist ülkeler hakkında vaktiyle yürütülen muhakemeye benzer: Kendi fikrini seçimler yoluyla özgürce ifade etme hakkı oralarda yok belki ama en azından 'iş hakkı' var, denirdi. Gerçek bir hak talebi yaratan ve bu yüzden korunmak zorunda olan haklar ile bireyin yaşamı için muhtemelen daha az önemli olmayan ama buna rağmen hak kategorisinde yer almayan meşru talepler arasında çok açık bir ayrım yapmak zorundayız. Başka bir deyimle: Bana iş garantisi vermeyen bir hükümetin mahkûm edilmesini kendisinden talep edebileceğim hiçbir yargıç olmadığı için iş hakkı diye bir şey de yoktur. Bir işyeri[nde çalışma hakkı] insan hakları arasında sayılmaz. Bir tembellik hakkının varolduğunu ispat etmek çok daha mümkündür; tabii devlete yük olmaksızın... Aksi takdirde hızla angaryaya varılmış olunurdu. Ve Avrupa'daki birçok hükümet tam da bu hedefe doğru gidiyor gibi görünüyor. İşsizlikle mücadele çerçevesinde tembellik hakkı bulunmadığını iddia eden Schröder'in görüşünü asla paylaşmıyorum meselâ. Bu hak pekâlâ vardır.

Eğer mahkemeler sosyal politika alanındaki sorunlara fazlasıyla karışacak olurlarsa, bu durum onları son derece

tehlikeli bir alana sürükler. Bir örneği daha dile getirmeme izin verin: Kısa bir süre önce Almanya'da Federal Anayasa Mahkemesi [*Bundesverfassungsgericht*] ebeveynlerin bakım sigortası priminden ibra edilmelerini talep etti. Çocuklu ailelerin çocuksuz ailelere göre kamu yararına daha büyük bir katkı yaptıklarını tazammun eden garip bir karar. Buna göre çocuksuz çiftler zürriyet formunda bir katkı yapmadıkları için bir bedel ödemek durumunda idiler. Bu karar, belirttiğim gibi, sosyal sigortanın belirli bir alanına ilişkindir, ama aynı mantık emeklilik reformu hakkındaki tartışmalarda da uygulanabilir ve emeklilik primi açısından bir "artan oran ilkesi" tespit edilebilir. Çocuk sahibi olanlar daha az prim öderler ve buna rağmen çocuk sahibi olmayanlarla aynı emeklilik maaşını talep edebilirler. Yani Federal Anayasa Mahkemesi'nin kararı çekişmeli bir siyasi tartışmaya doğrudan müdahale etmektedir.

Amerika'nın demokrasi için hâlen bir model oluşturduğunu söylediniz. Bunun gibi başka modeller de görüyor musunuz?

Kurumsal alanda kuvvetler ayrılığı ile birlikte Amerikan başkanlık rejimi modeli ve kuvvetler ayrılığına yer vermeyen ve parlamentonun tam anlamıyla egemen olduğu İngiliz modeli var. Büyük Britanya'da başbakan, aynı gün içinde bir yargıç olarak hüküm vermekte, bir yasama meclisinde, Lordlar Kamarası'nda bir oturumu yönetmekte ve bir kabine toplantısına katılmakta hiçbir beis görmüyor. Birleşik Devletler'e neden bahsettiğini bilmeyen bir Fransız tarafından –Montesquieu– ihraç edilmiş olan kuvvetler ayrılığı, Birleşik Krallık'ta Kıta Avrupa'sına özgü tuhaf bir fikir olarak görülür. Bu iki uç arasında sayısız çeşitleme mevcuttur. Toplu olarak bakıldığında, Büyük Britanya'nın uzun bir tarih sürecinde alıştığı, çok özel bir disiplin talep eden Westminster modelini –özellikle Duvar'ın yıkılmasından sonra Doğu Avrupa için– hiçbir zaman tavsiye etmedim.

Hükümetler parlamentodan mı doğmalıdır, yoksa yurttaşların iradelerinin doğrudan ifadesi mi olmalıdır? Yeni demokrasilerin çoğu, tercihlerini ikinci seçenekten yana kullandılar; örneğin Rusya. Ancak bu yolla parlamento çoğunlukla son derece zayıf bir hale düştü. Bu nedenle, bugün demokratik sistemi devralan ülkeler için en uygun düşen modelin Alman modeli olduğuna inanıyorum: Bu modelde parlamento tarafından seçilen yürütme organı, bir kez seçildikten sonra çok güçlü bir konumdadır ve yalnızca başka bir yönetim iktidara gelirse görevden alınabilir. Başkanın, devlet başkanının ve belirli alanlarda aynı zamanda başbakanın yetkilerini elinde bulundurduğu Fransız "yarı-başkanlık rejimi" konusunda o kadar emin değilim. Bu rejimde başkan kabine toplantılarını yönetir ve dış politikayı yönlendirir. Son yıllarda sürekli değiştiği için İtalyan sistemi hakkında daha az şey söyleyebilecek durumdayım.

Yeni demokratik kurumların yaratılmasında karşılaşılacak en büyük tehlike farklı sistemleri çaprazlamakta yatıyor. Örneğin, başbakanın doğrudan seçildiği ama müteakiben parlamentoya bağımlı olduğu İsrail'de durum budur. Bu çözüm o kadar bariz bir biçimde yanlıştır ki şu aralar bundan vazgeçilmiştir. Ekonomi alanında olduğu gibi demokratik kurumlar alanında da gelenekleri ve ulusal farklılıkları düpedüz görmezden gelen ihraç edilebilir bir model yoktur. Örneğin, İsviçre modeli mükemmel bir biçimde işler. Ama yalnızca İsviçre'de...

DEMOS [HALK]

Günümüzde "demos" ile demokrasi arasındaki ilişkide temel bir dönüşüm yaşanıyor. Yalnızca ulus-üstü politik yapılarda değil, aynı zamanda ulus-devletlerin içinde, politik sistemimizin merkezinde... Komisyonlardan parlamentolara, siyasi partilerden gazetelere kadar bütün bir geleneksel aracılık bloğu sanki güçten düşmüş ve iktidarla halk arasındaki dolaysız ilişkiye boyun eğmiş görünüyor. Bir "opinion poll" [kamuoyu yoklaması] sırasında belki bin kişi ile telefon aracılığıyla yapılmış bir anket bütün bir ay boyunca parlamentoda yürütülen tartışmalardan daha etkili oluyor; televizyondaki bir reklam dört haftalık bir seçim kampanyasından daha çok ağırlık taşıyor.

Bütün bunlar hâlen demokratik [gelişmeler] olarak nitelenebilir mi, yoksa demokrasinin sonunun başlangıcını mı oluşturuyor?

Colin Crouch'un eseriyle birlikte "post-demokrasi" olarak tanımlayabileceğimiz yeni bir alana adım attık şüphesiz[1]. Ulaşılmak istenen hedefler için icat edilen geleneksel yöntemlerle –parlamento seçimleriyle– bu hedeflere artık ulaşılamayacağı aşikâr. Demokrasinin geleceğine ilişkin sorun, yani sohbetimizin başlangıcında genel hatlarıyla tasvir ettiğimiz gerekleri nasıl karşılayacağımıza ilişkin sorun baki: Halkın sesini duyurması meselesi...

Şiddete yer vermeyen bir değişim yaratmak için yeni ku-

1 Colin Crouch, *Post-Democracy*, Themes for the 21st Century, Polity Press, Cambridge, 2004.

rallar icat etmek kesinlikle mümkündür; iktidarın etkin bir biçimde denetlenmesi için yeni sistemler icat etmek de görece kolay olsa gerek. Ama gelecekte halkın iradesini nasıl dile getireceğini ve bunun siyasi kararları ne şekilde belirleyebileceğini bilmiyoruz. Bugün karşı karşıya olduğumuz temel sorun budur. Bu nedenle yeni yollara adım atmaya çabalamamızı kesinlikle anlaşılır buluyorum. Halkın katılımını sağlamak için geniş bir olasılıklar yelpazesini keşfetmeye hazırız gerçekte. Burada söz konusu olan, çoğunlukla kararsız nitelikli çabalardır: Bu çabaların hem olumlu hem de olumsuz görünüm biçimleri vardır. Bazı durumlarda olumsuz görünüm biçimleri ağır basar, bazılarındaysa olumlu görünüm biçimleri. Seçimler ve parlamento demokratik bir karar alma gereğinin artık hakkını veremediği için bunlar açık alanda yapılan deneylerdir. Bu safhanın sonunda bu yeni yollardan hangilerinin ayakta kalıp, hangilerinin kalamayacağını bilmiyoruz. Temelinde gerçek bir ihtiyaç yattığı için önyargısız bir biçimde hepsini denemek ve her bir durumun verdiği sonucu ölçmek zorundayız.

Bu belirsizlik için klasik örnek, yeni teknolojiler ve özellikle internet şüphesiz. İnternet demokrasi için yararlı mı, yoksa zararlı mı?

İnternet, tartışmalara her ne kadar soyut da olsa geniş bir katılım olanağı sağlıyor hiç şüphesiz. Ancak söz konusu olan, burada kastedilen anlamda bilgiden yana zengin bir siyasi tartışma değil, çünkü internette yürütülen geniş bir tartışmanın karşı karşıya olduğu sorunlardan biri, ne durumunu ne de sonucunu bilmememiz gerçeğidir. Hiç kimse şöyle diyemez: "Geçen üç ay içinde internette vergi politikası hakkındaki bir tartışmaya katıldım ve şimdi kamuoyunun hangi yöne eğilimli olduğunu biliyorum." Tartışmanın sonu yok ve bir çizgi çekmek müthiş zor. Katılım şüphesiz büyük ve bu tartışmalar birçokları için, şimdiye dek kimse-

nin fikirlerini sormadığı konular hakkında görüşlerini dile getirmek bakımından ilk fırsat niteliğinde. Ama bu beyanlar kime yöneliyor? Bu tartışmaları kim örgütlüyor? Siyasi partiler mi? Belirli çıkar grupları mı? Kimi zaman sohbet konumuz olan "demokrasinin geleceği" hakkında internette bir tartışma başlatmak için mali kaynak arayan insanlara rastlıyorum. Şu sıralar medyanın kendisi hakkında tartıştığı izlenimine kapılmak mümkün.

Kaldı ki bu tartışmaya katılanlar hakkında pek az şey biliyoruz. Öte yandan birçok kişinin farklı nedenlerle bu tartışmalara katılmadığını da biliyoruz. Uzun lafın kısası, lehte ve aleyhte olan noktaların bir bilançosunu çıkarmak bence güç. Elbette daha çok tartışma platformunun olması bir avantaj. Ama bu tartışmalar karmaşasında, katılımcılara ve alıcılara ilişkin belirsizlikte, bu tür tartışmaların akışının dilediğince uzatılabilmesinde olumsuz bir şeyler de var.

Yeni teknolojiler, kendini "opinion polls"a ve "focus groups"a [test ve değerlendirme gruplarına] bırakma eğilimini güçlendiriyor olabilirler. Günümüzde kamuoyunu yönlendirmektense onun tarafından yönlendirilmeye razı olan, giderek büyüyen bir siyasi rehberlik eğiliminin olduğuna inanmıyor musunuz?

Bu tür anketlere fazla güvenen bir politikacı, sonrasında dizlerini dövmek zorunda kalmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kendi gücü ile ne yapacağını bilmiyorsa biz niçin bilmek zorunda olalım? Er geç biz de kendimize sorarız: Niçin hükümet ediyor sahiden? Kamuoyu çoğu kez kararsız ve yüzeyseldir; [bu anketlerde] insanlardan, hiçbir fikirlerinin olmadığı ve hakkında hiçbir şey söylememeyi tercih edecekleri konular hakkında düşüncelerini dile getirmeleri istenir. Şap hastalığı sırasında İngiltere'de yapılan bir anketi anımsıyorum. Bu ankette bütün hayvanların aşılanması mı, yoksa hastalık bulaşmış hayvanların öldürülmesi mi ge-

rektiği sorulmuştu. Çoğumuzun hangisinin daha etkin bir çözüm olduğu hakkında hiçbir fikrinin olmadığına inanıyorum. Bu nedenle kamuoyu yoklamalarını büyük bir şüpheyle karşılıyorum. Siyasal önderliğin, kamuoyu yoklamalarının kendilerini yönetmesine izin vermektense, yönetme göreviyle uğraşması gerektiği anlayışına eğilimliyim daha ziyade.

Ama bu, hikâyenin yalnızca başı. Bütün siyasi önderler kamuoyunu idare edecek, ona yeni bir yön verecek, 180 derecelik bir dönüş yaptıracak değil belki, ama 10-20 derece kadar çevirecek konumda olmuşlardır. Bununla beraber siyasi önderler, aynı zamanda tam tersi bir deneyim de yaşamışlardır: Kamuoyu yoklamalarının tam karşısında yer alıp ahaliyi kendi tarafına çekmeyi becerecekleri konusunda kendilerinden fazlasıyla emin olmak yanlışına düştükleri de olmuştur. Büyük Britanya'daki sendikaların gücünü kırmak söz konusu olduğu zaman yaşandığı gibi, kritik sorunlarda kamuoyunu etkilemeyi tartışma götürmez bir biçimde başaran Margaret Thatcher örneğini alalım. Kısa süre sonra İngilizler, hükümetin grev hakkının sınırlanmasına yönelik katı önlemlerine rağmen on yıllardır tahammül ettikleri ve destekledikleri sendika eylemlerini tasvip etmekten vazgeçtiler. Bir süre daha geçtikten sonra Margaret Thatcher kamuoyunu "*poll tax*" [oy kullanabilmek için ödenen vergi] ve belediyeleri finanse etmek için nüfus başına vergi [*Kopfsteuer*] almak konusunda ikna etmeyi denedi. Bunun mümkün olmadığını, bu konuda ikna gücü olmadığını tespit etmek zorunda kaldı. Bu bağlamda esas itibarıyla kabul edilebilir bulunmayan şey, asla nüfus başına vergi alınması değildi. Bununla söylemek istediğim, bu tür bir siyasi önderliğin dahi müşkül duruma düşebileceğidir. Eğer iş o raddeye gelirse sonuçları kaçınılmaz ve dramatik olur: Yönetim görevden ayrılmak zorunda kalır.

Bugün içinde yaşadığımız dünyada önemli kararlar artık parlamentoda değil, parlamentonun üzerinde veya altındaki düzlemlerde alınmaktadır. Yani siyasi önderlik âdeta güvenlik ağından yoksun bir biçimde hareket etmektedir. Blair'in *Euro*'ya karşı tavrı ilginç bir örnektir. Danışmanlarından birkaçı bu tartışmada başı çekti ve Avrupa konusundaki şüpheciliğin [*Euroskeptizismus*][1] sığlığını ortaya koyarsa bundan kazançlı çıkabileceğini söyledi. Diğerleri onu uyardılar: "Dikkat et, bu senin "*poll tax*"in; eğer ulusun bu konudaki fikrini değiştirmeye çalışır ve kaybedersen, kaderini tek bir konuya bağladığın için istifa etmek zorunda kalırsın."

Parlamento dışında hareket etmek zorunda olan ve bunu arzulayan yeni yönetim tarzının ikilemi budur. Halkla ne kadar güçlü bir biçimde doğrudan temas kurmaya çalışılırsa o kadar çok sayıda yeni ve dramatik ikilemle baş başa kalınır. *Euro*, Büyük Britanya'da önemli bir politik konu ve bir sonraki hükümetin alması gereken en önemli karar. Blair bu konuyu demokratik tartışma ortamından olduğu gibi, seçim kampanyasından da uzak tutmak için elinden gelen her türlü gayreti sarf etti ve bunda da başarılı oldu. Çok önemli olduğu için aynı zamanda çok riskli bir konuydu bu. Berlusconi *New York Times*'a seçim kampanyalarında programlardan bahsetmenin tehlikeli olduğunu ve oy kazandırmayacağını açıkladı. Blair'in *Euro*'ya ilişkin taktiği bu kanıyı izler.

Siyasi önderliğin halkla doğrudan temas aradığı bir durumda kurumlar, parlamentolar hatta bizzat hükümetler anlamlarını yitiriyor ve karar arayışı sırasında düzenli bir biçimde ihmal ediliyorlar; öte yandan hatipler, danışmanlar ve imaj-guruları gibi seçilmemiş kişiliklerin gücü artıyor.

1 *Euroskeptizismus* konusunda daha geniş bilgi için *Bundeszentrale für politische Bildung*'un internet sayfasına bakılabilir: http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/176962/euroskeptizismus. –çn

İktidar sahipleri kendilerini seçilmemiş danışmanlardan oluşan dar bir çevre ile kuşatmak için büyük bir çaba içindeler. Çünkü seçilmemiş kişiler seçim çevrelerini savunmak zorunda değiller ve bu sayede siyasi öndere tam anlamıyla sadık kalabiliyorlar. Blair'in gözden düşen önemli danışmanlarından, "*New Labour*"ın mimarlarından ve basını manipüle etme konusundaki uzmanlardan biri olan Peter Mandelson asla milletvekili olmamalıydı. Parlamento oturumlarına katılmaktan kaçınmış olsaydı başbakandan sonra ülkenin en güçlü adamı, *Downing Street*'in yediemini olabilirdi. Bu durum, başkanın seçilmiş bir danışmana sahip olamadığı Birleşik Devletler'de daha aşikâr bir biçimde söz konusudur. Yani burada her iki işlev biçimsel olarak birbirinden ayrılmıştır. Amerika'nın siyasi tarihi, seçim sınavına hiçbir zaman maruz kalmamış olan muazzam derecede güçlü danışmanlara ilişkin sayısız örneğe Kissinger'dan önceki zamanlarda bile aşinadır.

Ancak bunda büyük bir tehlike görmüyorum açıkçası. Westminster modelinin öngördüğü şekliyle İngiliz başbakanının "seçim diktatörlüğü" demokrasi açısından muhtemelen daha önemli bir sorun teşkil ediyor. Kıta Avrupa'sında hâkim olan koalisyon hükümetleri sistemi bu bağlamda paradoksal biçimde daha büyük bir şeffaflığı garanti ediyor. Çünkü bir koalisyonda iktidar, [koalisyonun] doğası gereği, farklı politik gruplara mensup olan birçok seçilmiş temsilciye dağılır. Bu temsilciler karar almadan önce düzenli olarak bir araya gelmek ve birbirlerine danışmak zorundadırlar. Bu sistem bazen Almanya'da olduğu gibi katı bir şekle bürünür, bazen de İtalya'da olduğu gibi daha az şekilci ve daha az şeffaf bir hal alır. Bu durum koalisyon hükümetleri lehinde kritik bir argüman değil, ancak yarattığı etki düşündürücüdür.

Milletvekillerinin iktidarlarını giderek kaybetmelerinin se-

bebi, aynı zamanda, içinden çıktıkları siyasi katmanın düşük kalitesinde aranabilir mi?

Başka nedenler de var. Kısa bir süre önce on iki yıl boyunca *Bundestag* [Federal Meclis] üyeliğinde bulunmuş olan Alman yayımcı Gerd Bucerius'un biyografisini kaleme aldım. Bucerius ilkin Adenauer'i destekleyen, daha sonra onu iktidardan düşürmeye çalışan ve Almanya'nın savaş sonrası siyasi gelişiminde önemli bir rol oynamış olan hatırı sayılır bir parlamenterdir. Kendisiyle yapılan söyleşilerde sürekli şu soruldu: "Başarılı bir işadamı olan siz, neden politikada başarısızlığa uğradınız?" Başarısız olmak gibi bir duyguya kapılmamış olan Bucerius bu yoruma karşı çıkmıştır. Ama gazeteciler üstelemişlerdir: "Ama hiç bakan olmadınız..." Bugün, eğer milletvekilli olup gerisini getirmemişseniz, sadece bir "parti neferi" [*Parteisoldat*] olmuşsanız başarısız olmuşsunuz demektir, şeklinde yaygın bir kanaat var; bu, günümüzde olsa olsa bir iktidar rezervi olarak kabul gören parlamentoların gördüğü itibar hakkında çok şey söylüyor. Ve bu durum parlamenter demokrasinin içinde bulunduğu krize ilişkin başka bir kanıttır. Demokrasi ölmüş olmasa dahi, parlamentoların ölmüş olduğu kesin.

Bu durumun yarattığı sonuçlardan biri, siyasi önderlerin seçimi sırasında kullanılan mekanizmaların kökten dönüşümü. Rutelli Amato'ya karşı nasıl üstünlük sağladıysa, Blair de, aynı nedenlerle, Gordon Brown'a karşı üstünlük sağladı. Siyasi yeteneklerinden dolayı değil, anketler sırasında sonuca etkili olan daha büyüleyici bir güce sahip olduğu, "middle class" [orta sınıf] kökenli olduğu ve televizyonda daha iyi bir izlenim yarattığı için adaylığa seçildi.

Bu, belli ölçülerde "bir numara için", siyasi önder için geçerli. Bu, parti içinde ya da parlamentodaki hiziplerde çoğunlukla demokratik seçim yöntemleri uyarınca belirlenmiyor; bilakis her şeyden önce, şöhretler dünyasında iyi

bir figür çizen, film ve spor dünyasındaki yıldızlara hayran olmaya alışık olan halkın hoşuna giden biri olmak zorunda. Ama bu durum, bütün bir siyasiler sınıfı için geçerli değil.

Kısa bir süre önce bu gelişime ilişkin çok isabetli bir tasvir okudum: "Eskiden insanlar özel oldukları için şöhret olurlardı. Bugün ise şöhret oldukları için özeller". Böyle bir avansla, şöhretli bir kişi, siyasi süreci de mükemmel bir biçimde dolanabilir ve Berlusconi'nin yaptığı gibi kendisine kişisel bir parti kurabilir.

Gerçekten de öyle. Bugün parlamenter süreç içinde hedef alınan sonuçlar veya yönetsel nitelikler bir politikacının kişisel çekiciliği ile karşılaştırıldığında neredeyse ikincil bir rol oynamaktadır. Son olarak Blair'in "*New Labour*"ı da, daha önce olduğu şeyle hiçbir ilgisi olmayacağı baştan açıklanmış olan, yeni icat bir partidir; bu parti, kendini yüzyıllık tarihindeki günahkârlık eğiliminden arındırdı güya. Öncelikli olan siyasi önderdir; politika ardından gelir. Ama şuna dikkat etmek lazım: Yönetmek söz konusu olduğunda mutlaka kararlar da alınacaktır ve siyasi yetenekler ancak ondan sonra ortaya çıkar. Politika popülizm içinde düpedüz yitip gitmez. Günümüzde politika *showbusiness*'a yakınlaştı gerçi ama henüz *showbusiness*'a dönüşmedi. Berlusconi'nin seçimleri kazanmak için bir parti kurmak, örgütlemek ve yerleşikleşmesini sağlamak zorunda kalması bunu bütün açıklığıyla gösterir.

Bununla birlikte, siyasi sınıfın ve partilerin nihayetinde fuzuli hale geleceğini dile getiren görüşler de var: Elektronik medyanın bize önemli güncel sorunlar –ve tam da siyasi erkin almak durumunda olduğu kararlar– karşısında kendimizi sık sık ve hızlı bir biçimde ifade etme olanağını gerçekten sunduğunu düşünelim. Yakında bilgisayarda bir "mouse click" sayesinde kendimizi partilerin yerine ikame edebilecek miyiz?

Bu bence imkânsız. Siyasi kararların önerilmesi, plan-

lanması ve hayata geçirilmesi daha uzun bir süre siyasi bir katmanın varlığını zorunlu kılacak. Sırf, günümüzde firmaların model politikaları pazar araştırmasına dayandığı için, gelecekte otomobil fabrikalarına ihtiyaç duymayacağımızı da söylemiyoruz mesela. Bu durum, oto imalatçılarının kamuoyunun istek ve tercihlerine çok daha hızlı tepki göstermeleri olgusunun zorunlu bir sonucudur. Aynısı politika için de geçerlidir.

Ama sorunuz bizi başka bir güncel soruna götürüyor: Spesifik amaçlara hizmet eden kararların "dakik siyaset" olarak adlandırılıp adlandırılamayacağı sorununa. Eğer önemli konularda karara katılmaları konusunda halka etkin bir olanak sunacaksak en iyisi, özellikle vergi gelirlerinin kullanımı sorununda halka direkt soru sormak ve böylelikle parlamentoyu karar yetkisinden mahrum bırakmak ve yeniden dağıtım iktidarını hükümetin elinden almak olmaz mı? Bu, seçmenlere dört-beş yılda bir, sağı mı yoksa solu mu istediklerinin sorulmasından daha demokratik olmaz mı?

Bu, Birleşik Devletler'de bir süredir gerçek bir seçenek oluşturuyor; çeşitli siyasi seçenekler arasında bir karar alabilmek için yerel düzlemde pek çok halk oylaması yapılıyor. Kaliforniya'dakiler en çok bilinenler ama tek örnek bu değil. Vergi gelirlerini bir okulun inşasına mı, yoksa bir arıtma tesisinin, bir hastanenin ya da metronun yapımına mı yatıralım?

Bu "amaca bağlı vergi" yöntemi Avrupa'da da giderek daha çok rağbet görüyor. Örneğin, benzin vergisinin yükseltilmesinden elde edilecek artı-geliri nasıl –ekolojik amaçlarla mı, yoksa başka amaçlarla mı– kullanmaları gerektiğini düşünmeye başladıkları zaman akıllarına şu geldi: Bu soruyu söz konusu vergileri ödemiş olanlara sormak daha iyi olmaz mı? Örneğin, İngiliz liberal demokratlar "eğitim

için 'artı yüzde bir' gelir vergisi" sloganı ile seçim kampanyası yaptılar; yani oy toplamak için çok belirli bir politika ile propaganda yaptılar. Bu, gelecekte alınacak siyasal kararların daha seçim kampanyası sırasında belirlenmesi ile milletvekillerinin, dolayısıyla parlamentonun elinden karar yetkisini alma ya da en azından bu yetkiyi budama yöntemlerinden biridir. Avrupa'da uzun bir süreden beri emeklilik ve bakım veya sağlık sigortası primi formunda bu tür "amaca bağlı vergiler" vardır.

Karar yetkisini halka doğrudan veya dolaylı bir biçimde aktarmak karar arayışında ona somut bir nüfuz –halkın yalnızca sosyalistler, muhafazakârlar ve liberaller arasında bir seçim yapma olanağına sahip olduğu günümüze göre daha büyük bir nüfuz– kazandırmak için tutulacak bir yol olabilir. Ama bu eğilim hiç şüphesiz uzun erimli sonuçlara yol açacaktır. İfrata vardırıldığında milletvekilleri tamamen fuzuli bir hale gelecektir, çünkü onların yerine vergiler konusundaki daimi halk oylamaları geçecektir.

Daha şimdiden, yönetenlerin yurttaş topluluğu içinden kura yöntemi ile seçilmesini ve parlamentonun kapatılmasını talep eden bir örgütün yayınları düzenli olarak bana iletiliyor. Öte yandan, referandum konusunda daha şimdiden benzer eğilimler oluşmuş durumda. İtalya'da referandum tarihinin belirli bir aşamasında yurttaşlık hakları ile ilgili çok yaratıcı bir siyasal araçtı. Teknik ve özel problemlere bulaştırıldıktan ve bu yola çok sık başvurulduktan sonra siyasi bir araç olarak pratik anlamda hayatiyetini yitirdi ve seçmenler tarafından reddedildi. Büyük Britanya'da referandum, yerel özerkliğin güçlendirilmesinde moda olmuş durumda.

Referandum demokrasisi olarak adlandırılan olgu hakkındaki görüşünüz nedir?

Referandumlar, halkla iktidar arasında aracılık yapan mercilerin giderek zayıflamasının bir sonucudur. Referan-

dum konusunda karşı temel itirazım yalnızca bir enstantaneden ibaret olmasına yönelik. Seçmenlerden istenen adeta doğaçlama [irticalen] karar almalarıdır. Faillerin sonucun kendi çıkarlarına uygun düşmesini umdukları belirli bir tarihsel anda... Demokrasinin temel bir özelliği olan sağlam tartışma için zaman kalmaz. Ezcümle demokrasi kararların müzakereler aracılığıyla ve sonrasında alınmaları anlamına gelir. Karardan önce argümanların tartılması ve değerlendirilmesi gerekir. Buna karşılık referandumlar, bana kalırsa, gerçek bir müzakerenin sonucu değildirler (tek bir istisna dışında ki o da İsviçre'dir). Partiler bir referandum için doğru anın ve sorunun kesin formülasyonunun belirlenmesi taktiklerine fiilen çok fazla enerji harcarlar. Çünkü soruş şekli ve sorunun yöneltildiği an sonuca büyük ölçüde etki eder. İskoçlar ve Gallerlilerin bir parlamentoya sahip olmayı isteyip istemediklerine karar verdikleri referandumlar sırasında Büyük Britanya'daki durum buydu. Lombardiya bölgesindeki referandum sırasında İtalya'daki durum buydu. Bu yöntem, bana kalırsa, politikanın demokratik müzakare yükümlülüğünden feragat ederek, onun yerine kamuoyunun bir enstantanesini koymasından ibarettir.

Ama bu araca güvenmemek için başka nedenler de var. Aracı kurumları hedef alarak dışarıda bıraktığından politikacılar ve hükümetler için popülarite sınavı olarak kolayca kullanılabilir. Ve referandumun iktidar sahiplerini zaman zaman uyaran bir araç olarak olumlu yönü, oylamaya katılım çok düşük olacağı için sürekli engellenecektir. Bu durum, seçmenlerin çoğunlukla ancak yüzde 30-35'inin sandık başına gittiği İsviçre için dahi geçerlidir. İsviçreliler bu duruma alıştılar. Ama eğer katılım bu kadar veya daha da düşük olursa daha büyük bir ülkede neler olurdu? Bu tür referandumların ne gibi bir meşruiyet kalırdı? İtalya'da yüzde ellilik yeter sayı koşulu yerine getirilmezse referandum

geçersiz sayılır ki durum gerçekte çoğu kez böyledir.

İtirazlarıma karşın, parlamenter sistemin artık alışıldık tarzda işlemediği siyasi tutarsızlıklar devrinde referandum-demokrasisine bel bağlamanın ne kadar ayartıcı olduğunu anlayabiliyorum. Referandumların zorunlu göründüğü durumlar var; örneğin, bir anayasa yapımı sırasında. Bununla birlikte, bu durumda romantizmden korunmak gerekir. Anayasa hakkında bir karar vermesi için halka başvurulsa da halkın vereceği yanıt politikacıların anlık popülaritelerinden ziyade, anayasanın içeriği hakkında bir oylama niteliğinde olmalıdır. 21. yüzyılda içinde yaşadığımız toplumlarda popülarite, kamuoyu etkisi ve pazar araştırması adeta bir takıntıya dönüştüğü için referandum gerçekte demokratik olmayan bir şemaya dahil olma tehlikesi ile karşı karşıya. "*Demos*"a yönelik bu avda, kamusal müzakereyi teşvik eden, özendiren ve garanti altına alan araçları tercih ediyorum. Paradoksal bir biçimde bu görevi, içlerinde en azından "temsili" kişilerin sorunları ayrıntılarıyla tartıştıkları "test ve değerlendirme grupları" en iyi biçimde yerine getiriyor. Temsiliyet sorunu işte buradadır. Bu marjinal bir sorun değil, çünkü bir ülkenin geleceği pazar araştırması araçlarına ve ölçütlerine göre yapılmış olan küçük bir sondajla belirlenemez.

Neden Almanya'da referandum anayasa uyarınca yasak? Ve neden referandumların yapılması bugün yoğun bir biçimde tartışılıyor?

Alman Anayasası'nda referandum aracı tek bir durumda öngörülmüştür: Eyaletlerin yeniden düzenlenmesinde. Anayasa Weimar Anayasası'nın başarısızlığa uğramasına bir tepki olarak doğmuştur. Savaş sonrasında bu başarısızlık, diğer nedenlerin yanı sıra, Weimar Anayasası'nın parlamento kararlarını dolanmaya yönelik birçok imkân tanıması olgusuna bağlandı. Özellikle cumhurbaşkanının doğrudan

seçilmesi Anayasa'nın babalarını korkuttu. Bu nedenle nasyonal-sosyalizm trajedisinden sonra doğrudan demokrasinin her türünden mümkün olduğu kadar kaçınma çabası ortaya çıktı.

Bugün Weimar artık çok uzakta kaldı ve halka doğrudan soru sormanın suistimal edilebileceği ve antidemokratik gelişmelere yol açabileceği konusunda daha az korku duyuluyor. Birçok kişi, hatta birçok liberal, seçmenlere fikirlerinin sorulmasını gerektiren konular olduğu görüşünde.

Ama Almanya, başka bir nedenle daha, ilginç bir konum sunuyor. Bugün Avrupa'da ulusal düzeyde yapılan halkoylamalarının diğer uluslar üzerinde de etki yarattığını düşünmek zorundayız. Avrupa'nın genişlemesi konusunda Almanya ve Avusturya'da yapılacak varsayımsal bir halk oylamasını düşünüyorum. Diğer ülkelerin bu oylamadan çıkacak ret sonucuna bir şekilde tepki göstermek zorunda oldukları ve bu sonucu etkisizleştirmeye çalışacakları açık. Danimarkalılar Maastricht Antlaşması'nı reddettikleri zaman, Kopenhag'a "*opt-out*" [çıkma seçeneği] olarak adlandırılan imkânı tanımak suretiyle Antlaşma'yı kurtarmak için Avrupa Birliği içinde bir uzlaşmaya varmak zorunda kalındığında böyle oldu. AB genişlemesine dair varsayımsal bir referandum durumunda (ve fiilen karşı karşıya olduğumuz, İrlanda'da halk oylamasında alınan "*Nice Antlaşması*'na hayır"[1] yanıtının nasıl aşılabileceği sorununda) buna ben-

1 "7-9 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi'nde AB üyesi ülkeler, genişleme süreci kapsamında AB'nin gerçekleştirmesi gereken kurumsal reformlarla ilgili olarak Şubat 2000'de oluşturulan Hükûmetlerarası Konferans (HAK) çerçevesinde varılan sonuçlar temelinde Kurucu Antlaşmalarda değişiklik getiren bir Antlaşma üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması, tüm üye ülkelerde onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nice Antlaşması'nda yer alan önemli değişiklikler şunlardır:

Nitelikli Çoğunluk Oylama Sistemi ile Karar Alınacak Konular: Nice Antlaşması ile oybirliği ilkesinin uygulandığı yaklaşık 70 Antlaşma

zer bir şey asla düşünülemez. Ancak bu tür manevralar yüzünden referandum giderek şüpheli bir hal alıyor. Halk

maddesinden 29'unda nitelikli çoğunluk sistemine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Nitelikli çoğunluk sistemine geçilen alanlar arasında vatandaşların serbest dolaşımı, sanayi politikası ve üçüncü ülkelerle ekonomik, mali ve teknik işbirliği yer almaktadır. Yapısal fonlar ve uyum fonu alanında ise 2007 itibariyle veya en geç söz konusu fonlarla ilgili yeni dönem mali perspektiflerin onaylanmasının ardından nitelikli oy çoğunluğuna geçilecektir.

Madde 7 ile ilgili düzenleme: Nice Antlaşması ile AB Antlaşması'nın "üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin" bir üye devlet tarafından ihlal edilmesi halinde uygulanacak yaptırımlarla ilgili 7. maddesinde değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda bir üye devletin söz konusu ilkeleri ihlal etmesine yönelik açık bir risk olduğunun kararlaşırılması için üye ülkelerin beşte dördünün (eski hüküm üçte biri) bu görüşte olması, Parlamento'ya danışılması ve ilgili üye ülkeye söz hakkı tanınması gerekmektedir. Ayrıca aynı oranda üyenin katılımı ile alınacak bir kararla "akil adamlar komitesi" oluşturulup söz konusu ülke ile ilgili durum konusunda inceleme yapılabilecektir.

Güçlendirilmiş İşbirliği: Bazı üye ülkelerin ilerlemek istedikleri konularda, çekincesi olan diğer ülkelerin ilgili alanlardaki gelişmelerin dışında kalmasına izin veren "güçlendirilmiş işbirliği" Ekonomik ve Parasal Birlik ve sınır kontrolleri (Schengen Konvansiyonu) konularında uygulanmaktadır. Bu çerçevede Nice Zirvesi'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ile Adalet ve İçişleri alanlarında mevcut sisteme devam edilmesi, Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası alanındaki işbirliğinin bir ortak tutuma dayandırılarak, bu tutumun en az sekiz ülke tarafından uygulanabilmesi ve karşı çıkan bir üye devletin veto hakkını kullanması sonucunda, Avrupa Konseyi tarafından da söz konusu ülkenin ulusal çıkarlarının tehdit altında olabileceği onaylandıktan sonra ilgili uygulamanın askıya alınabilmesi hususu kararlaştırılmıştır.

Genişleme ile İlgili Protokol: Nice Antlaşması'na eklenen protokol ile Konsey, Komisyon ve Parlamento'nun genişleme sonrasındaki yapıları ve karar alma prosedürleri belirlenmiştir.

Temel Haklar Şartı: Nice Zirvesi'nde Avrupa Parlamentosu'nun, Konsey ve Komisyon başkanları tarafından imzalanan ve açıklanan Temel Haklar Şartı'nın yaptırım gücü konusunda anlaşmaya varılamamış ve Antlaşmalara dahil edilmemiştir. Temel Haklar Şartı'nın yeniden gözden geçirilmiş bir versiyonu 12 Aralık 2007'de Strasbourg'ta ilan edilmiş ve Lizbon Antlaşması ile hukuken bağlayıcı bir nitelik kazanmıştır." (Bkz. www.ikv.org.tr) *–çn*

iradesi yönetenlerin muvazaası ile altüst edilebiliyorsa referandumun ne anlamı var?

Halkların demokratik olgunlukları konusunda fazlasıyla karamsar değil misiniz?

Belki de. Öte yandan reşit yurttaşların pazar meydanında toplanarak devletin ve kamusal şeylerin durumu hakkında tartıştıkları geçmişi idealize eden radikal demokrasiye ilişkin tezleri fazlasıyla iyimser buluyorum. O dünya çok uzun bir süredir mevcut değil ve varolduğu zamanlarda da ideal olduğunu pek zannetmiyorum, çünkü –daha önce de söylediğim gibi– demokratik haklar kararlara katılabilen son derece sınırlı sayıda kişi tarafından kullanılıyordu: "*Polis*"in "*demos*"undan köleler, mülk sahibi olmayanlar, kadınlar, gençler, hastalar ve diğerleri dışlanıyordu. "*Demos*"un idealize edilmiş tasviri yanlış bir tasvirdir. Bu nedenle, temsili demokrasi ileriye doğru atılmış çok önemli bir adımdı. Ve bugünkü krizin şimdiye kadar tasvir ettiğimiz belirtileri demokrasiden artakalanları mümkün olduğu kadar kurtarmak yönündeki dileğimi kuvvetlendiriyor. Her şeyden önce bir tartışmanın, düzenlenmiş ve inceden inceye düşünülmüş tarzda üzerinde yürütülebileceği platformlara ivedilikle ihtiyaç duyduğumuz için...

ARACILAR

Halk iradesi hakkındaki sohbetimiz, içimde yetmişli yılların hatırasını canlandırdı. Tamamen farklı, son derece ideolojik ve siyasal bir ortamdı. Ama o zamanlar da, parlamenter demokrasinin zayıf bir safhasında, kendileri adına parlamento dışı bir halk temsilciliği talebinde bulunan birçok kişi vardı. Bu gruplardan birinin kendisini "Servire il popolo" ["halka hizmet"] olarak adlandırması tesadüf değil.

Bugün içinde bulunduğumuz durum tamamen yeni bir durum. Geçmişte "*demos*" ile iktidar arasında aracılık yapan kurumlar –parlamento ve parlamenter partiler– ne yazık ki artık bu görevi yerine getirebilecek bir konumda gibi gözükmüyorlar. Elbette ki hâlen varlar, anlamlarını tam olarak yitirmiş değiller ancak demokrasinin ayırt edici niteliği olan kamusal bir söylem yaratmak veya bu söylemi seçilmiş hükümetlerin kararlarına tercüme etmek için yetkin araçlar değiller artık. Ne kararlara öncülük ediyorlar, ne de denetim amacına hizmet ediyorlar. İktidar ile halk arasında bir uçurum oluştu. Bu uçurumu kapatmak için bugün kendimize şu soruyu sormak zorundayız: Başka hangi aracı kurumlar ve örgütler sivrilecek?

Gerçekliğe atacağımız bir bakış yeni aracıların karakteristik çizgilerini bize gösterir. Örneğin medya. Kavramın etimolojisi dahi, anlam ve amacının "aracılık" olduğuna delalet eder; medya kamuoyu ile iktidar arasında köprü oluşturur. Diğer bir yeni aracı, halkı çeşitli şekillerde temsil etme yönünde talepte bulunan ve uluslararası politika

zemininde giderek daha önemli bir rol oynayan sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu karmaşık alandır. Bunlardan başka, eski parlamenter sistemin tuhaf bir kalıntısı olarak başka bir aracılık kurumu daha kristalize oldu: Artık çok az üyesi olan ve sürekli "benzin"e ihtiyaç duyan, yani masraflı olan aygıtlara ve "makinelere" dönüşmüş olan partiler; yeni ilişkilere uyum sağlamış olan eski politikanın atık ürünleri... Elbette başka organlar da kendilerini bu tür bir aracı olarak gösteriyorlar, ama yukarıda söylediklerim bugün bana tipik gelenler ve en önemli bulduklarım.

"Medya"dan bahsederken "CNN etkisi" olarak adlandırılan şeyi mi kastediyorsunuz?

Uluslararası düzlemde CNN gibi televizyon istasyonlarının küresel kamuoyunu seferber ederek siyasi önderler ve hükümetler üzerinde yarattıkları etki yeterince biliniyor ve yeterince incelendi. Ama ben burada medyanın ulusal demokratik süreçteki rolüyle ilgiliyim. Bir süre önce Avrupa'nın en çok satan bulvar gazetesi olan İngiliz *Sun* gazetesinde yayımlanan bir başmakale başbakanı deli dana hastalığı nedeniyle seçimleri ertelemeye davet ediyor ve şu cümle ile sona eriyordu: "*Sun* halkın ne istediğini bilir." Açıkça siyasi bir rol talebidir bu! Bu, aşırı bir örnek elbette. Diğer birçok ülkede bu siyasi tema çok daha dikkatli bir biçimde işlenir; Kıta Avrupa'sındaki birçok gazete ulusal temsile yönelik talebi bu kadar kendinden emin bir biçimde formüle etmezdi. Halkı şu veya bu şekilde temsil ettiklerine ilişkin kanaat, küstahça ifade etseler de etmeseler de, her yerdeki medyada mevcut.

Bu, önemli sorunlara yol açar. Her şeyden önce: Kim bu yeni aracılar üzerinde tasarruf gücüne sahiptir? Medyanın kamuoyunu belirlediğine inanmıyorum ama etkilediğini söylemek gerçekçi olur elbette. Medya yalnızca insanların düşünce tarzını yansıtmaz, aynı zamanda şu veya bu yöne

doğru kanalize eder. Bu nedenle, medyanın çoğul olması, yani ne tekellerin ne de kartellerin oluşması, demokrasinin çıkarı açısından muazzam derecede önemlidir ve bugün geçmişe oranla daha da önemlidir. Medyanın eleştirilebilir olması, yani hem diğer medya organlarının hem de kurumlar ve örgütlerin medyayı değerlendirebilecekleri, eleştirebilecekleri ve şüpheli görecekleri diyalektik bir sürecin olması da aynı ölçüde önemlidir.

Burada İtalyanların fazlasıyla bildikleri bir sorunu ortaya koyuyorum; bu sorun son seçim mücadelesinde tartışılan bir konuydu ve seçimlerden sonra da gündemde kaldı. Bağımsız medyanın çok hızlı bir biçimde ortadan kaybolduğu ve çoğulculuğun, demokratik anlamda yeterli bir görüş çeşitliliğinin hâlen yurttaşların tasarrufuna açık olup olmadığını sormayı haklı kılacak kadar katı bir şekilde sınırlandığı Rusya, bu sorunun taşıdığı anlam bakımından daha dramatik bir örnek oluşturuyor. Ne yazık ki dünyanın birçok kesiminde benzer sorunlarla karşılaşılıyor.

Enformasyonun, tarafsız olmasa da, en azından çoğul olması ve bu nedenle konum açısından mümkün olduğu kadar geniş bir yelpaze sunması için bir çare arayışında, kamusal televizyon ve kamusal radyonun rolü üzerinde ciddiyetle düşünmek zorundayız. Çek Cumhuriyeti'ndeki yasayla kurulmuş kamusal [*öffentlich-rechtlich*] televizyon kanalı[1] örneğinin gösterdiği gibi, bu da giderek zorlaşıyor ve karmaşıklaşıyor. Ama BBC'nin, özel televizyonlarla rekabet baskısı yüzünden nesnel ve çoğul bilgi verme yükümlülüğünü sınırlamaya zorlandığı Büyük Britanya'da da bu soruna rastlanıyor. O halde yasayla kurulmuş kamusal yayın organının tarafsızlığı nasıl garanti edilebilir? Bu, demokrasinin geleceği ile bağıntılı olan ve yanıtlanması kolay olmayan bir sorudur. Bütün partilere kendilerini ifade etme

1 Devlet tarafından kurulan televizyon kanalı kastediliyor. –çn

imkânı verilmeli midir? Partilerin demokratik çeşitliliğin tek ve belki de en ikna edici olmayan ifadesi olduklarını gördük. Arkalarında partilerin bulunmadığı bağımsız merciler bulunabilir mi?

Televizyon mecrasındaki tehlike özellikle büyük değil mi? Televizyon yazılı basına göre daha tehlikeli bir silah mı?

Bütün aracı kurumlar demokrasiyi tehdit edebilir, çünkü istismar edilmeye açıktırlar ve geçmişte olduğu gibi parlamentodaki partilerle aynı ölçüde meşruiyete sahip değildirler. Küçük bir televizyon kanalının icra ettiği tesir –ve bu nedenle yarattığı tehlike– daha geniş bir kitleye ulaşan ve kullandığı görüntüler ve verdiği haberler eleştirel bir tartışmayı ne şart koşan ne de teşvik eden bir televizyon istasyonuna göre daha azdır. Ama medya tek başına belirleyici değildir. İngiliz bulvar gazeteleri –bereket versin ki İtalya'da veya Fransa'da hiç yoklar– televizyona göre çok daha büyük bir nüfuzu ellerinde bulunduruyorlar. Önemli olan, bu yeni aracıların eski aracılara izin verildiği şekilde hareket etmelerine müsaade edilmemesi gerekliliğidir. *Sun*'ın kendisini bir tür parti olarak tanımlayabilmesi veya bir parti gibi davranabilmesi kabul edilemez, çünkü bu şekilde demokratik süreçte esaslı bir karışıklık ortaya çıkabilir.

NGO [STK] olarak adlandırılan sivil toplum kuruluşlarını da "yeni aracılar" arasında saydınız. Bunlar bana medyadan tamamen farklılar gibi geliyor...

Ve çok da ilginçler. NGO'lar demokratik süreçte giderek daha önemli bir rol oynuyorlar. Daima bir bağlılıklar ağı olarak algıladığım, siyasi yapının bir parçası olmasa da, insanların işbirliği yaparak projeler gerçekleştirme arzusunu hesaba katan burjuva toplumunun tutkulu bir savunucusuyum. Bu nedenle, politikanın her şey olmadığı, hayatın büyük bir kısmının politik mekânın dışında cereyan ettiği bir dünyayı destekliyorum. Öte yandan, burjuva toplumu

düşüncesi son yıllarda daha geniş ve karmaşık bir anlam kazandı. Kamusal veya yarı-kamusal ödevleri devralan toplumsal örgütler ve birliklerle giderek daha sık karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bu durum, bu rolleri aynı anda hem olumlu hem de kuşkulu bir tarzda oynayan gelişmekte olan ülkelerdeki NGO'lar bakımından geçerli. Buralarda siyasi önderlere ve hükümetlere çok yakın duruyor ve medya üzerinde güçlü bir tesir icra ediyorlar.

Bununla beraber, aynı fenomen bugün bizim toplumlarımızda da kendini gösteriyor. Burada bana özellikle önemli gözüken Büyük Britanya'yı örnek olarak alıyorum. "*Save the Children*" veya "*Oxfam*" gibi örgütler Birleşik Krallık'ta tartışmasız bir biçimde kamusal bir anlam kazandı; giderek daha çok sayıda kamusal görevi yerine getiren pek çok vakfın ise sözünü bile etmiyorum. Büyük Britanya'da NGO'lar ile hükümet arasında "*Compact*" olarak adlandırılan ve düzenli bir iletişim kanalı sağlayan yazılı bir sözleşme vardır. Bu sözleşme sivil toplum kuruluşlarının belirli ölçüde bağımsız olmasını garanti eder; ancak bunu özgün kılan, bağımsızlığın bizzat hükümet tarafından garanti edilmesidir –aksine, hükümet ile hiçbir ilişki kurulmak istenmemesine rağmen... Bazı durumlarda NGO'lar ile hükümet örgütlerini açıkça birbirinden ayırt etmek mümkün değildir. "*Royal Society for the Blind*" veya "*Lifeboat*" fahri örgütler olarak kurulmuşlardır gerçi ama bugün açıkça kamusal ödevler üstlenmişlerdir. Eğer bu örgütler olmasaydı devlet bunların faaliyetlerini devralmak zorunda kalırdı. Bu nedenle çok önemlidirler. O halde "hükümet dışı" ödevlerin, hükümet ödevleri ile kesiştiği alan giderek genişlemektedir. Buna ilişkin Birleşik Krallık'taki en uç örnek, örgütlenmiş birçok gönüllü yardımcının katılımı olmasa çökecek olan, devlet tarafından yürütülen sağlık hizmetleridir. Geçenlerde bu gönüllülerin kamu hizmetinde faaliyet gösterenler gibi sen-

dikaya üye olmalarına izin vermenin zorunlu olup olmadığı hakkında yapılan bir parlamento tartışmasına katılmıştım.

Diğer bir örnek: Blair hükümetinin işsizlikle mücadele konusundaki *New Deal*'ı,[1] işsizleri üç alternatif arasında bir seçim yapmaya zorluyor: İşyeri, eğitim ya da NGO'larda güya gönüllü faaliyet arasında... Yani kamusal ödevler bu tür sivil toplum kuruluşları ile bunların halkla devlet erki arasında yeni tür bir aracı olarak tanımlanmak zorunda olacakları kadar sıkı bir biçimde kaynaşmıştır. Sivil toplum kuruluşları, temsil etme iddiasında oldukları adına, siyasi tartışmalara açıkça ve alenen katılmakta tereddüt etmiyorlar.

Bu, Crouch'un "post-demokratik" olarak nitelendirdiği günümüzdeki dönüşümü diğer birçoklarından belki de daha iyi açıklayan ilginç bir fenomen. Bu örgütler birçok açıdan toplumun zenginleştiğini gösterir ve böyle olması memnuniyet vericidir. Ama sivil toplum kuruluşlarının İngiliz çocuklarını, taşra nüfusunu veya etnik azınlıkları temsil etme talebinde bulunduklarında olduğu gibi, kamusal sorunlar karşısında tavır almalarının doğru olup olmadığı kesinlikle tartışmalıdır.

Almanya gibi bazı ülkelerde bu örgütler kamusal gelirlerden çoğu kez hatırı sayılır miktarda fon elde ederler. Buna karşılık, Büyük Britanya'da özel alandan gelen yardım geleneksel olarak daha güçlüdür ve kamusal gelirlerden yalnızca istisnaen ve yalnızca münferit projeler için yararlanırlar. Ama sivil toplum örgütleri bazen yarı-kamusal [*quasi öffentlich*] ödevler yüklenirler. Bu, onları daha güçlü ve etkili kılar. Bu örgütler beni aynı anda hem sevindiren hem de kaygılandıran bir geleceğe işaret ediyorlar.

Ne kadar büyürlerse para ihtiyaçları da o kadar artar, di-

1 ABD'nin eski başkanlarından Franklin D. Roosevelt'in, ABD halkı ve ekonomisinin Büyük Depresyon'dan sonra toparlanması amacıyla 1933 yılında başlattığı ve 1938'e dek süren bir dizi programa ve bu süre zarfında yapılan bir dizi taahhüde verilen genel isim. –*çn*

yorsunuz. Para ihtiyaçları ne kadar artarsa seslerini o kadar duyurmaları ve medyada yer almaları gerekir. Ve seslerini ne kadar çok duyururlarsa siyasi önemleri de o kadar artar.

Aşağı yukarı böyle. Geçenlerde yeni kurulmuş bu tür bir örgüt tarafından Milano'da düzenlenen bir toplantıya katıldım ve en büyük isteklerinin medyada yer almak ve bu sayede kamusal fon elde etmek olduğunu biraz da hayretle tespit ettim. Halbuki temel kaygılarının, bu gönüllü birliğin, uğruna kurulduğu hedeflere en iyi nasıl ulaşabileceği olması gerekirdi.

Belki de en büyük tehlikeyi yaratan yeni aracılık mercii, sizin de "parti makineleri" olarak tanımladığınız, geleneksel partilerin çöküşünden sonra halen ayakta duran aygıtlardır...

Geniş bir taraftar kitlesi ve aktif üyelik aracı olarak partilere fiilen artık rastlanmıyor. Geleneksel olarak geniş bir temele sahip oldukları ülkelerde de hızlı bir çöküşe girmek üzereler. Eğer bir partiye üye değilseniz iş bulmanızın bir zamanlar neredeyse imkânsız olduğu Avusturya, buna ilişkin kaba bir örnek; bu ülkede, yurttaşlar kızıl veya kara olmakla adeta yükümlü idiler. Ama burada da siyasal katılımın kitlesel çöküşünü gözlemliyoruz. O halde, arta kalanlar yalnızca makineler, aygıtlar... En büyük tehlikeyi oluşturan aracılar kesinlikle bunlar. Bunlar demokratik temelden kopmuşlar ve kimseye hesap vermek zorunda değiller. Buna rağmen, siyasi idarenin ve siyasi kadronun seçiminde, eskiden olduğu gibi şimdi de önemli bir rol oynuyorlar.

Şimdiye dek medyadan ve sivil toplum kuruluşlarından, yani görüşleri kanalize ve belirli çıkarları temsil eden aracılardan bahsettik. Buna karşılık, parti aygıtları tamamen farklı bir biçimde çalışır: Kendi militanlarına iktidar mevkileri temin etmek isterler. Daha önce de söyledik: Berlusconi bir tek televizyon kanalıyla asla başbakan olamazdı. Medya gibi çok güçlü bir aracıya sahip olan kişi dahi, bir parti ay-

gıtına ihtiyaç duyar. Bu aygıtlar için seçimler –geleneksel partilerden farklı olarak– parlamentoyu oluşturmak üzere değil, militanlarına iktidar mevkileri sağlamak için bir araç niteliğindedir.

Bu gelişim beni büyük ölçüde kaygılandırıyor. Üye sayıları ne kadar azalırsa o kadar çok paraya ihtiyaç duyuyorlar ve bu para, sosyalist ve Hıristiyan-demokrat partilerin mali temelini oluşturan üyelik aidatlarından farklı kaynaklardan gelmek zorunda. Bu da, demokratik meşruiyetin üzerine koyu gölgeler düşüren çıkar kaynaşmalarına yol açar. Acı gerçek şudur ki parti aygıtları satın alınabilir.

Dar anlamda rüşvetçilikten mi bahsediyorsunuz?

Ondan da. Birçok Avrupa ülkesinde geçen on yıl içinde üst düzey politikacıların karıştığı skandallar görüldü. Bu skandallar tahlil edildiğinde hepsinin, partilerinin çarklarını finanse etmek ve bu şekilde kendilerini ve arkadaşlarını iktidara getirmek için paraya ihtiyaç duyan siyasi önderlerle başlamış olduğu tespit edilir. Bu önderlerden bazılarının kişisel olarak zenginleşmiş olması da mümkündür. Ama bunu harekete geçiren mekanizma hep parti aygıtının iştahıdır. Bu, bağımlılık şekilleri yaratır. Eğer esaslı bir "*do ut des*" sistemi yoksa karar arayış süreci –veya karar aramama süreci– en azından etkilenmiş olur.

Avrupa'daki durum farklıdır ve Birleşik Devletler'deki lobilerin daha önce bahsettiğimiz nüfuzundan daha ciddidir. Yani burada söz konusu olan, gerçek anlamda rüşvetçiliktir ki bu durumun vahim olduğu şüphe götürmez. Başbakan Kohl'ün partinin parasıyla zenginleşmediği yolundaki iddialarından şüphe etmek için hiçbir gerekçem yok. Keza Kohl'ün, siyasi kariyerinin başlangıcında, geliriyle ancak ailesini geçindirebilen basit ve genç bir tarihçi olduğu da bir gerçek. Bugün ise hali vakti yerinde bir yaşam sürmenin ötesinde bir mültimilyoner... Bu nasıl olabiliyor? Tekrar

ediyorum ki bunu söylerken asla paranın onun hesabına aktığını söylemek istemiyorum. Ama siyasi önderlerin, kariyerlerinin sonunda, başlangıçtakinden daha fakir olmadıkları da şüphe götürmez. Craxi[1] vakasında da durum bu değildi.

Bununla birlikte, bu çekincelerin karşısına, özellikle İtalya'da, sıklıkla konan argümanı biliyorsunuz. Partiler demokrasinin ya devlet ya da başka biri tarafından ödenmek zorunda olan parasal bir maliyeti olduğunu söylüyorlar.

Hiç şüphesiz kamusal finansman bu konuda ehveni şer olan seçenek. Hatta şunu da eklemek istiyorum ki partilerin geleneksel ödevleri –siyasi müzakereyi yürütmek ve parlamentoda uygulamaya koymak– demokrasi açısından temel bir önem taşır. Böylelikle demokrasinin partiler olmaksızın daha iyi işleyeceği yolundaki teze katılmıyorum. Ama burada tam anlamıyla yeni fenomenlerden, parti kavramının yalnızca adını muhafaza eden aygıtlardan bahsediyoruz. Bunların rolü giderek daha çok, belirli kişi gruplarını ikti-

1 Bettino Craxi (24 Şubat 1934 – 19 Ocak 2000): İtalyan Sosyalist Partisi lideri ve İtalya'nın ilk sosyalist başbakanı olarak 1983-1987 yılları arasında bu görevde bulunmuş olan politikacı. 1992'de Temiz Eller (*Mani Pulite*) Operasyonu çerçevesinde savcı Antonio di Pietro, İtalyan Sosyalist Partisi'nin finansal kaynaklarını araştırırken Craxi'nin üvey kardeşi olan Milano Belediye Başkanı Paolo Pillitteri'yi mercek altına alır. Araştırmalar sonucu Craxi'nin Milano metrosunun yapımı sırasında bir rüşvet sistemi kurduğu ortaya çıkartılır. Tahkikat derhal genişletilerek diğer şehirlere de yayılır ve sonuçta bütün bir siyasiler sınıfının bu olaylarla ilgili olduğu anlaşılır. Rüşvet sistemine bulaşmamış hiçbir parti yoktur. Nitekim Bettino Craxi de savunmasında suçsuz olduğunu iddia etmek yerine bütün siyasi partilerin mali kaynağa ihtiyaç duyduklarını ve kendi partisinin de bu yolla 93 milyon liret elde etmiş olduğunu belirtir. Craxi'nin savunma taktiği suçsuzluğunu iddia etmek yerine herkesi suçlamak şeklinde tezahür etmiştir. Bettino Craxi bu olaylar sonrasında kendi yerinde olan herkesin aynı şekilde davranacağını iddia ederek özür dileme yoluna gitmemiş ve İtalya'da rüşvetin sembolü haline gelmiştir. Hakkındaki yargılama sürerken 1994 yılında Tunus'a kaçarak deniz kıyısındaki villasına yerleşmiş ve gıyabında verilen 28 yıllık hapis cezasının bir gününü dahi hapiste geçirmemiştir. –*çn*

dara getirecek bir araca inhisar ediyor. Eğer ödevleri buysa, bu makinelerin, kamusal kaynakların idaresinde olduğu gibi rapor sunma ilkelerine tabi kılınmalarını, güvenilir ve saydam bir mali temele oturtulmalarını ve finansmanlarının katı denetim kurallarına bağlanmasını arzu ediyorum. Bu aygıtlar mutlaka denetim altına alınmak zorunda.

ANTİPOLİTİK

Hem demokrasiye dışarıdan yöneltilen tehditlerden hem de demokratik sistemin içinde pusuda bekleyen birçok tehlikeden bahsettik. Ama temsili rejim sistemi için daha çetin ve fesat bir tehdit daha var: Giderek daha sık karşımıza çıkan popülist [halk yardakçısı] siyasal önderler.

Popülizm, diktatörlüklerin ve totaliter sistemlerin ayırt edici niteliklerinden biri. Bu kavram günümüzde demokrasi içinde de kurumsallaşarak otoriter demokrasi biçimlerini ortaya çıkarabilir mi?

Bunu söylemek zor. İki yanı keskin bir kavram olduğu için değil. Biri için popülizm [halk yardakçılığı] olan, başka biri için demokrasi olabilir. Her ikisi de belli ölçülerde halka dayanır. Yunan "*demos*"u ile Latin "*populus*"u son tahlilde tam olarak aynı anlama gelir. Bununla beraber, parlamento ve demokratik müzakere filtresi olmaksızın halka doğrudan başvurunun kolayca popülizme dönüşebileceğini ve bu nedenle popülist önderler tarafından istismar edilebileceğini söylemek mümkün. Bu önderler kamuoyunun birçok konuda çoğunlukla yüzeysel ve yüzer gezer olması olgusundan yararlanıyorlar.

Sohbetimiz boyunca bugün şayan-ı teessüf bulduğum en büyük kayıplardan birinin, demokratik fikir mücadelesi konusundaki eksiklik ve büyük sorunlar hakkında bilgi bakımından zengin ve vakur bir tartışma açığı olduğunu birçok kez söyledim. Geleneksel demokraside parlamentoların ödevi burada yatıyor. Ama parlamentolar ne kadar zayıflar

ve bu rollerini ne kadar yitirirlerse böylesi demokratik bir tartışma için şans da o kadar azalır ve yeni aracılar, haklı bir sebebe dayanmayan bir gücü o denli temellük ederler. Popülistler müzakereyi es geçmek ve halkta zahiri ya da hakiki, az ya da çok derin duygular yaratmak amacıyla bu süreci bilinçli olarak hızlandırırlar.

Antidemokratik bir politikanın temeli her zaman buydu: Halkı kendi kaderini tayin hakkından yoksun kılmak için kendi haklarına karşı kullanmak. Parlamentoların ve partilerin aracılık rolünün zayıf olduğu zamanlarda özellikle büyük bir iğvaya kapılınır. Demokrasinin zayıf olduğu, içinde bulunduğumuz durumda aşırı uçtaki popülist hareketlerin bu kadar az başarı kazandıklarını –belirli ölçülerde– hâlâ söyleyebildiğimiz için şanslıyız. Le Pen hareketinin çok zayıf olduğu ortaya çıktı, Haider'inki de çöküşte gibi görünüyor. Bossi de büyük zorluklar içinde ve seçmenler nezdindeki gücünden çok, koalisyon politikası sayesinde hükümete girdi.

Demokrasinin otoriter bir geri adım atması gibi bir tehlike görüyor musunuz?

Daha şimdiden buna ilişkin birçok örnek var. Amerika'da bu tehlike daima söz konusuydu. Ama şu anda en ilginç iki örnek Avrupa'da; bunlar, İtalya ve Büyük Britanya. Bugün İtalya'da açıkça popülist eğilimler taşıyan, partilerden ve parlamenter müzakerelerden haz etmeyen ve meşruiyetini doğrudan halktan almayı tercih eden bir önder iktidarda. Kişisel arka planı tamamen farklı olsa da Blair, birçok açıdan aynı şekilde davranıyor. O da seçim mücadelesi sırasında yürütülen tartışmalara değer vermediği gibi –ki Berlusconi gibi o da bu tartışmalardan kaçınıyor– parlamentoya da değer vermiyor; o da yüzleşmeyi ve can sıkıcı soruları kabul edilemez nitelikte kişisel bir saldırı olarak telakki ediyor. Her iki önder de meşruiyetlerini demokratik kurumlar

sayesinde değil de, doğrudan halk aracılığıyla elde ettiklerini düşünüyor ve ona göre davranıyor.

Bu durum, mevcut siyasal önderlikten bir medya şöhreti yaratmak –ki medyada popülarite siyasal programlardan daha önemlidir– yolundaki yaygın küresel eğilime tekabül eder. İktidara gelmek için bu popülarite insafsızca istismar edilir; bu, "kullan-at politikası" ["*Wegwerfpolitik*"] olarak adlandırdığımız olgu için tipik bir örnektir. Bu, "gizlice yaklaşan otoritarizm" olarak tanımlamak istediğim olguya yol açan riskli bir durumdur; siyasi bir önderin iktidara geldiği veya demokratik hakları sınırlayan yasaların çıkarıldığı anda birdenbire meydana gelen bir durum değildir. Burada söz konusu olan, insanların, kararların parlamenter müzakereler sırasında değil, daha az saydam ve güçlü bir biçimde kişiselleşmiş bir usul izlenerek alınmasını, seyri esnasında yavaş yavaş kabul ettikleri çok daha ağır işleyen bir süreçtir.

Totalitarizm ile otoritarizmi açıkça birbirinden ayırmak zorundayız. Totaliter popülizm iktidara gelmek için geçmişte benzer yöntemleri –televizyondan çok radyoyu– mümkün olduğunca kullandı; ama bu araçları halkı susturmak için değil, örgütlemek ve harekete geçirmek, sevinç nidaları atarak yürümesini sağlamak için kullandı. "Totalitarizm" kavramı, gerçekte İtalyan faşizminin bir icadıdır; en azından ilk aşamasında, Alman nasyonal-sosyalizmi tarafından da kullanılmıştır. Siyasi hedef, uygun adım yürüyen üniformalı öndere taraftar sağlamayı güvence altına almaktı.

Bugün olanın bununla hiçbir ilgisi yok, bilakis bundan tamamen farklı. –Bir önderin ya da bir *nomenklatura*'nın– çabası, kararları mümkün olduğunca her türlü denetimin ötesinde almaya ve bunu, [bu gibi meselelere] esas itibarıyla ilgi duymayan, kayıtsız bir ahali karşısında yapmaya yönelik. Otoritarizm adeta protestodan özgür iradeyle feragate dayanıyor. Ve kayıtsızlığa, katılım olmamasına, parlamento,

muhalefet partileri ve bağımsız medya gibi eleştiri ve protesto kurumlarının zayıflığına dayanıyor. Birçok ülkede bir siyasi önderin güncel popülaritesinin politika konusundaki kolektif ilgisizlikle ne kadar bağlantılı olduğunu görmek mümkün. Kayıtsızlık illa insanların seçimlere katılmaması anlamına gelmiyor. Kamusal meselelerin idaresinin bilgiye dayanan, daimi denetiminden feragat ettikleri anlamına geliyor.

Bu eğilim beni çok huzursuz ediyor, çünkü bu eğilimin içinde, son tahlilde demokratik söylemin dilinin tutulmasına yol açabilecek uzun vadeli bir fenomen görüyorum. Giderek daha sıklıkla "demokratlardan yoksun demokrasiler" olarak tanımlanabilecek toplumlarda, yani vatandaşların yurttaşlık ödevlerini yerine getirmedikleri toplumlarda yaşıyoruz. Ancak ağzını açarak kendini dile getirmek –illa bir parti üyesi ve profesyonel siyasetçi için değil– [herkes için] bir yurttaşlık ödevi. Liberal bir düzende ve bir demokraside yaşamak gibi büyük bir ayrıcalığın bilincinde olmalıyız, hem herkese hem de özgürlüğe yönelik en ufak bir tecavüze karşı uyanık olmalıyız. Bir demokrasi herkes tarafından paylaşılan demokratik bir uyanıklık kültürü olmaksızın yaşayamaz. Otoriter bir düzen iktidardakiler için hayatı fazlasıyla kolaylaştırırken, demokratlardan oluşan bir demokrasi onlar için hayatı zorlaştırır. Ve otoriter bir düzen tam da bu amacı izler. Hatta seçimler, İngiltere'deki son seçimlerin gösterdiği gibi, hemen hemen anlamsız bir araca da dönüşebilir. Yaygın bir memnuniyetsizlik ve tenkit duygusu [*Gefühl von Kritik*] hâkim olsa bile, lakayt bir halet-i ruhiye karşısında seçim kazanmak siyasi liderlik için kolaydır. Böylelikle, iktidar mevkiinde bulunanların yeni otoriter eylemlerine adeta davetiye çıkarılmış olur ki bu durum demokratik kültürün çöküşünü hızlandırır. Şeytani bir döngü... "Demokratlardan yoksun demokrasiler" hiç şüp-

hesiz yeni ve nahoş bir gelişmenin başlangıcını oluşturuyor.

Yine de demokrasinin sıkıcı olmasının iyi olduğunu dile getiren görüşler de var; çünkü, diyor bu görüş sahipleri, bu durum, insanları seferber olmak zorunda bırakacak –iç ve dış– gerçek anlamda hiçbir tehlikenin olmadığı anlamına gelir.

Seferberliği asla tavsiye etmek istemem; hele toplumsal yaşamın büsbütün politize edilmesini hiç... Tam tersine, evvelce söylediğim gibi, eğer politika kamusal yaşamın tüm alanlarına sızacak olursa bu, totalitarizmin yalnızca başka bir yüzü olur. Demokrasiyi savunmak için adını andığım "burjuva toplumu"ndan bahsederken, esas itibarıyla politik veya tarafgir olmayan etkinlikler ve topluluklar ağını düşünüyorum. Tarihsel araştırmalar seçimlere çok yüksek oranda katılımın, demokrasinin gücünden çok, içinde bulunduğu krize delalet ettiğini gösteriyor. Hem seçimlerden hem de politikadan uzak durmayı tamamıyla meşru buluyorum.

Yine de aktif yurttaşlardan oluşan bir toplum güçlülerin davranışlarına esas itibarıyla karşı koymak zorunda iken, demokratik kayıtsızlığın bunları zımnen hoş gördüğü ve onayladığı apaçık ortada. Tetikte duran ve demokrasinin krize girmesi durumunda sesini duyuracak uyanık yurttaşlara ihtiyacımız var. Halkın sesi demokratik koşullardan biridir ve eğer bu ses susacak olursa, kendisine başvurmak zorunlu olsa dahi, artık sesini duyuramayacağı bir durum kolaylıkla ortaya çıkabilir.

Böyle bir kayıtsızlık, örneğin profesyonel politikacı değil, "quereinsteiger"[1] olan siyasi önderlerin iktidara gelmesine izin verilmesi dolayısıyla ortaya çıkabilir.

Siyasi üşengeçliğin sonuçlarından biri, tek ihtiyaç duyulan şey yalnızca Bologna Üniversitesi'nden Prodi adlı birini veya Berlusconi adında televizyon imparatorluğu sahibi

1 Başka bir alandan gelip (buradaki bağlamda politikada) hızlı bir kariyer yapan kişi; bir nevi alaylı. –çn

olan bir aristokratı iş başına getirmektir, çok geçmeden her şey daha iyi olacaktır, şeklindeki giderek yaygınlaşan kanaattir. Bence bu büyük bir yanılgıdır. Ekonomi profesörleri ve girişimciler politikanın yollarında ilerlemeyi öğrenemezler demek istemiyorum. Ama politikanın kendi yasaları vardır. Siyasi bir eleştirmen olarak popülarite kazanmış olan dışarıdan biri diğerlerinden daha iyidir şeklindeki ümit bana kalırsa yanıltıcıdır. Berlusconi'nin başbakan olarak ilk görev süresinde başarısız olmasının nedenlerinden biri, hiç şüphesiz, bir girişimci olarak o ana dek izlediği yolu politikaya aktarma stratejisinin yeterli olacağını kabul etmesiydi. Bu strateji alenen başarısızlığa uğradı ve ikinci görev süresinde neler olacağını görmek ilginç olacak. Politika mesleğinin neleri gerektirdiğini bu aralar daha iyi anladığını sık sık duyuyorum. Umarım doğrudur.

Çünkü politika, her şeyden önce kararları gerekçelendirme zorunluluğudur. İşadamları bir hissedarlar topluluğu karşısında bunu yapmaya alışık değiller; "demokratik" Anglosakson kapitalizminde de aynı durum söz konusu. Politikada ise gerekçelendirme hoşa gitmese, bir zorunluluk olduğu anlaşılamasa ve boşa harcanmış bir zaman olarak görülse de emredici bir nitelik taşır. Politika ikna ve müzakere aracılığıyla eylemde bulunmak anlamına gelir, buyruk aracılığıyla değil... Bu, özellikle Avrupa için geçerlidir. Amerika'da seçilmiş olan başkan, iktidara geldiği zaman bir yığın insanı işten çıkararak yerlerine kendi davasını savunan ve çoğunlukla kişisel bağımlılık ilişkisi içinde olduğu sadık kişileri getirir. Buna karşılık, Avrupa'da devlet aygıtı hükümetin kararlarını uygulamaya koyan birçok bürokrat aracılığıyla işler ki politikayı açıklama ve kararları anlaşılır kılma gibi cebri bir zorunluluk buradan doğar. Bu sürecin politika dışından gelenlerde sabırsızlığa ve rahatsızlığa yol açtığını gözlemliyorum. Ta ki fikirlerini uygulamaya koy-

mak için aslında ihtiyaç duyacakları kişilere saldırarak hayal kırıklıklarını ve iktidarsızlık duygularını giderene dek... Yani siyasi sürecin bir hukuk devletinde tamamen meşru olan başka özgül veçheleri de var: Bilhassa her türlü eylem ve işlem sırasında bir "*outsider*"ın aldırış etmeyeceği hukuki sınırlara, hatta anayasal zorunluluklara bağlı hareket etmek mecburiyeti...

Berlusconi'nin demokrasi için bir tehdit oluşturduğuna inanıyor musunuz?

Objektif açıdan bakınca, evet. Her ne kadar ilerleme hırsının onu klasik, meşru ve meşhur bir başbakan olmaya yönlendirdiğinden emin olsam da... Özellikle, eğer uzun bir süre iktidarda kalmak istiyorsa –ki böyle bir planı olduğu açık– bunun için gayret sarf edeceğine inanıyorum. Bıçağın keskin yüzü üzerinde hareket ettiği için Berlusconi'nin çok ilginç bir vaka olduğunu söyleyebilirim. Onu demokrasi için tehdit haline getiren şey, iradesinden ziyade doğası, çünkü bu doğa onu, siyasi bir önder ve medya çarı, hatta onsuz varolamayacak bir partinin sahibi olarak oynadığı ikili rolü istismar etmeye zorluyor. Öte yandan popülizm eğilimini, ilerleme hırsını ve İtalya'da ve İtalya dışında güvenilir bir demokrat önder olarak kabul görme zorunluluğunu karşılıklı olarak sürekli tartmak zorunda kalacak. Bu tehlikeli muğlâklık, bir yandan iktidarda kalmak isterken, aynı anda halk ile iktidar arasındaki titiz bir aracılık aygıtını kontrol etmek zorunda kalması olgusundan kaynaklanıyor: Kendi medya imparatorluğunu. Bana kalırsa bu durum, liberal düzenle tam anlamıyla çelişiyor. Liberal bir düzende hukuk devletinin, yani iktidarı denetlemeyi ve son tahlilde barışçı bir değişim imkânını garanti altına alan kuralların mevcudiyetinin belirleyici bir unsur olduğuna inanıyorum. Bağımsız medya, daha önce gördüğümüz gibi, bu süreçte yer alan önemli bir araç. Bu nedenle, bu iki rolün birbirine

karışmasını önleyecek normlar olmak zorunda. Bu, özel ve İtalya'ya özgü bir sorunu ortaya koyuyor. Çünkü eğer bu kurallara uymak için kurallara ve araçlara sahip olmaya o kadar acilen gerek varsa, yargı organı ve bu organın bağımsızlığı daha da büyük bir önem taşıyor. Bu bağımsızlık olmaksızın özgürlük de olamaz. Demokrasinin zayıfladığı bir dünyada hukuk devleti –yasanın egemenliği– özgürlüğün son kalesi haline gelir.

Berlusconi birçok açıdan Avrupa'da yeni ve daha önce hiç varolmamış bir fenomen. Başka yerlerde taklitçilerinin ortaya çıkacağına inanıyor musunuz?

Avrupa'nın başka ülkelerinde de benzer bir şeyin görüldü hesaba katmamazlık etmeyelim. Geçmişte de siyaset ve iş dünyasındaki mevkilerin birbiri ile bütünleştiği oldu ve kimi zaman siyasi açıdan önem taşıyan ticari kuruluşlar da söz konusu oldu. Örneğin, birçok gazetenin yayımcısı ve sahibi olan Lord Beaverbrook, Churchill hükümetinde bakan olarak görev yaptı. Yani Avrupa'daki hiçbir ülkenin böyle bir tehlikeden masun olmadığını söyleyebilirim. Günümüzde demokratik sahne çok hareketli; o kadar ki başka yerlerde benzer gelişmelerin olmayacağı varsayılamaz. Tabii, *ticari kuruluş* var, ticari kuruluş var. Sorun bir politikacının zengin olup olmaması değil. Zengin biri de seçimlerde aday olma hakkına sahiptir. Sorun daha ziyade, bu zengin kişinin ekonomik çıkarlarının kamusal uzama temas ederek demokratik süreci etki altında bırakıp bırakmadığı noktasında düğümleniyor.

O halde, hükümetin işlevini, bir medya girişimcisinin mevkiinden ayrı tutmayı önemli buluyorsunuz. Bu nasıl olacak? Kolay değil. Örneğin, "blind trust"[1] sistemi, girişimci ve siya-

1 "*Blind trust*", bir malvarlığının bir tenfiz memuru veya bir vekâletname ile vekil tayin edilen kişilerin idaresine bırakıldığı ve intifa hakkı sahiplerinin malvarlığı hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadıkları bir nevi mutemetlik kurumu anlamına gelmektedir. –*çn*

si önder, başka biri tarafından gözetilse bile, çıkarının nerede yattığını her zaman bileceği için İtalya'da uygulanabilir nitelikte değil.

Berlusconi vakasında yanıt görece kolay. Berlusconi medya araçlarının sahibi ve bu nedenle tatmin edici, olası tek çözüm, siyasi görevi ile girişimci çıkarlarının birbirinden tam anlamıyla ayrılmasından ibaret. Yani sahip olduğu tüm kuruluşların satılması ve firmalar üzerindeki nüfuz yetkisinden feragat etmesi gerekir. Bütün bir medya seti Berlusconi'yle uzaktan yakından hiçbir ilgisi olmayan yeni bir mal sahibine devredilmek zorundadır. Burada söz konusu olan, kamusal çıkarın bireysel çıkara üstünlüğü. Çünkü şurası açık: Medya kamusal yaşamda, örneğin, otomobil endüstrisinin tersine (İtalya'da özellikle mühim olan bir örnek) özel bir rol oynuyor. Otomobil üreticisi örneğinde "*blind trust*"ın hâlen bir işlevi olabilse bile, bu çözüm Berlusconi örneğinde geçerli değil. "*Blind trust*"ın yanında başka birçok olasılık var. Büyük Britanya'da son yıllarda kamusal yaşamda ahlâk üzerine verimli bir tartışma yürütülüyor. Westminster bu tür sorunları araştıran önemli bir komite oluşturdu; hakkını vermek gerekir, bu komite çok önemli ve çalışmalarına genel olarak büyük bir değer veriliyor. Bununla *ad hoc* kurumsal düzenlemeler bulunabileceğini söylemek istiyorum; yeter ki istensin.

Berlusconi vakasında demokrasi ile hukuk devleti arasında yer alan ilginç bir çıkar ihtilafı (eğer böyle ifade edilebilirse) ile karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Çünkü onu seçmiş olanların bu konu hakkında görüşlerini beyan etmiş oldukları, kendisini akladıkları ve meşru kıldıkları, Berlusconi tarafından ileri sürülen argümanlardan biridir. Hangi erk, çoğunluğun yasasından güçlü olabilir?

Tam da bu nedenle hukuk devletinin özgürlüğün son kalesi olduğuna inanıyorum. Buna benzer vakalara başka yer-

lerde de rastlandı. Chirac örneğin, onu dava etmek isteyen yargıçlara aynı şeyi söyledi: "Siz kim olduğunuzu sanıyorsunuz? Ben, beni bu cumhuriyetin başkanı olarak seçmiş olan halk iradesinin ifadesiyim." Clinton aşağı yukarı aynı taktiği denedi ama Amerika'daki başkanlık modelinde özel prosedürlere yer verildiği için sonunda bunlara boyun eğmek zorunda kaldı. Seçilmiş olan önderliğin, kendisini yasaların üzerine koymasını hiçbir durumda onaylayamam. Şuna benzer bir şey söylenecek olsaydı hiç şüphesiz kabul etmezdik: "Pekâlâ, madem beni seçtiniz, ortaya koyduğunuz iradeyi seçimleri lağvetmek yönünde yorumluyorum." Böyle bir gelişmeyi asla kendimize yedirmemeliyiz. Hangi makamı işgal ederse etsin ya da seçmenler tarafından kutsanmak her ne kadar kendisine nasip olmuş olursa olsun, herkesin yasaya tabi olması liberal düzenin kalbidir. Seçilenler ve yönetenler için özel denetim ve tahkikat kuralları kabul edilebilir ama Birleşik Devletler'de olduğu gibi *impeachment*[1] ile mümkün kılınmış bir ceza prosedürünün düzenlenmesi de daima olasılık dâhilinde olmak zorundadır. Kimse yasanın üzerinde yer alamaz. Demokrasi, rotasından ne kadar çok saparsa, hukuk devletini savunmak o kadar önem kazanır.

Ama bu, seçilmiş bir organ olmayan yargının kendisini seçilmiş olan yürütmenin üstünde konumlandırdığı anlamına geliyor.

Böyle bir tehlike var. Ama bu beni özellikle huzursuz etmiyor. Çünkü kendi iktidarını kötüye kullanması halinde yargısal gücün sınırlandırılması, bu güce sekte vuranların gücünü sınırlandırmaktan son tahlilde daha kolay.

1 ABD, İngiltere, Almanya, Avusturya, Brezilya, Rusya, Norveç, Romanya vb. birçok ülkede, bir hükümet yetkilisinin görevine son verilmesi sonucunu doğuran ve yasama organı tarafından yürütülen spesifik bir cezai sorumluluk mekanizmasının ilk adımı. İkinci adım *conviction* olarak adlandırılır. –*çn*

ETİK

Çoğunluk ilkesine dayanan demokratik karar alma süreci genel olarak kamusal çıkar konusuyla, yani kolektif bir avantaj yaratabilmek için yurttaşların özgürlüklerini sınırlandırmayı öngören bir toplum sözleşmesi alanıyla ilgili.

Ama yasama organı bireyse! özgürlükler alanına müdahale ederse ne olur? Bu soru doğa bilimlerindeki ilerlemeyle ve yeni teknolojinin sunduğu olanaklarla birlikte giderek artan bir güncellik kazanıyor. Söylemek istediğim şu: Eğer günün birinde mavi gözlü erkek ikizlerim mi, yoksa koyu gözlü bir kızım mı olacağına karar verebilecek olursam, parlamentonun seçim özgürlüğümü kısıtlamak konusunda ne gibi bir hakkı olabilir?

Bu son derece çetin ama çok da güncel bir soru.

Vergilerin arttırılması mı, yoksa azaltılması mı gerektiği hakkında yürütülen bir tartışma, bir demokraside farklı görüşlerin ve çıkarların birbiriyle çekiştikleri bir mesele olarak kabul edilir. Kim bu tartışmanın sonunda yenilgiye uğrarsa azınlıkta kaldığını kabul etmek zorundadır; kaybedenlerin temel haklarına halel gelmez. Böylece normal demokratik prosedürün hakkı verilmiş olur.

Ama söz konusu olan, bilimin unsurlarının da oyuna katıldığı etik bir ikilem ise durum çok daha çetin, hatta demokrasinin geleneksel mekanizmalarına göre hareket etmek ve çoğunluk ilkesini uygulamak için uygunsuzdur. Bunun vahim ve benim gibi demokrasi ilkesini savunan biri için alışılmadık bir durum olduğunu biliyorum. Ama insan klonları ile ilgili bir kararın "yüzde 50 artı bir" gibi bir parla-

mento çoğunluğu tarafından alınamayacağına inanıyorum. Açık konuşmak gerekirse, diyelim ki yüzde 75 gibi daha büyük bir çoğunluğu dahi yeterli bulmuyorum. Çünkü bu durumda azınlık kökten farklı bir konumu savunmakta ve temel bir insan anlayışı ve temel insan hakları söz konusu olduğu için özel bir korumayı hak etmektedir.

O halde ne yapmalı? Şu anda buna ilişkin tastamam ve genel kabul görmüş bir yanıt yok. Elbette bir karara varılmak zorunda kalınacak. Çünkü eğer bireylere, araştırma merkezlerine ve endüstriye yetki verilecek olursa, merkezi hükümetin gen teknolojisi alanındaki araştırmaları mali açıdan desteklemediği, ama aynı zamanda özel yükleniciler [*private Träger*] ve kurumların yapmaya izinli oldukları şeyler konusunda herhangi bir düzenleme de getirmediği Birleşik Devletler'in durumuna düşülmüş olunur. Burada şu soruyu sormaya cüret edebiliriz: Bilim özgürlüğü, teknik olarak mümkün olan her şeyin yapılmasına izin verilecek denli geniş mi?

Bu soruyu İngiliz parlamentosunda ayrıntılı bir biçimde tartışmak zorunda kaldım; orada yürütülen tartışma, embriyonal kök hücreler üzerindeki araştırmalara izin verilmesi mi, yoksa verilmemesi mi, eğer verilirse hangi sınırlar dâhilinde verilmesi gerektiği hakkındaydı. Sizin de bildiğiniz gibi, kamunun bu araştırmalar bağlamındaki çıkarı Parkinson, Alzheimer vb. gibi bugün iyileştirilemeyen bazı hastalıklarla başarılı bir biçimde mücadele etmenin gelecekte mümkün olabilecek olmasında yatıyor. Burada devletten, içlerinden insan yaşamının gelişebileceği hücreler üzerinde araştırma yürütülmesi için izin istenmektedir. Ben Lordlar Kamarası'nda bu sorunun siyasal, ticari, bilimsel ve etik içerimleriyle meşgul olan ve bu gelişimin kabul edilebilirliği hakkında bir rapor aleme almış olan bir komitenin üyesiyim. Böyle önemli bir sorunda geleneksel parlamen-

ter prensiplere uygun bir yöntem izlemenin, yani sorunu seçilmiş halk temsilcilerinin yer aldığı Avam Kamarası'na iletmenin ve sonra bu temsilcilerin konu hakkında oylama yaparak yasa çıkarmalarının yanlış olacağı kanısına vardım. Hayır, bu konu başka bir hal tarzı ve farklı türde bir müzakereyi gerektiriyor. Bu nedenle sorunuzun dayandığı varsayımı kabul etmiyorum: Açıkçası burada söz konusu olan kamusal bir çıkar ve bu sorunları, bireysel özgürlük adına kamusal müzakerenin dışında bırakmak, ABD örneğinin bize gösterdiği gibi, hiçbir çözüme ulaştırmaz. Tam tersine daha geniş, daha uzun süreli ve özel çıkarların etkisinden masun bir müzakereye ihtiyaç var.

Ancak burada aynı zamanda sağduyuya, yani her yurttaş için anlaşılabilir olan konulara ilişkin kararlara dayanan geleneksel demokrasi için bir güçlük yatmaktadır. Yani ben, bu konulara ilişkin "bilgiden zengin bir müzakere" talep ederken tamamen farklı bir şeyi kastediyorum. Sağduyu, erişkin hücrelerin kullanımının embriyonal hücrelerin kullanımı kadar etkin olup olmadığı hakkında bir şey söyleyemez. Bu konuda bir fikir sahibi olabilmek için bu araştırma alanında faaliyette bulunan bilim adamlarını veya en azından bu konudaki tekniklere ve amaçlara vâkıf olan kişileri sorguya çekmeliyiz. Aklıselim, bizi ne etik içerimleri tam anlamıyla idrak etmeye götürür, ne de bu ikilemin temelinde yatan soruya bir yanıt verir: "İnsan onuru nerede başlar?" sorusuna. Bilim adamlarının "*totipotent*" [her şeye kâdir] olarak tanımladıkları, yani olası her yönde farklılaşabilme yeteneğine sahip olan ilk hücrelerden itibaren mi? Ve gelişimlerinin hangi noktasında kendi içlerinden gerçek anlamda insan yaşamını ortaya çıkaracak kadar farklılaşıyorlar? Bu hücrelerle uğraşırken de bireyin dokunulmazlığı ilkesini hesaba katmak zorunlu mudur? Bu sorulara bir yanıt vermek çok zor ve yanıt muhtemelen demokratik karar

alma yollarından farklı bir yol izlemeyi gerektiriyor.

Bu nedenle, bu tür sorunlarda Lordlar Kamarası gibi seçilmiş olmayan heyetlere güvenmenin en iyisi olacağını düşünüyorum. Çünkü lordlar, kendilerinden birkaç yıl içinde hesap soracak seçmenlere sahip değil ve siyasi partiler onlara bu sorunlar hakkında nasıl karar verecekleri konusunda hiçbir talimatta bulunmuyor veya emir vermiyor; bu nedenle, vicdan özgürlüğüne sahipler. Ayrıca bu heyette bu konu ile uzun süredir ilgilenen birçok kişilik var. Piskoposlar ve araştırma yapan veya yapmış olan bilim adamları kadar, ilaç endüstrisinin konuya bakış açısını bilen ve bunu temsil eden kimseler de var.

Seçilmemiş bir topluluğa ayrıcalık tanımak pek demokratik gözükmeyebilir. Ama bunun gibi etik ikilemler, John Stuart Mill'in parlamentolar ve temsili devlet hakkında kalem oynattığı ve "sağduyuyu" demokratik müzakerenin kutup yıldızı mertebesine yükselttiği zamanlarda düşünülebilir olanın ötesinde kalıyordu.

Almanya örneğin, parlamenter bir araştırma komisyonu oluşturdu, ama aynı zamanda uzmanlardan oluşan ve doğrudan hükümete rapor sunan bir ulusal etik konseyi kurdu. Gelecekte, teknolojik açıdan gelişmiş bütün ülkelerin yeni ve benzer kurumlar –seçilmiş olan parlamentodan bağımsız olmakla birlikte kamuoyunun güvenini haiz ve üzerinde iyice düşünülmüş, tarafsız kararlar alabilecek bir tür "etik senatosu", – tesis etmek zorunda kalacaklarını da eklemek istiyorum. Çünkü müzakere ne kadar önemli olsa da her şey demek değil; sonunda bir karar alınmak zorunda. Etik sorunlarda yasama organına doğrudan değil, dolaylı bir yolla başvurmalıyız, demek istiyorum; demokratik kararın kamusal ilgiyi müzakereler yoluyla karara ulaştıracak zorlu patikaları için yeni çözümler denemek zorundayız.

İtalya, Fransa ve Almanya'dakine benzer şekilde Büyük

Britanya'da da terapötik (sağaltıcı) klonlara karşı en güçlü itirazlar Katolik Kilise cephesinden geliyor. Size göre, dinsel bir inanç veya ahlaki bir kanaat demokratik bir müzakerede bağlayıcı olabilir mi? Demokrasi etik bir "non possumus"u [reddi] dile getiren bir azınlığı, ne kadar küçük olursa olsun hesaba katmak zorunda mıdır?

Daha önce söylediğim gibi, bu alandaki çoğunluk kararlarını genel olarak rahatsız edici buluyorum. Ancak öte yandan gerekli kararlara da ulaşılmak zorunda ve bu kararlar asla oybirliği ile alınamayacak. Burada terapötik klonlardan bahsediyoruz. Ama bir an için Hollanda'da çıkarılan ötanazi yasası dolayısıyla ortaya atılan soruna bakalım. Ben olsam, bu durumda yasa hükümleri son derece sınırlayıcı oldukları ve insan yaşamını kısaltmaya ilişkin karara, ancak bu hayat sona ermek üzere iken, eğer hastalık iyileştirilemez ise, eğer iki doktor bu kararı onaylarsa ve eğer hasta acı çekiyor ve bu karara muvafakat ediyorsa cevaz verildiği için ötanaziden hiç bahsetmezdim. Yine de, böyle bir yasanın da, az önce belirttiğim gibi, çok geniş bir düzlemde ve ustaca tartışılmış olmasını dilerdim; bir partinin kendisini Hıristiyan olarak adlandırdığı için "hayır" oyu verdiği, bir başkasının kendisini liberal olarak adlandırdığı için "evet" oyu verdiği parlamenter bir oylama fikri beni ikna etmiyor.

Binaenaleyh, bu tür müzakereleri politize etmek bana yanlış geliyor. Bilhassa bilim ve teknik, tartışmanın sınırlarını sürekli genişlettiği için değil. Hollanda'da bu son derece temkinli yasa henüz çıkarılmıştı ki, kendi hayatına ve çektiği acıya ne zaman son vermek istediği kararını hastanın kendisinin almasına olanak tanıyan bir "intihar hapının" dağıtılması teklifi geldi. Burada olan şudur: Sınırlayıcı bir yasal norm üzerinde uzlaşıldığı anda bu yasanın "numarasını büyütme" yönünde bir baskı gelmektedir; bunun için teknik olanaklar halihazırda mevcut çünkü. Çok uyanık

olmak zorundayız. Ve mümkün olan her şeye izin verilemeyeceğine ilişkin kamuoyunda derin bir biçimde kök salmış olan duyguyu görmezden gelmemeliyiz. Bana kalırsa etik sorunlarda küçük fakat önemli bir azınlığın, çoğunluğun koyduğu yasa tarafından yenilgiye uğratılamayacağı alanları tanımlamalı, sınırları saptamalıyız. Bu azınlık, kamuoyunun yüzde 10'unu oluştursa dahi...

Ama sorun bununla asla çözülmüş olmuyor. Burada söz konusu olan, fevkalade uzun vadeli konular. Terapötik klonlara dönelim. Bazı ülkeler "hayır" diyorlar belki. Ama bu ülkeler kendilerine yakın veya uzak diğer ülkeler "evet" derken ne yapacaklar? Eğer başka bir devletteki tıbbi araştırmalarda Alzheimer'e karşı bir ilaç bulunacak olursa ne olacak? Etik açıdan haklı bulmadığımız araştırmalar sayesinde elde edilmiş olan bu ilacın ithalatını yasaklayacak mıyız? Yasaklamanın ne anlamı olabilir?

Onlarca yıl önce, bugün arka plana atılmış olan benzer bir sorun Avrupa'da gündemdeydi: Atom enerjisi. Bazı ülkeler, atom enerjisiyle hiçbir ilgimiz olsun istemiyoruz, bu alanda araştırma yapmak ve atom bombasının gelişimine hizmet edebilecek hiçbir şey yapmak istemiyoruz, diyorlardı. Ama sonunda bu konuda farklı bir karar almış olan Fransa'dan atom enerjisi ithal ettiler. Etik sorunlar günümüzde bizi benzer bir durumda bırakıyor. Eğer biz yapmazsak muhtemelen başkaları yapacak. Ötanazi örneğinde, gelecekte Alman, Belçikalı veya Fransız hastaların kendi ülkelerinde yasak olan şeyi elde etmek amacıyla Hollanda'daki hastanelerin kendilerini kabul etmesi için yalvaracaklarını tahayyül etmek zor değil.

Bu alanlardaki uluslararası yasa koyuculuk adına mükemmel bir örnek.

Evet, ama böyle bir durumda Birleşik Devletler'in ortak kriterler formüle etmek için hazır olmayacağını tahmin

ediyorum. Herkes için bağlayıcı olan hiçbir ahlaki mercinin artık bulunmadığı bir dünyadan bahsediyoruz. Katolik Avrupa'da uzun bir süre boyunca böyle bir erk vardı: Kilise. Evrensel iktidar uzun bir süredir ortadan kaybolmuş durumda. Çok da uzun olmayan bir süre önce kürtajın katı bir biçimde yasaklandığı Katolik İrlanda'da, kendi ülkelerinin yasalarını ve kendi dinlerinin ahlak öğretisini dikkate almayan birçok genç kadın istenmeyen bir gebeliğe son vermek için Londra'ya veya diğer İngiliz şehirlerine kısa ve ucuz bir yolculuğa çıkıyorlardı. Lordlar Kamarası'nda terapötik klonlar hakkındaki tartışmalara yirmi altı piskoposun çoğu katıldı ve oylamada bir kısmı bunun lehinde bir kısmı da aleyhinde oy kullandı.

Ötanazi ile embriyonal kök hücre araştırmalarını aynı kefeye koydunuz. Ama "ölüm yardımı" örneğinde söz konusu olan, gerçek anlamda ve münhasıran bireysel özgürlüktür. O nedenle, bireyin yaşamının hangi noktaya dek korunmaya değer olduğuna karar vermek söz konusu olduğu zaman, bir azınlığın gösterdiği etik direnci bireyin özgürlüğü karşısında da göz önünde bulundurmak zorunda mıyız?

Evet, mutlaka. Çünkü bireyin özgürlüğü hakkındaki karar başkalarına terk edildiği anda, bu durumun toplumun bütünü bakımından doğuracağı sonuçların artık kontrol altına alınamayacağı kaygısı ortaya çıkar. Ve ben, bu konu hakkındaki kararı doğası gereği tarafgir ve bir partiye bağlı olan kurulların dışında almaktan başka bir olanak görmüyorum; hiç olmazsa karara öngelen müzakereleri bunun geçerli olmadığı platformlara taşımak gerekir. Bu şekilde, en azından bu konuların muazzam karmaşıklığı açısından kamuoyunda daha güçlü bir bilince ulaşabiliriz.

Bazıları bu noktaya gelebilmek için Hiroşima gibi bir şeyin olması zorunludur, diye düşünüyorlar. Çünkü ancak atom bombasının sivil bir nüfusun üzerine atılması insan

zihninin yaratabileceği tahribat hakkında bize bir fikir verdi. Bunu söylemek zorunda kalmak ürkütücü ama Hiroşima olmasaydı büyük ölçekli bir nükleer savaşın çıkması mümkündü. Sadece atom bombasının gücünü denediğimiz için, iki bin, yirmi bin veya iki yüz bin kez daha fazla tahribat yaratabilecek silahları geliştirmedik. Ancak onun sayesinde bu silahların ne kadar tahripkâr olabilecekleri hakkında bir duyarlılık geliştirebildik.

Kısa bir süre önce genetik bağlamında aynı argümanı işittim: "Bunu gerçekten isteyip istemediğimizi, böyle bir güçle donanmak isteyip istemediğimizi insanların kendi kendilerine sormaları için ancak bir felaketin insanları sarsarak uyandırması gerekir." Bu tür bir kötümserliğe karşı çıkmak güç. Bu kadar haklı öngörülere hassasiyet gösterdiğimizden uzun süredir kuşkuluyum. Çevreye yönelik tehlikeleri ele alalım. Ancak Hollanda'nın yarısı sular altında kaldıktan sonra çevre tahribatının yaşamımız bakımından doğurduğu sonuçları ciddi bir biçimde tetkik etmeye başlayacağımız şüphesini taşıyorum. Korkarım ki genetikte de durum farklı olmayacak.

Yani bilim dünyasında gerçekleşen kamusal tartışmalara güven duymuyor musunuz?

Güven duyuyorum duymasına ama bilim dünyasının dışarıdan kendisine yönelen etkilere açık olmak zorunda olduğunu düşünüyorum. Başka bir ifadeyle, daha önce adlandırdığımız gibi, bir "*etik senatosu*" kurulmasını teklif etmeye beni zorlayan temel motif bilim adamlarının kendi başlarına bırakılmamaları gerektiği anlayışında yatıyor. Bilim adamlarının kendi çıkarlarını takip etme ve kendi kanaatlerini savunma tarzlarının dogmatik ve hatta kimi zaman yanıltıcı olması ender rastlanan bir durum değil. Açık sorular sormamız bu nedenle çok önemli. Erişkin kök hücrelerin sağaltım amacı bakımından embriyonal kök hücreler

kadar uygun olup olmadığı sorusuna gerçekten çok farklı yanıtlar verilebilir. Bu yanıtlardan birinin her türlü şüpheden masun olup olmadığı sorulacak olursa, gelecek yanıt çoğunlukla, tam anlamıyla bundan emin olunmadığı ama filanca meslektaşın yaptığı deneyler temelinde bu sonuca vardığı olacaktır. Sözün kısası, yalnızca Nobel ödülünü ve bilimsel şöhreti düşünmeyen, mütemadiyen insafsızca sorular sorabilecek olan birileri olmak zorunda. Bilim dünyası bazen bir tekel gibi davranır. Tek farkı daha tehlikeli olmasıdır.

Araştırmalarını kamusal araçlarla yürüten bilim adamlarının özel teşebbüs alanında faaliyet gösterenlere göre daha güvenilir olduğuna inanıyor musunuz?

Bütün bu büyük etik sorunlarda daima ticari bir çıkarın da işin içinde yer aldığının söylenebileceğini düşünüyorum. Şurada veya burada satın alınabilecek olan bir bilim adamı her zaman vardır. Ticari çıkarlar iyice şekillenmişse, araştırma konusunu tam bu alandan seçmeye ve sonuçlarını bu çıkara en uygun şekilde sunmaya hazır bilim adamlarını bulmak kuvvetle muhtemel. Deli dana hastalığını ve şap hastalığının patlak verişini düşünün. Bu iki örnek daha ayrıntılı bir biçimde analiz edildiğinde, ticari çıkarlarla bilimsel araştırmayı birbirinden ayırmanın ne kadar önemli olduğu görülür. Eğer söz konusu olan karar vermekse, meselenin bilim mi yoksa para mı olduğunu çok açık bir şekilde bilmek isterim. Bu nedenle, özel girişim tarafından finanse edilmiş bilimsel araştırmalar açıkça, kendisini ticari çıkarların bir aracına dönüştürmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu, göz önüne almak zorunda olduğumuz bir gerçektir.

Bundan kısmen farklı bir konudan bahsetmeme izin verin. Bilimsel araştırmaya karşı ahlaki direncin meşru olduğunu söylediniz. Peki, ama eğer kendi hükümetimin siyasi sığınma

hakkı talep eden mültecilere muamele tarzına karşı ahlaki tereddütlerim varsa ne olacak? Veya bir kimsenin, partneri pedofiliden hüküm giyme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaksızın, kaç yaşından itibaren cinsel ilişkiye rıza gösterebileceğini saptayan yasalara karşı etik çekincelerim varsa? Bunlar da ciddiye alınacak ahlaki sebepler değil mi?

Daha az ölçüde. Çünkü bu gibi durumlarda Isaiah Berlin tarafından tanımlanmış olan ikileme kolayca düşülebilir: Kimin fikrinde haklı olduğuna karar vermenin imkânsız olduğu bazı durumlar vardır. Sizin verdiğiniz örneklerde bu durum daha büyük ölçüde, biraz önce bahsettiğimiz örneklerde ise daha az ölçüde geçerli.

Kastettiğim şey şu: Uluslararası göçün bir ülke üzerinde olumlu etkileri olduğunu, bir ülkenin canlılığı ve yaratıcılığının en önemli kaynağı olduğunu iddia eden politikacılar var. Buna karşılık diğerleri, uluslararası göçün, bir toplumun geleneklerini ve yaşamını, örneğin dilini, kültürünü ve dinini değiştirdiğini, hatta tahrip ettiğini söylüyorlar. Bence bu iddialar veya belli ölçülerde ahlaki duruş noktaları açıkça doğru ya da yanlış değil. Tabii bu iddiaların dürüstçe öne sürüldüğünü, bunların ardında seçim taktiğine ilişkin siyasi motiflerin bulunmadığını ve bunların popülizm aracı olarak istismar edilmediğini varsayarak söylüyorum. Bu tür durumlarda Isaiah Berlin çoğulculuk adına, bir karara varmanın mümkün olmadığını söylerdi [muhtemelen].

Pedofili örneğinde yine başka türlü bir sorunla karşı karşıyayız. Ötanazinin tersine, burada öyle kişisel ve bireysel bir alan söz konusudur ki bunun hakkında kamusal bir karara varılamayacağı söylenebilir. Ama buna karşı ileri sürülen argüman, büyüyüp gelişmekte olan birinin [cinsel ilişki nedeniyle] daha yaşlı biri ile bağımlılık ilişkisine girebileceğidir. Bu ise tamamen kamusal çıkarla ilişkili bir durumdur, çünkü öğretmenler, papazlar ve gözetimle ilgili her türlü

sorumluluğu yüklenenler gibi, bir otoriteyi kendi bedenlerinde cisimleştiren kişilerin, ellerinde bulundurdukları iktidarı kötüye kullanmaları mümkündür. Bu nedenle kamuoyu, bu konuda bir tavır almak ve yasal düzenlemeler yapmak hakkına sahip olduğu gibi, bununla yükümlüdür de.

Ben bir liberalim ve devletin salt özel meselelere karışmaması gerektiğini düşünüyorum ve bu yüzden erişkinlerin özel hayatlarında özgür iradeleri ile yaptıkları şeylere ilişkin düzenlemeler benim ilgimi çekmiyor. Ama cinsel bağımlılığa yol açan iktidar istismarı bence tamamen kamusal çıkarla ilişkilidir ve bu nedenle kamusal tartışmalara konu oluşturmalıdır.

Her halükârda şurası açık ki, kararlar geleneksel politika çizgisine tekabül etmeyen zeminlerde alınmak zorunda. Ahlaki temalarla yürütülen seçim mücadelesi fikri karşısında tüylerim ürperiyor. Öte yandan, tam da bu konular, kamuoyunu daha çok meşgul eden ve onu vergiler hakkındaki tartışmalar gibi geleneksel münakaşalardan daha çok bölen konular. O halde, gelecek seçimleri, kamuoyunun günlük durumunu dikkate almayan ve aldığı kararlarda o sırada en popüler olan bakış açısına göre kendini yönlendirmek zorunda olmayan yeni kurumlar bulmak veya mevcut olanları bu amaçla görevlendirmek zorundayız.

Ama bu kurumlar olmasa ve esaslı bir müzakere gerçekleşmese bile, bu ikilemler gündelik yaşamımızda bizi meşgul etmeye devam ediyor. Ve bunları çözmek için çoğunlukla başvurulan organ yargısal güç oluyor. Diğerinin hayatını kurtarmak için siyam ikizlerinden birinin ölümüne katlanılması gerekip gerekmediği hakkında ikizlerin anne ve babasının iradelerine aksi yönde karar veren İngiliz yargıç örneği bunu gösteriyor.

Gördüğünüz gibi, geleneksel politika bu sorunları çözebilecek durumda değil. Bu nedenle, başka türlü bir karar aranıyor; çoğunlukla da yargısal güç tarafından alınan bir

karar... Orada [yargı organında] sorunların genel olarak dikkatli bir biçimde değerlendirildiğini ve makul bir şekilde çözüldüğünü söylememe izin verin. Sizin belirttiğiniz ve kamuoyunda büyük bir sansasyon yaratmış olan örnekte verilen karar bana özellikle zor bir karar gibi gözükmemişti. Bu örnekte hatalı davrananlar, ortada tek bir canlının bulunduğu açık olduğu halde, tek bir kişinin iki parçasına çok erken bir tarihte ayrı ayrı isim veren anne ve baba idi. Yargıç için doğru karar vermek nispeten kolaydı. Bu tür durumlarda esasen, ister yargıç olsun, ister jüri, isterse bir bilirkişi heyeti, yargısal bir makama yönelmekten başka bir olasılık yok. Çünkü bir karar alınmak zorunda; hem de hızlıca. Güçlük daha ziyade, yargıçların nasıl seçilmesi gerektiği, kimler olacakları ve hangi yetkilere ve niteliklere sahip olmaları gerektiği konusundadır. Büyük Britanya'da yargıç sayısı sınırlıdır ve gerçekten bağımsız olduklarının söylenebileceğine inanıyorum. İtalya'daki yargıçların sayısı bunun on katı ama konumları ve bağımsızlık tarzları temelden farklı ve çok tartışmalı. Bu nedenle, geleceğin yargısal gücü üzerinde ciddiyetle düşünmek liberal bir anayasanın şüphesiz öncelikli ödevlerinden biridir.

Sağlık hizmetleri, gıda maddelerinin niteliği ve beslenme ile ilgili bu bölümde bahsettiğimiz etik temaları da hesaba katıyor musunuz? Bu konularda da çözüm, geleneksel demokratik sürecin dışında bırakılarak etik komisyonlara havale edilebilir mi?

Bu sorun son yıllarda güncellik kazandı. Uzun bir süre boyunca ucuz ve sınırsız miktarda gıda maddesi üretmek ve tüketmek konusunda mutabık kaldık ve bu sistemin yalnızca hayvancılık bakımından değil, aynı zamanda kamu sağlığı bakımından doğurduğu ciddi sonuçları görmezden geldik. Topluca bakıldığında, bu sorunlara ilişkin kararların geleneksel demokratik süreç çerçevesinde bırakılabileceği-

ne inanıyorum. Çünkü burada söz konusu olan, görüşlerin zaman içinde değiştiği ve kararların vakaya göre alınabileceği tarihe koşullu münakaşalar. Bazen muhafazakâr görüşler hüküm sürer, daha sonra birçok şey değiştirilmek istenir. Bunlar her halükârda politika alanına ait olan sorunlar. Gıda maddelerinin ucuz ama sağlık açısından yüksek derecede riskli mi, yoksa pahalı ama sağlık açısından düşük derecede riskli mi olması gerektiği gibi bir sorun hakkında çoğunluğun vereceği karar tamamıyla meşrudur. En iyisi, tüketiciye her ikisini de sunmak ve piyasa mekanizması hakkında kendi başına karar vermesine izin vermek olacaktır.

YENİ DEMOKRASİ

Sohbetimizin sonunda sizden şimdiye kadar tartıştığımız bütün sorunları kapsayan bir katalog düzenlemenizi rica ediyorum. Bu katalog bizim bildiğimiz ve işlev yeteneğini artık yitirmiş olan eskisinin yerine geçebilecek olası bir "yeni demokrasinin" ana hatlarını göstermek bakımından yardımcı olabilir.

Demokrasinin sonunun akabinde demokratik bir gelecek düşünülebilir mi?

Sohbetimiz süresince "post-demokrasi"deki kamusal müzakere hakkındaki konular, yani klasik demokrasinin sonuna denk gelen bir devirde ortaya çıkan konular tek bir cümle ile özetlenebilir: Yani geleneksel kurumlar artık, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkiyi etkin bir biçimde düzenleme mucizesini gerçekleştirecek durumda olmasa bile, demokrasiyi temellendiren ilkelere nasıl sadık kalabileceğimiz sorusu ile...

Bugün içinde bulunduğumuz durumu ana hatlarıyla özetlemek ve on noktayı vurgulamak istiyorum.

1. Demokrasinin dayandığı ilkeler temelde bütün liberal düzenler için geçerlidir. Bu ilkeler şiddete başvurmaksızın değişimin mümkün olmasını, iktidar uygulamasının denetlenmesini ve halkın bu süreçte sesini duyurmasını talep eder.

2. Parlamenter demokrasinin ve temsili rejimin kurumları insanlık tarihindeki büyük başarılardan biridir ama bunlar ulus-devletin kuruluşuyla yakından bağlantılı idi ve hâlen de öyledir. Ulus-devlet önemini koruduğu ölçüde –

ki ben eskiden olduğu gibi şimdi de, bunun büyük ölçüde geçerli olduğu kanısındayım– parlamenter demokrasi ve temsili rejim, bahsettiğimiz tüm sorunlara rağmen önemli olmaya devam edecek.

3. Bununla birlikte birçok önemli karar başka siyasi mekânlara göç etti ve ulus-devleti aşan boyutlara yerleşti. Parlamenter demokrasinin geleneksel kurumlarını bu mekânlara aktarmaya çalışmak yanlış ve aldatıcı bir çaba olur. Başka bir ifadeyle, bu yeni mekânlarda parlamentolar artık hakiki parlamento işlevini yitirmiştir ve halkı aldatmak istemedikleri sürece kendilerine böyle bir süs de vermiyorlar. Avrupa bağlamında söylediklerimiz, NATO'nun parlamenter toplantıları gibi, çok daha geniş ölçekte yer alan başka örnekler bakımından da geçerlidir. Bu durumda gerekli olan şey, demokrasinin üzerine kurulu olduğu liberal düzen ilkelerine sıkı sıkıya tutunmak ve geleneksel demokratik kurumları basitçe taklit etmemektir.

4. Bu, demokrasi hakkındaki sohbetimizin merkez noktasını oluşturmayan, bununla birlikte birçok kez temas ettiğimiz liberal düzenin unsurlarının ön plana çıkması anlamına gelir; hem öncelikli olarak hukuk devletinin, yani iktidarın genel olarak kabul görmüş kurallar aracılığıyla denetlenmesi, hem de bu kurallara aykırı davranan herkese karşı uygulanacak açık müeyyidelerin ön plana çıkması anlamına gelir. Dahası, bana kalırsa uluslararası düzenlemelerin de temelini oluşturan hukuk devleti, ulus-devlet çerçevesinden taşan siyasal mekânlardaki demokrasi ilkeleri açısından kesin bir sınav niteliğindedir. Ayrıca uluslararası ve ulus-üstü örgütlerdeki görev sürelerine ilişkin kesin zamansal sınırlar tespit etmenin –bu örgütlerde seçimler aracılığıyla teminat altına alınmamış olan değişimi şiddete başvurmaksızın gerçekleştirebilmek için– önemli olduğunu düşünüyorum. O halde, yeni kurallara ve buna ilaveten

yüksek derecede yaratıcı kurumsal fanteziye ihtiyacımız var.

5. Uluslararası siyasi mekânlardaki en büyük sorun, halk iradesinin dile getirilmesi açısından yöntemler icat etmek güçlüğüdür. Yurttaşların siyasi karar alma sürecine katılımı, eskiden olduğu gibi şimdi de çözülememiş sorunlardan birini oluşturmaya devam etmektedir. Şimdiye dek kuşkulu olmasa da sınırlı elverişliliğe sahip çareler bulduk. Bunlardan biri, modern teknolojiler sayesinde mümkün hale gelmiş, soyut kamusal müzakere ağı olan internet hiç şüphesiz. Bugün halkın Seattle'dan beri birçok örneğini yaşamış olduğumuz büyük kamusal gösterilere katılımı diğer bir aracı oluşturuyor. Bu gösteriler esas olarak, bilhassa internette eleştirel görüşlerin beyan edildiği hazırlayıcı seferberlik ve tartışmalar sayesinde mümkün hale geldi. İnternetin niteliksel açıdan uygun bir katılım aracı olup olmadığı konusunda kuşku duyulabilir; ama katılıma yönelik muazzam ihtiyacı kanıtladığı ve şimdiye dek henüz yanıtlayamadığımız bir sorunun güncellik ve ivediliğini gösterdiği kuşku götürmez. İlk ve acil önlem olarak geleneksel, ulusal düzeyde seçilmiş olan kurumları, uluslararası örgütlerdeki karar süreçlerine daha güçlü bir biçimde katmaya çalışmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Bu, sorunun çözümü olmasa da, en azından bir başlangıç olacaktır.

6. Halka güç ve ses kazandırmak yalnızca uluslararası düzlemde değil, bilakis birçok açıdan ulusal düzlemde de karşılaşılan bir sorun. Güçlü ve etkin parlamentolar artık varolmadığı için, siyasi müzakere üzerinde nüfuz kazanabilmek amacıyla başka olanaklar bulmak zorundayız. Bu da bizi, üzerinde konuştuğumuz ve avantajlı ve dezavantajlı yönlerini değerlendirdiğimiz geniş bir yöntemler yelpazesine götürür: Referandumdan belirli amaçlarla salınan vergilere, oradan "yeni aracılar" olarak adlandırdığımız olguya;

hem bugün artık üye konusunda sıkıntı çeken parti aygıtlarına, hem de medyaya... Şu anda içinde bulunduğumuz evrede, halk ile karar hamilleri [*Entscheidungsträger*] arasında bir bağlantı oluşturmak için yeni yollar bulmaya yönelik çelişik yanıtlar ve girişimler var yalnızca. Bu yeni yollardan hangilerinin varolmaya devam edeceklerini, hangilerinin olumlu sonuçlar doğuracaklarını ve hangilerinin zarara yol açacaklarını söylemek zor.

7. Küreselleşme daima, öteki yüzünü "yerelleşme" olarak adlandırdığımız olgunun oluşturduğu ikili bir süreçtir. Eğer güç daha geniş mekânlara kayacak olursa, insanların gündelik yaşamını daha yakından ilgilendiren kararların düzenlenmesine ilişkin gereklilik veya buna yönelik yaygın arzu da o derece artar. Bu yeni mekânları, bu yerel mekânı önemli ve zahmete değer buluyorum; tabii, gerçek anlamda yerel mekânların söz konusu olması şartıyla. Roma ve Londra gibi çok büyük belediyelerde bile olsa, belediye başkanlarının doğrudan seçilmesini daima ilgiyle takip ettim. Ben olsam, bu alanda referandumu bir imkân olarak hesaba katmamazlık etmezdim; tabii, gerçek ve açık bir biçimde tanımlanmış toplumsal yapıların ve insanlar için önem taşıyan gerçek anlamda belediyelerin söz konusu olması şartıyla.

8. Yine de, bölgesel boyutun güçlendirilmesine kesin olarak karşıyım. Bu boyutu günümüzde yürütülen siyasal müzakerelerde, (şayet getirmişse eğer) nadiren daha çok demokrasi getirmiş olan yanlış bir yol olarak görüyorum. Hatta bana sorulacak olsa, işaret ettiğimiz sorunların hiçbirinin bu yolla çözülemeyeceğini söylerdim. Bu, halkın kendi hükümetini seçme hakkını vurgulamayan, daha ziyade, halkın belirli sınırlar dâhilinde yaşamak şeklindeki sözde hakkına dayanan yanlış bir kendi kaderini tayin [*Selbstbestimmung*] anlayışıdır. Bu bölgelerin kuruluşu sırasında

sağlıklı federal yapılar değil, popülist önderlerin güçleri ve patronajlarına yalnızca yeni bir temel sunan görece türdeş mekânlar ortaya çıkar. Bu bölgeler içeriye doğru, yani kendi azınlık gruplarına karşı tehlikeli bir hoşgörüsüzlük, dışarıya, yani komşularına karşı saldırganlık eğilimi gösterirler.

9. Bugün kamuoyunu en çok meşgul eden sorunlara baktığımızda, çoğu kez klasik anlamda siyasi konuların bu bağlamlarda artık söz konusu olmadığını görürüz; bu sorunlar, daha ziyade etiğin çetin alanı ile temas halindedir. Bu nedenle bu sorunlar, hem daha geniş ölçekli düşünmeye ve müzakere etmeye, hem de bu esaslı fikir mücadelesini garanti altına alacak –etik konseyi veya etik senatosu olarak adlandırdığımız– yeni kurumlara gereksinim duyar.

10. Bugün, önümüzde duran tablonun yorumlanması kolay değil. Bununla birlikte, basit bir dünyada yaşamadığımız bir gerçek. Ben hâlâ belli ölçülerde klasik bir demokratım: Genel olarak anlaşılır bir kamusal müzakereye inanıyorum ama bu anlaşılırlığın, karmaşıklığı zarara uğratmasını da arzu etmiyorum. Bugün, basit yanıtları olmayan sorunlarla karşı karşıyayız. Ve eğer bir siyasi önder, iradesi sayesinde bu karmaşıklığı basitleştireceğini iddia edecek olursa, o zaman protesto etmenin ve ona bir ders vermenin zamanı gelmiş demektir. Liberal düzenin merkezi bir veçhesi, sorunların çeşitliliği karşısında çok çeşitli biçimlerde pozisyon alma imkânıdır. Eski, klasik parlamentonun bu görevi bugün demokrasi içinde algılamaya artık muktedir olmaması, klasik yazarların ona atfettikleri görevleri artık yerine getirememesi üzüntü vericidir. Benim için çok değerli idi; parlamentonun merkezi konumu ve rolünü tüm kalbimle hâlâ arıyorum. Ama sorun, bu merkezi rolün gerçekte artık varolmaması. Demokratlar gözlerini gerçekler ve gerçekleşen değişimler karşısında kapatmamalı, bilakis esaslı bir biçimde değişmiş olan bir durumda liberal pren-

siplere geçerlilik kazandırmak için gayret göstermek zorundalar. Demokrasinin sonunun ardından yeni bir demokrasi kurmak zorundayız ve bunu yapabiliriz.

20. yüzyılın önemli düşünür ve sosyologlarından Ralf Dahrendorf, yalnızca İtalya değil, Avrupa medyasının da önde gelen isimlerinden biri olan Antonio Polito ile gerçekleştirdiği söyleşide, günümüz demokrasisine ve demokrasinin akıbetine ilişkin gözlemlerini kendinden menkul bir iyimserliğe sapmadan aktarıyor...

"Demokrasinin günümüzde ağır bir kriz içinde bulunduğu konusunda size katılıyorum. Bununla birlikte modernlik yolunun her köşesinde bir kriz teşhisinde bulunanlardan da değilim. Her yeni başlangıç noktasında bir sondan –demokrasinin veya tarihin sonu gibi– bahsedenlerin naifliğini de pek paylaşmıyorum.

Daha önce olduğu gibi şimdi de klasik demokrasinin ilkelerine inanmama ve onun yılmaz bir savunucusu olmama rağmen, demokrasinin anayasal temellerini asla nihayete ermemiş kökten değişimler ışığında yeni baştan düşünmek zorunda olduğumuza da keza inanıyorum. Bugün 'post-demokrasi' olarak adlandırabileceğimiz bir aşamaya artık ulaşmış olduğumuzu söyleyebilirim, ancak bu durum bizi, yeni bir demokrasi projesi üzerinde çalışmak yükümlülüğünden kurtarmaz."

ithaki
www.ithaki.com.tr
facebook.com/ithakiyayin
twitter.com/ithakiyayinlari
12 TL
İnternet Satış:
www.ilknokta.com
9 786053 755050